

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗІЇ КОЧАН
ЗДА

УІЛЛІЯМ ШЕКСПІР.

КОРОЛЬ ЛІР.

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛІША.

Виданий з передмовою і поясненнями

Др. Ів. Франка.

Med. univ. DR. J. TURYN

WIEN

XVIII. Gersthoferstrasse 188

НА КЛАДОМ

УКРАЇНСЬКО - РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ,
зарєєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.
1902.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

822.33

Тзук

Передмова.

„Король Лір“ — без сумніву найвеличнійша і для загалу найбільше зрозуміла трагедія Шекспіра. Її тема вічна, як невдячність належить до вічних прикмет чи хиб людської душі. Та ніколи перед тим ані потім ся тема не була трактована так широко, вичерпана до такої страшної глибини і освітлена таким ярким та високим промінем. Невдячність дітей супроти батьків, се перший, фатальний вилом у етичній ладі світа; раз зроблений сей вилом, у нього паде все, чим стоїть суспільність, пануть найніжнійші звязки, що лучать брата з братом, жінку з мужем, підданого з володарем. Тільки збережене почуте любови та вдячності являєть ся основою нової відбудови того морального світа; тільки любов і прощене провин вольних і невольних може вести людей далі, до кращої будущини. Отсе те основне філософічно-етичне тло, на якому розвиває ся величя Шекспірова трагедія. Раз звихнений порядок морального світа так само як звихнена рівновага в фізичнім світі веде до катастрофи, до руйні, що сліпо, без милосердя пожирає злих і добрих, винуватих і невинуватих; відки вийшло звих-

нене, з серця, з найглибших поривів душі, відти мусить вийти й противвага, реституція та поєднане, — і все те Шекспір у своїй трагедії виводить нам перед очи в цілім ряді живих, ярих, з незрівнаним майстерством нарисованих фігур.

I. Жерела „Короля Ліра“. Тему для сеї трагедії взяв Шекспір із того самого жерела, відки вже давніше привик був брати теми для своїх історичних драм про боротьбу Білої й Червоної рожі, відки недавно перед тим узяв був тему для свого „Макбета“ — з хроніки Голіншеда. На підставі давніших літописий оповідає Голіншед ось що: В часі, коли в Юдеї панував король Йоас, отже звиш 800 літ перед Христом, панував у Британії король Лейр, син Бальдуда. У нього були три доньки: Гоноріля, Рагана і Кордейля. Дійшовши 80 літ від роду король забажав скинути з себе тягар панованя і запитав раз своїх дочок, котра любить його найдужче. Старші почали навипередки говорити йому про свою любов, а наймолодша, яку батько найбільше любив, сказала, що любить його так, як дочці слід любити батька. Розсерджений король зрік ся наймолодшої доньки і відіпхнув її від себе, а двом старшим розділив свою державу і видав їх за муж за двох славних князів. Наймолодшу взяв за жінку один галійський князь. Король іде жити до найстаршої дочки, та швидко переконає ся, що вона дурила його і у неї нема й крихти прихильности до нього. Середуша дочка показує ся ще гіршою. Тоді король утікає до наймолодшої доньки, ся приймає його дуже радо, а її муж збирає військо, видає війну обом старшим королівнам, побиває їх і садить Лейра знов на британськiм престолі. Лейр панує щасливо ще два роки. По його смерти Кордейля одержує його корону в р. 54 перед основанем Риму, в тім

самім році, коли в Ізраїлі панував Єровоам, а Узія в Юдеї. Вона панує спокійно 5 літ, але по смерті її мужа проти неї бунтують ся сини Лейрового брата, руйнують значну часть її краю, беруть її саму в неволю і держать її під сильною сторожею. „Маючи мужнього духа в собі вона не могла витерпіти сього і наложила сама на себе руку“ — так кінчить своє оповіданє літописець.

Ми сказали вже, що Голіншед не перший втягнув се оповіданє в англійську хроніку, але взяв його із старших літописців. Першим таким літописцем був Готфрід із Монмута, що в половині XII в. зладив свою „*Historia Regum Britanniae*“. І тут Лейр — стародавній кельтський король, основник міста Лейсестра; і тут його дочки називають ся Gornorille, Ragan і Cordeilla. Готфрїдову латинську хроніку переробив у XII в. Нормандець Вас (Wace) на старофранцузьку романтичну поему нн. „*Le roman de Brut*“, і через сю поему історія короля Лейра ввійшла в круг кельтськороманських поетичних тем. В р. 1205 англійський поет Layamon написав на основі Готфрїдової хроніки англійську поему „*Brut*“. Але й Готфрід не видумав сього оповіданя ані не взяв його, як се думає Брандес,¹⁾ із валійської устної традиції, тай не має вона такого „визначно кельтського характеру“, як думає сей критик. Кельтські тут що найбільше імена. Сама історія у всьому головному була вже готова швидше і являєть ся нам у славній середньовіковій збірці „*Gesta Romanorum*“ з закраскою — греко-римською. Лейр там називаєть ся Теодозієм; він, що правда, не віддає свого царства донькам, але його прогонить із його царства король єгипетський. Старші доньки, яких він

¹⁾ G. Brandes, *Shalle speare*, 637.

збогатив, не хотять допомогти йому; чинить се лише молодша, яку він укривдив за її ніби то меншу любов до нього. Але й грецька форма оповіданя була тільки перехідним ступнем; первісне жерело його, так як і більшої часті оповідань „Gesta Romanorum,“ пішло з Індії, як се виказав М. Драгоманов у спеціальній, гарній розвідці своїй „Корделія-Замурза“.¹⁾

Оповіданє Голіншедової хроніки про Лейра й його дочок було вже й перед Шекспіром перероблене на драму. В р. 1597 була одобрена цензурою, а в р. 1603 надрукована без імени автора драма пз. „Chronicle History of King Leir“. Первісний автор сеї драми зробив із неї шабльонову штуку основанийу на інтригах: Лейр інтригує на користь своєї улюбленої дочки Корделі; старші сестри інтригують проти молодшої; французький король інтригує Корделю, стараючись у перевдязі запевнити собі її любов; пізнійше він разом з Корделею, знов перебрані обое за селян, ідуть до Англії відшукувати вигнаного Лейра і стрічають його на дорозі. Автор бере казковий мотив, але силуєть ся латати його несуразности мотивами буденного житя: і так Лейр зрікає ся панованя з жалю по страті своєї жінки. Щоб показати в повні жорстокість Гонорілі, велить їй той Шекспірів попередник вислати скритовбійця, щоб убити вигнаного короля. Сей бандит уже догонив Лейра, але чудо навертає його до скрухи. Кінець кінців Корделя й її муж перемагають, розбивають військо невдячних дочок і зятів; Лейр знов засідає на престолі, надгороджуючи вірних і караючи лихих. Та хоч яким неглибоким показав себе автор сеї

¹⁾ М. Драгоманов, Розвідки про укра.-нар. словесність і письменство. Том 1, Львів 1899, ст 160—165.

старшої драми про Лейра, все таки удались і йому деякі ситуації та риси, якими не погордував покористувати ся й Шекспір. Він перший зазначив різниці в поганах характерах обох старших дочок, давши Гонорілі більше рафінованої злости, а Реґані більше бруталної жорстокости; він випровадив вірного слугу, що з разу остерігає Лейра, а потім прогнаний ним у перевдязі таки служить йому і не покидає його в тяжкій пригоді. Він впровадив лист, який пише Гоноріля Реґані з тим, щоб не приймала батька; йому врешті належить і той рис, що Лейр, пізнавши у прохожій селянці свою дочку Корделю, паде перед нею на коліна, а також те, що прогнаний із королівського двора в бурливу ніч Лейр серед вітру, дощу та громів пізнає своє засліпленє та свою несправедливість супроти Корделі. Та проте вартість обох драм — безіменної й Шекспірової — не надаєть ся навіть до порівняня; старша драма по дотепному вислову Брандеса (стор. 639) се так, немов простенька мелодія відіграна одним пальцем на клявішах, а Шекспірова супроти неї, се Бетговенова соната.

Але Голіншедова хроніка і старша драма про Лейра, се не були одинокі жерела Шекспірової траґедії. Щоб розширити рами малюнка, щоб із політичної гри інтриґ зробити загально-людський образ, він супротиставив Лірови й його дочкам иншого батька, що також терпить страшенно через невдяку та амбіцію вешлюбного сина, а кривдить невинного шлюбного, від якого про те дізнає любови й опіки, як Лір від Корделі. Історія Гльостера й його синів творить немов резонанс, доповненє історії Ліра й його дочок, а при тім силою контрастів придає різнородности драмі та геніяльно звязана з її розвязкою. І сеї історії основу Шекспір не вдумав сам, хоча нема її ані

у Голіншеда, ані в старшій драмі про Лейра. Шекспір узяв її з модного тоді настирського роману „Аркадія“, написаного 20 літ перед тим Филипом Сідні. В тім романі оповідаєть ся, як декілька князів, заскочені бурею, шукають захисту в якійсь лісовій печері. Тут вони застають сліпого старця й молодого парубка, його поводатора. Старий просить парубка, щоб завів його на вершок високої гори, щоб він міг відтам кинути ся в низ і зробити кінець своїому життю. Підслухавши сю промову князі розпитують сліпого, хто він і чому бажає смерті. Старий оповідає, що він уперед був князем Пафлягонії. У нього були два сини, шлюбний і нешлюбний. Звірившись цілком нешлюбному він за його намовою велів слугам вивести шлюбного сина в ліс і там убити його. Пізнійше через інтриги нешлюбного сина він утратив князівство і був осліплений. Він рад би, щоб його шлюбний син жив іще й побачив, на що зійшов його батько. Зворушений сим оповіданєм парубок-поводатор признає ся, що він його син, що слуги не вбили його, що він служив у війську, визначив ся хоробрістю, та почувши про батькове нещастє прийшов сюди, щоб опікуватись ним.

Отсе були головні жерела, з яких Шекспір узяв ся збудувати свій незрівняний архитвір.

II. Час написаня „Короля Ліра“. Як що до жерел, так само й що до часу написаня „Короля Ліра“ нема ніякого сумніву. Стару драму про Лейра, що хоч написана перед 1597 р., була друкована аж 1605 р., міг Шекспір знати ще в рукописі, значить, вона не може нам дати певної вказівки. Важнійша вже та вказівка, що в третім акті Шекспір користував ся книгою Газнета (Harsnet, Declaration of Popish Impostures), де були подані імена чортів, яких називає у своїх

репліках нібито божевільний Едгар. Отже 1604—1605 р. займав ся Шекспір сею темою. Ще ближше означенє терміну а quo дає нам репліка Гльостера в другій сцені першого акту, де говорить ся: „Сі недавні померки сонця й місяця не віщують нам нічого доброго“ і далі згадуєть ся про „махінації, єхидства, зради“. Критики не без підстави добачують у тих словах натяки на сучасні Шекспірови факти, а власне на затьміне сонця, що стрівожило було Англію в жовтні 1605 та на великий пороховий заговор, відкритий у падолисті тогож року. Отже під впливом тих подій, у пізній осени 1605 р. розпочав Шекспір працювати над „Королем Ліром,“ а завиванє бурі та плюск холодного дощу, які доходили до нього темними ночами, перетворив на страховинні картини розладдя та безмежного горя, що виводить із рівноваги людську душу, доводить її до божевілля або заставляє шукати смерти.

При кінці слідуєчого 1606 року трагедія була вже готова і о Різдві тогож року була уперве виставлена в Уайтчепелі перед королем Яковом. В р. 1607 вона була опублікована і то аж у двох виданнях in 4-о, одно дрантивійше від другого; досить буде сказати, що в обох виданнях більша часть аркушів була надрукована без коректури. Аж у збірнім виданю 1623 р. „Король Лір“ вийшов у більше поправній формі, друкований мабуть із авторького автографу, а бодай із копії значно ліпшої від тої, яку мали видавці в 1607 році.

III. Шекспірове обробленє теми. З звичайною у нього байдужністю до правдоподібности чи неправдоподібности основного мотиву взяв Шекспір і мотив до „Короля Ліра“ живцем із хроніки. Неправдоподібне приняв як дане, не заходячись

мотивувати його. Лір наважив ся поділити своє царство, віддати по третині держави за гарні слова своїх дочок, вимовлені прилюдно, серед блискучого збору. Розумієть ся — се не реальні відносини; такий поступок компромітує його здоровий розум навіть в очах обдарованих доцьок, — так що ж з того? Шекспір бачить несуразність сього вчинка, але приймає його, бо так хоче давня казка. Так само його Гльостер дивно легковірний на підшепти Едмунда, хоча мусів же знати благородну вдачу й чуття свого правого сина. І сю несуразність приймає Шекспір як щось дане. Оба його батьки не виблискують інтелігенцією, але Шекспірови треба було не їх філософії; він рядом страшних подій натягає їх мов струни на арфі, щоб видобути з них найчистійші, найглибші тони людського серця, щоб роздягти королівський маєстат із усіх обслон людської конвенієнції та виплеканого віками самодурства, і показати в королі те бідне, слабе, глухе людське єство, перед яким не тихне вітер, не лякає ся грім, не має респекту пропасниця.

Шекспір переборщив навіть несуразности свого взірця, щоб осягнути свою мету. Лір у хроніці не віддає дочкам усього царства, тільки віддає дві значні часті; решту вони вже потім відбирають силою. Шекспірів Лір віддає все відразу, без обчислень, без застанови; він так зжив ся зі своїм королівським маєстатом, що ані не припускає, як із короля сам себе робить жебраком. Він деспот — великодушний і благородний, але деспот, засліплений блиском свого королівства. Він жиє в тій іллюзії, що він як сонце може робити людям добро самим своїм існуванєм та блиском. Остатній акт його королюваня має бути вершком великодушности — і наслідком його заслі-

плєня робить ся вершком несправедливости та глупоти. Він відтручує від себе найліпшу дочку і найвірнійшого друга і здає себе на ласку двом блискучим гадюкам. Скаже хто: неможливо, щоб Лір не знав уперед вдачі своїх дочок. Невже неможливо? Алеж деспоти ніколи не знають того ані тих, що обертають ся довкола них. Лір доси був зайнятий королюванєм, ловами, аудієнціями, — куди йому було до дочок! Він бачив і любив тільки себе самого (як він у перших приливах нещастя часто жалує себе самого!), свою повагу й величність; людини ні в кім він не бачив, не знав ніколи. Про свою жінку він знає лиш тільки, що вона була легальна його дружина; теплійших споминів по ній у нього не лишило ся. Докоряючи дочкам за їх невдяку, він знає лиш одно, за що вони повинні бути йому вдячні: він віддав їм усе своє царство. Ге, як би він був від малечку віддав їм усе своє серце, то може й не було би сеї трагедії!

Шекспірів безіменний попередник зробив із літописної казки про Лейра й його дочок мізерну фамілійну драму: дві невдячні дочки та їх чоловіки кривдять старого батька, та благородна наймолодша дочка й її не менше благородний чоловік надолужують йому ту кривду і карають винуватих. Шекспір зробив із тої теми щось безмірно більше, щось таке, що тільки раз у тій формі і в такім розмірі було зроблене в історії всесвітної літератури: він дав нам не фамілійну трагедію в королівських костюмах, а трагедію самого королівства на фамілійнім тлі. Королівська порфіра приросла до Лірового тіла; він, король у кождім цілю, пробуєчи самовільно скинути з себе ту порфіру, по невчасі бачить, що скалічив себе, зробив себе слабшим, низшим, безраднійшим від уся-

кого звичайного чоловіка, і ся болюча операція доводить його до божевілья. Понавши через каприз таких, яким він сам був до недавна, на дно суспільного ладу, він починає оглядати ся там як у зовсім новому світі і його проймає глибокий жах. Кілько разів чував він перед тим, у теплій палаті, за позачиняними брамами та вікнами, рев бурі, гуркіт грому та хлюскіт зливи, — але доси він не знав, яково то на душі у того, хто в таку пору, голий і голодний мусить блукати по полю, у кого перед носом замикають браму, на кого спускають собак. Доси він судив і рядив, карав і милував, видавав укази та затверджував присуди; тепер, опинивши ся в низу, він починає глядіти на ті державні акти очима нещасного, покривдженого й обездоленого, і приходять до страшного пересвідчення, що властиво „не має в світі винуватих,“ що на пункті людських слабостей, відлот та мерзот карані й карателі, судії й засуджені зовсім однакові, що різниця лише в костюмах, що справедливість, закон, які з перспективи царського престолу видають ся такими ясними та простими лініями, з низу являють ся страшенно ломаними. І чим же в таким разі буде ота королівська власть, що була доси житєвою атмосферою Ліра? „Дай мені поцілувати твою руку,“ — говорить до божевільного короля сліпий Гльостер. — „Чекай, нехай обітру її“ — відповідає Лір, — „вона смердить трупом“.

Королівський маєстат, отсе трагічний вузол, або, коли хочете, трагічна вина короля Ліра. „La couronne, c'est le crime“ — мовляв Віктор Гюто. Невдячність його старших дочок була тільки впливом його королюваня. Він перед тим не знав їх, не дбав про них, не любив їх; він остатнім і самотнім актом великодушности супроти них дав

їм ту свою сорочку Деяніри — необмежену власть. І що-ж? Вона тільки розвила, розвернула в їх серцях усі погані зароди та інстинкти, що доси дусили ся в них під тиском царської та батьківської поваги. „Тепер закон мій“ — говорить Гонеріля, — „хто має право потягати мене до одвічальности?“ І за що мали бути вони вдячні батькови? Або, коли хочете, вони й були вдячні; вони одержали від нього власть, але не всю, обмежену його волею, його старечими примхами, і забажали мати в руках і зберегти батьківське наслідє в повній формі, в цілім обемі; старий батько стояв тому на заваді — геть з ним! Ось вам королівська форма вдячності: *ratio status*. Правда вдячність не купує ся дарами, навіть коронами, вона пливе з любови — не до порфіри, не до дарунків, але до людини.

У неї голос

Усе тихесенький був та ніжненький —
Се річ у жєнщини безцінно люба! —

голосить Лір над трупом Корделі. Аж тоді він пізнав — ні, не пізнав розумом, а серцем відчув, де лежав правдивий скарб, яким він колись користувався не підозріваючи його і який зневажливо копнув ногою в першій сцені своєї трагедії!

Так зрозумівши свою тему Шекспір переводить її з незрівнаним майстерством. Перша сцена трагедії містить відразу її експозицію, маркує всі головні її фігури. Едмунд знайомить ся з Кентом — у-друге вони зустрінуть ся аж при трупі короля — Едмунд також трупом. Кент із можливого, впливового лорда робить ся вигнанцем — реституція буде аж у остатній репліці трагедії. Глосстер признаєсь Кентови до гріха й нелєгального сплodgeня Едмунда — експіация буде аж у пя-

тим акті трагедії, але гріх плодитиме тимчасом иньші гріхи і як червяк розточить два доми — його власний і королівський, зіжре його самого й двох королівен і на послідок Едмунда. Король у повнім маєстаті довершує акту королівського великодушя й самодурства, -- все дальше буде безпосереднім наслідком сього фатального акту. Корделя йде на чужину відіпхнена тим, кого найбільше любила, висьміяна сестрами, яких гадючу вдачу знає далеко краще, ніж засліплений своїм королівством батько, — йде з глибокою раною в душі, якої не зможе загоїти любов мужа і яка фатально тягтиме її назад до рідного краю. Старші сестри тут же починають конспірацію против короля, свого батька. Ціла трагедія в завязці вже тут. Нема сумніву, що при тій нагоді обі сестри вспіли кинути оком і на Едмунда; зараз на початку другого акту ми чуємо, що Регана тягне свого Корнуваля до Гльостера в гостину: очевидно її тягне туди щось більше, ніж бажане засягнути в старого Гльостера поради про справу, про яку сей не має ніякого понятя.

Щоб у повні оцінити Шекспірову техніку при обробленю сеї трагедії, досить буде вказати ті новости, які впровадив він у розвій теми і яких не знайшов ані у Голіншеда, ані в давнійшій драмі. Ми вже згадали, що там не було ані сліду історії Гльостера й його синів; знайшовши сю історію в звязку в моднім тоді романі Шекспір зробив із неї не лише ефектовний контраст до історії Ліра з його дочками, але тісно з головним руслом трагедії злучений вузол, пружину страшних комплікацій і глибокої моральної експіяції. Не знайшов Шекспір у своїх попередників і того, що треба вважати короною його трагедії — божевіля Ліра та його просьвітліня в божевілю. Для кон-

трасту з засліпленим, але величним духом короля Шекспір сотворив симпатичну, та з дрібнішого матеріялу збудовану фігуру дурня — того першого королевого провідника на тісній стежці соціального зрозуміння королівських постанов та законів. Другим провідником, що заводить старого, нещасного короля далеко глибше, на саме дно безодні, являєть ся ніби-божевільний Едгар: його вид для Ліра, мов удар обуха в голову. Завважте, що тільки від того моменту, від того виду крайньої нужди й упідлення в Лірі будять ся альтруїстичні почуття, він перестає думати про себе, в його душі блискають образи страшенної несправедливости суспільного устрою, і першим відрухом напів божевільного ума він силкуєсь роздягти ся, скинути з себе все чуже, все позичене! В старшій драмі про Ліра є також ніч з громами й бурею, є також Лір вигнаний дочками на пустелю, але там він не божеволіє, лише кає ся того, що поступив несправедливо з Корделею і постановляє йти до неї. Шекспірів Лір не знає покаяння, не згадує про Корделю; його власне я в тій страшній катастрофі щезає перед його свідомістю; він чує себе лише частиною загальної нужди, загального горя всіх бідних та покривджених. Лише пізніше навязуючи до сеї важкої хвилі, його божевільна голова вихрить ся иньшими думками, про иньшу соціяльну політику. „Чи ти бачив, як хозяйський собака гавкає на старця?... І як неборак утікає від пса? Вбачай же тут великий образ власти. Слухають люде й собаки, як він у службі...

Ніхто не винен, ні, ніхто, кажу вам!

Всіх виправдать! Знай се від мене, друже!

Я запечатаю уста доносу.

Ну, розумієть ся, що такий король — ще більша утоція від того, що віддає своє царство

дочкам за гарні фрази — і Лір у Шекспіра му-
сить гинути, коли у Голіншеда і в старшій драмі
він на кінці знов сїдає на троні.

Дуже інтересна для зрозуміння Шекспірової
техніки фігура Кента. На око вона здаєть ся ясна
та проста, а при ближшій огляді змальована і видна
нам лише з одного боку, так як бачимо все лиш
одну півкулю місяця, а зовсім не знаємо другої.
З деяких натяків у драмі ми можемо догадувати
ся, що Кент веде якусь широко розгалужену кон-
спірацію, порозуміває ся з Французами і з ан-
глійськими дворянами і що у нього по за позір-
ною дбайливістю про старого короля криють ся
ширші політичні пляни. Він числить на побіду
Французів, не хоче здемаскувати себе навіть тоді,
коли вже пробуває у французькім таборі, щоб не
попсувати якогось дуже важного діла, — але що
се за діло, ми так і не дізнаємо ся. Первовзір
до Кента Шекспір знайшов у старшій драмі, але
там сей вірний слуга служить королеви, мандрує
з ним до його наймолодшої дочки, тай більше ні-
чого. Роля Кента в Шекспіровій трагедії виглядає
як переполовинена, немов би первісно автор подав
був повний образ його конспірацій, а потому роз-
думав і повичеркував деякі уступи, вважаючи їх
зайвими.

І подумати собі, що та страшенна вівісекція
королівського маєстату була перший раз виставлена
перед очима короля Джемса — одного з найпус-
тійших, найбільше зарозумілих та легкодушних ан-
глійських володарів, та все таки чоловіка не поз-
бавленого бистрої інтелігенції та підзорливості!

Іван Франко.

КОРОЛЬ ЛІР.

DRAMATIS PERSONAE.

Лір, король Британський
Король Француз.
Дук Бургунд.
Дук Альбан.
Дук Корнуваль.
Граф Кент.
Граф Ільостер.
Едгар, Ільостерів син.
Едмунд, бастард, син Ільостерів.
Куран, придворний.
Освальд, дворецький Ільостерів.

Старий дідусь, чиншовик
Ільостерів.
Лікарь.
Офіцер, на службі в Едмунда.
Дурень.
Дворянин, прибічник.
Кордолин.
Герольд
Слуги Корнувальові
Іонеріля } Лірові
Ретана } дочки.
Корделя }

Рицарі Лірового почту, офіцери, вістовці, воїни і прибічники.

Сцена — Британія.

А К Т П Е Р В И Й.

Сцена перва.

Престольна сьвітлиця в палатах короля Ліра.

Входять Кент, Гльостер і Едмунд.

Кент. Мені здавалось, король більш прихляється до дука Альбана, ніж до Корнуваля.

Гльостер. Нам також здавалось воно все. Тільки тепер, діливши царство, не виявив, которого з князів цінує вище: бо частини зважені так, що хоч і як би хто мудрував, не вибрав би собі иншої.

Кент. Чи се не ваш син, мій льорде?

Гльостер. Його вихованне, добродію, було моїм ділом. Я так часто червонів, признаючись до нього, що тепер зробивсь мідяним.

Кент. Не розумію вас.

Гльостер. А мати сього молодика зрозуміла, добродію; через се й зробилась круглочерева, добродію, тай був у неї перше син у колиці, ніж муж у ліжку. Занюхали сей гріх?

Кент. Не схотів би я, щоб не зроблено гріха, коли з нього вийшла така врода.

Гльостер. Є в мене й з правого ложа син, добродію, кількома місяцями старший од сього, тількиж мені не дорожчий. Хоть сей плутяга трохи й нагально явивсь на світ перш, ніж його покликано, та мати його була гарна, то любо мені було коло нього поратись, і треба признавати за сина. — Ти знаєш сього благородного пана, Едмунде?

Едмунд. Ні, мій льорде.

Гльостер. Мільорд Кент. Памятай його від сього часу, як мойого шановного друга.

Едмунд. Служба моя вашій честі.

Кент. Мушу любити вас, і прошу зазнайомитись ближче.

Едмунд. Старатимусь заслужувати, сер.

Гльостер. Він девять років був у чужих землях, і від'їжджає знов... Король іде.

(Суремна яса з середини).

Входять Лір, Корнуваль, Альбан, Іонеріля, Ретана, Корделя¹⁾ та прибічники.

Лір.

Введи владик Французів та Бургундів,
Мій Гльостере.

Гльостер.

Введу, мій царю, зараз.

Лір.

Там часом виявим наш тайний задум.
Подайте мапу.

Знайте, що ми ділим
Все наше царство на троє і твердо
Надумались звільнити нашу старість,
Струхнувши з неї всяке піклування
І звіривши його молодшим силам,
Самі-ж порожняком ік смерти рушим...
Наш сину Корнувале й ти не менше

Любезний сину наш Альбане,
Ми хочемо статочно об'явити
Придане дочкам нашим, щоб навпослі
Не склало ся за се якої сварки.
Владики Франції й Бургундії
Давно вже при дворі в нас пробувають,
Лицяючись до меншої з царівен, —
Тепер я мушу одповідь їм дати...
Скажіте, любі дочки (так як ми вже
Зрікаємось і власти й доходів
І піклування про всі справи царства),
Котора з вас, сказати-б так, найбільше
Нас любить? щоб ми щедрість там найбільшу
Явили, де заслуга йде від серця...
Скажи, як старша, Гонеріле, перва.

Гонеріля.

Я більше вас люблю, ніж словом скажеш,
Більше ніж око, просторонь і волю,
Ніж всі рідкі і дорогі клейноди;
Люблю не менш життя і ласки в Бога,
Здоровля, краси й своєї чести;
Люблю так, як дочка коли любила,
Або отець коли дознав любови.
Дихання й мови не стає сказати, —
Над всяке слово я люблю вас, тату.

Корделя (стиха).

А ти, Корделю, що?...
Люби, і не кажи ні слова.

Лір.

У всіх тих межах, відси аж ось поти,
Пануй собі над темними лісами
І над багатими полями,
Пануй над повноводими ріками
І над широкополями лугами.
Тобі й Альбану се даю в потомство.
Що-ж ти нам скажеш, дочко середуща,

Регано наша дорога, супруго
Корвалева? Кажи!

Регана.

З того-ж металю я, що і сестриця:
Цініть мене по ній. Скажу від серця,
Вона мов вийняла із уст у мене,
Як я люблю вас. Не сказала тільки,
Що я всіх інших радощів цураюсь,
Які лиш є в найвисшій сфері чувства,
І тільки в мене щастя, щоб любити
Вас, дороге величество.

Корделя (стиха).

О, бідна-ж ти, Корделю! Ні, я знаю,
Моя любов над мій язик багатша.

Лір.

Тобі й твоїм на віки у наслідство
Сю повну даємо третину царства,
Що простягом, ціною і красою
Незгірша Гонерілиної части.
Ну, ти, утіхо наша, хоть ти й менша,
Та не послідня, — що любови в тебе
Французькі вина й молоко бурґундське
Силкують ся добитись — що нам скажеш,
Щоб ми тобі дали іще багатшу
Третину, ніж твоїми двом сестрам?
Кажи.

Корделя.

Нічого, мій королю.

Лір.

Нічого?

Корделя.

Нічого.

Лір.

З нічого й буде в нас нічого. Ще раз.

Корделя.

Нещасна я, тим що не вмю серця

Перенести собі в уста. Люблю вас,
Як довг велить, ні більш, ні менше, царю.

Лір.

Як, як, Корделю? Ні, поправ ся трохи,
Щоб не зашкодити своїй фортуні.

Корделя.

Мій добрий повелителю! мене ви
Зродили, виховали і любили.
Вертаю вам усі довги, як личить,
Корюсь вам і люблю й шаную вельми.
Що сестрам і мужі їх? он бо кажуть,
Вас тільки й люблять. Я-ж, як вийду
Буває заміж, то кому я руку
Оддам, той і любови й піклування
І довгу візьме в мене половину.
То певно, що не вийду так як сестри,
Щоб тільки панотця свого й любити.

Лір.

І се від серця?

Корделя.

Так, мій добрий царю.

Лір.

Таке ще молоде, і безчуттєвєнне!

Корделя.

Таке ще молоде, і вірне, царю.

Лір.

Нехай. То в тебе вірність буде й віном.
Бо се, клянусь сьвятим сяяннем сонця,
І таємницями Гекати й ночі,
І всіми силами кругів планетних,
Котрими ми і живемо й щезаєм, —
Зрікаюсь всякого дбанья про тебе,
Поспільности і крєвности з тобою:
Од нині ти мені чужа на віки.
Поганий Скиє, або той, хто мов страву,
Своє одрідде власне пожирає,

Такий мені до серця ближший буде,
Як ти, колись моя дочка.

Кент.

Мій добрий повелителю!

Лір.

Цить, Кенте!

Не становись перед гнівним драконом.
Її любив я більш усіх, і думав,
Вона мене пригледить ніжно. (До Корделі.) Геть же!
Геть із очей моїх! Нехай так легко
Мені в сирій землі лежати буде,
Як я одняв отецьке серце в неї.
Покличте Франка... Хто-ж піде по нього?
Кликніть сюди Бурґунда. — Корнувале,
І ти, Альбане, вам іще третина
Упала в придане моїх двох дочок.
Її-ж нехай парує з ким гординя,
Котру вона зве прямою. Наділяю
Обох вас вкуці властію моєю,
Первенством і широкими правами,
Які царици личять. А собі ми
Зіставим тільки сотню люда почту,
На вашім кошті із сим почтом будем
По місяцю в обох вас пробувати.
Імя й титули тільки королівські
Зістануть ся при нас; порядкуванне-ж,
Усі доходи й всяка власть у царстві,
Се вам нехай, мої сини кохані.
Для певности-ж ось вам на двох корона.

(Оддаючи корону.)

Кент.

О Ліре, царю мій! тебе усе я
Від серця шанував яко монарха,
Любив як батька, слухав ся як пана,
І згадував в молитвах, як патрона.

Лі р.

Нап'ято лука, стережи ся стрілки!

К е н т.

Нехай летить, хоть би як раз у серце.
Скрутив ся Лір, — будь, Кенте, грубіяном.
Що ти, старий, гадаєш витворяти?
Ти думаєш, замовкне довг із ляку,
Як власть аж до лестивости нагнеть ся?
Ні, честь повинна бути прямодушна,
Коли величче знизилось до дуру.
Верни свій вирок та збagni річ лучче,
Щоб зупинить ненавидну похопність.
Я ручу головою, коли менша
Твоя дочка до тебе менш прихильна.
Ще не порожнє серце в тих, що стиха,
Не як гучна порожнява, говорить.

Лі р.

Мовчи, коли ще хочеш жити, Кенте!

К е н т.

Житте своє я все вважав як застав
В боях з твоїми ворогами, царю,
І не бою ся задля тебе вмерти.

Лі р.

Геть із очей моїх!

Л е н т.

Ой, схаменн ся!

Нехай я, Ліре, при тобі зостанусь,
Як вірний білий круг мети для ока.

Лі р.

Ні, на Апольона!

К е н т.

Й я ним клянусь, королю,
Що ти клянеш ся всує.

Лі р (стискаючи меча.)

Бунтовниче!

Невіро!

Альбан і Корнуваль.
Добрий царю, зупинітесь.

Кент.

Вбий свого лікаря, а замість нього
Нагороди ледачу болість. Годі-ж,
Верни свій суд, бо поки в мене
У горлі духу, буду говорити,
Що коїш лихо.

Лір.

Слухай же, невіро!

Як наш підданий, слухай!

Хотів єси, щоб клятву ми зламали,
(Чого не важились ми зроду); гордо
Ти став між нашим вироком і властю
(Чого не стерпить сан наш, ні натура);
Задержав нашу власть, прийма-ж заплату.
Даєм тобі п'ять день на безпеку
Себе од бідування серед миру.

На шестий ти ненавидную спину

До нашого обернеш королівства.

Колиб же й на десятый в наших панствах

Побачили твоє стратенське тіло,

То тут тобі і смерть. Геть! бо Зевесом

Клянусь, що вирок мій без переміни.

Кент.

Прощай королю. Як таке буяннє,

То воля там, а тут гірке вигнаннє.

Нехай боги тебе заслонять, діво, (до Корделі)

Що й думаєш ти і речеш правдиво!

(До Регани та Іонерілі.)

А ваші довгі речі щоб справились,

І щоб добро з річей любови вийшло.

Так Кент прощаєть ся, царята, з вами;

Блукатиме він давніми стежками. (Виходить)

Труби. Вертаєть ся Ільостер із Французом, Бургундом
і прибічники.

Ільостер.

Ось Француз із Бургундом, мій королю.

Лір.

Властителю Бургундії,
Обернемось до первих вас, що вкупі
З сим королем лицялись в нашім домі.
Яке ви схочете найменше віно
За меншою дочкою в нас узяти,
Коли-ж не дам, то і лицятись годі?

Бургунд.

Великий царю, я не більш бажаю,
Як ви сами зволили предложити,
Та й ви не вбавите.

Лір.

Так ми вважали

Її тоді, Бургунде благородний,
Як ще ціна її у нас не впала.
Тепер же ось вона вся перед вами.
Коли що в сій маленькій гарній куклі,
Чи вся вона з досадним словом нашим,
Та й більш ні з чим, вам по смаку, мій князю,
Беріть її.

Бургунд.

Не знаю, що й казати

Лір.

Коли вона вам люба і без друзів,
З одними тільки хибами своїми,
Нове ненависти моєї чадо,
Впосажене отецькою клятьбою,
Відчужене моім гнівом від мене,
Або беріть її, або покиньте.

Бургунд.

Мій царственний добродію, пробачте,
Такого вибору ніхто не зробить.

Лір.

То залишіть, добродію, зальоти,
Бо силою небесною клянусь,
Я вам перелічив її багатства.
А що до вас, великий мій королю, (до Француза)
Не хочу нашої зривати дружби,
За вас ненависну дочку оддавши.
Тим вас благаю, пошукайте пари
Достойнішої, ніж отся злиденна,
Котрої відцуралась і природа.

Француз.

Се вельми дивно, що вона й сьогодні
Була ще в вас клейнотом найдорожшим,
Хвалою ваших уст, бальзамом
Похилих ваших літ, найлучча в світі
І найблюбійша. Щож вона зробила
Дивоглядне таке в одну хвилину,
Щоб обтрусить всю рясноту любови?
Або вона зробила щось нелюдське,
Таке, що до звірят її рівняє,
Або-ж любов до неї ваша прежня
Перевернулась в нівець. Щоб такому
Про неї няти віри, се без чуда
Не станеть ся ніколи надомною.

Корделя.

А я таки прошу царської ласки —
(Як я не вмію плавно говорити
Про те, чого робить не маю в думці:
Бо перш добро зроблю, ніж похвалю ся),
Скажіте, що не пляма тут виною
І не ледачий чи безпечний вчинок,
Що я втратила вашу ласку й милість,
А недостаток той, моє багатство,
Що я благального не маю ока
І язика такого, що я й рада
Не маючи його, хоть і втратила
Прихильність вашу.

Лір.

Лучче-б не родитись

Тобі на сьвіт, ніж так мене вразити.

Француз.

Отсе і все? Загайлива природа,
Що часто розказать про те не встигне,
Що думає вчинити? Що-ж, мій пане
Бургунде, скажете ви ясній панні?
Любов не єсть любов, коли рахує
Про те, що від мети стоїть далеко.
Чи берете? Вона собі і віно.

Бургунд.

Королю Ліре, як дасте ви віно,
Що об'явили, я Корделю зараз
Беру за руку, яко герцоґиню
Бургундів.

Лір.

Ні, нічого, я покляв ся.

Бургунд (до Корделі)

Жалкую вельми, що отця втерявши,
Ви мусите втеряти й мужа.

Корделя.

Да буде мир з Бургундом! Він рахує
На придане: таке його коханне.
Не буду я його жоною.

Француз.

Прекрасная Корделю, ти в убозтві
Ще побагатшала, а в занедбанні
Ще помилійшала, а у зневазі
Полюбязнійшала. Іді-ж за мене
Зо всіми добродітелями твоїми.
Я те беру, чим гордували люде.
І дивно, що людське холодне занедбанне
Взялось в моїй любови огнем пошанування.
Без віна кинута дочка твоя, королю,

Цариця Франції, царює й надомною,
І в купі всі князі Бургунд'ї водяної
Не куплять у мене дівиці дорогої.
Корделю, попрощайсь з недобрими твоїми;
Що ти втерjala тут, більш знайдеш між чужими.

Лір.

Байдужно, Французе, тобі її вручаєм,
І бачити дочки такої не бажаєм.
Ідїть собі від нас, чуже, незнане племя,
Без ласки нашої, любви й благословення.
Ходім, Бургунде благородний.

(Труби. Виходять Лір, Бургунд, Корнуваль, Альбан, Іль-стер і прибічники.)

Француз.

Прощайсь із сестрами своїми.

Корделя.

Клейноти нашого отця, із слізми
Я покидаю вас: бо знаю, що ви,
І, як сестра, шкодую називати
Так, як зовуть ся в світі ваші хиби.
Кохайте вашого отця. Я вашим
Серцям проречистим його ввіряю.
Ой горенько мені, що я втерjala
Отецьку ласку! Він знайшов би в мене
Притулок луччий. Ну, прощайте-ж, сестри!

Гонеріля.

Не вчи нас довгу нашого.

Регана.

Подумай,

Як ти свого владика вконтетуєш,
Що взяв тебе, мов подаянне щастя.
Ти панотцю коритись не схотіла,
І добре бідування заслужила.

Корделя.

Розкриє час, що хитрість прикриває;

В кінці ехидних сором побиває.

Живіть щасливо!

Француз.

В путь, моя Корделю.

(Виходять Француз і Корделя.)

Гонеріля. Сестро, не мало маю тобі сказати про дуже близьке обоім нам діло. Я думаю, отець наш виїде звідсі на ніч.

Реґана. Се певнісінько, і то до тебе; а потім на місяць до мене.

Гонеріля. Бачиш сама, скільки в него примхів на старости літ. Те, що ми доси бачили, то справді не дрібниця. Він же найбільше любив нашу сестру, а якжеж нерозважно відопхнув її тепер, то й сказати чудно.

Реґана. Се слабота його старости; та й усе він був не зовсім при собі.

Гонеріля. І за кращого, здоровшого віку свого бував надто прудкий. Наготуймо ся при його старости переносити не самі тільки хиби закоренілої вдачі, а також і примховату впертість, що приходить із похилими та дразливими літами.

Реґана. Нам треба сподіватись од нього таких нестаточних вибриків, як отсе банітування Кента.

Гонеріля. Ще вона довго правитимуть компліменти на прощанні з Французом. Поеднаймо ся-ж, будьласка, з тобою. Коли наш отець матиме власть при такому завзятті, яке виявилось, то ся передача тільки наруга над нами.

Реґана. Про се ми поміркуємо.

Гонеріля. Мусимо щось робити, та й не гаявшись.

(Виходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця на замку в графа Ільостера.

Входить Едмунд із листом.

Е д м у н д.

О ти природо! ти моя богиня.
Твоїмú законови служити мушу.
Чого мені карати ся звичаєм
І людській примсі в жертву отдаватись,
Що я загаявсь місяців дванацять,
Чи може й чотирнацять послі брата?
Чого-ж се я байстрюк? чого я підлий?
Коли мене збудовано так міцно,
І дух такий же в мене непідлеглий,
І вид такий же в мене благородний,
Як у чеснійшої матрони чада?
Чогож нас підлими вони плямують?
Що тут у них низьке, байстрюче, підле?
Що з гаряча ввірве хто у природи
І більш в крові огню й завзяття має,
Ніж ціла купа дурнів, що зачато
Між задріманнем і від сну вставаннем
На вялому, скучному, тертім ложі?
Отсе-ж, законно-роджений Едгаре,
Твоя земля моєю мусить бути.
Отець наш любить байстрюка Едмунда,
Як і законного... Хороше слово!
Законний! Ну, законний, любий брате,
Коли сей лист і те, що я надумав,
Мені удасть ся, підлий над тобою,
Законним, візьме гору. Я росту вже,
Я процьвітаю... Помагайте-ж,
Боги, байстрятам!

(Входить Ільостер.)

І л ь о с т е р.

Баніта Кент! І Француз у досаді

Від'їхав! І король від'їхав на ніч!
Королювання зріксь! Одну виставність!
І все це сталось миттю!... А, Едмунде!
А що нового в тебе? що ти скажеш?

Едмунд (ховаючи лист). Не во гнів вашій
честі, нічого.

Гльостер. Чого-ж ти так хапаєш ся
сховати сей лист?

Едмунд. Не знаю нічого нового, мій
льорде.

Гльостер. Що ти читав з паперу?

Едмунд. Нічого, мій льорде.

Гльостер. Нічого? Чого-ж таке поло-
хливе хованнє в кишеню? „Нічого“ нічого й
ховати. А покажи-ж. Коли там нема нічого,
то й окулярів мені не треба буде.

Едмунд. Благаю вас, сер, простіте ме-
не. Се лист од брата. Я ще й не дочитав; та
бачу вже з прочитаного, що вам не годить ся
зазирати в нього.

Гльостер. Подай мені лист, сер.

Едмунд. Однаково провиню, чи вдержу,
чи віддам. Написано там, скільки я зрозумів,
погане.

Гльостер. Побачимо, побачимо.

Едмунд. До оправдання! мого брата
маю в Бозі надію, що се він писав, аби тільки
випробувати чи іскусити мою добродітель.

Гльостер (читає). „Се смирне пова-
жаннє старости робить нам сьвіт гірким у най-
кращі наші літа; не дає нам у руки маєтків,
аж докіль наша старість не здолїтме вже
ними втїшати ся. Я починаю вбачати марну
та дурну неволю у цій тїсноті від сивого ти-
ранства, що панує не силою своєю, а тим, що

йому корять ся. Приходь лишень до мене, щоб нам поготорити з тобою більше. Колиб наш отець спав, аж докіль я збуджу його, втішався-б єси половиною прибутку його до віку, і жив бв улюбленим братом твого Едгара"... Гумф!... Конспірація!... „Колиб спав, аж докіль я збуджу його“... Мій син Едгар! Чи вже-ж його рука писала се?... Коли сей лист прийшов до тебе? Хто його приніс?

Едмунд. Його до мене не принесено, мій льорде: у цім то й хитрощі. Його підкинуто. Я знайшов його на вікні в моїй кімнаті.

Гльостер. Ти знаєш руку? Се рука твого брата!

Едмунд. Колиб воно було написано добром, мій льорде, я б заприсяг, що се його рука; а вважаючи на таке, мушу так думати, що ні.

Гльостер. Чи він тебе не сондував ніколи в цій справі?

Едмунд. Ніколи, мій льорде, тільки чував я від нього: як сини дійдуть літ, а батьки підтопчуть ся, то годилось би, щоб уже ніби син виховував отця, орудуючи його прибутками.

Гльостер. О ледаче ледащо!... Ся сама думка і в листі!... Гидке ледащо! гірше ніж звірювате! — Іди, козаче, шукай його. Заарештуй! Паскудне ледащо! — Де він тепер?

Едмунд. Не знаю добре, мій льорде. Колиб вам було завгодно вгамувати ваше пересерде против мого брата, докіль дознаєтесь від нього лучче, який у нього був задум, — се булаб дорога певнійша. Коли-ж відразу силою виступите против нього, не дослідивши його думки, то вельми ввередите свою честь і зруйнуєте до останку його слухняність. Я готов положити в заклад своє життє, що це він пи-

сав, аби тільки випробувати мою прихильність до вашої честі, а не з яким небудь поганим замахом.

Гльостер. Ти думаєш?

Едмунд. Коли воно здаєть ся вашій честі доладнім, я вас поміщу так, що ви чутимете, як ми про се розмовлятимем; то своїми ушима впевнитесь, і се без дальшого відкладування, як сьогодні-ж у вечері.

Гльостер. Таким чудовищем не може він бути.

Едмунд. І не єсть: се певно.

Гльостер. Против отця, що так ніжно і вповні любив його... О небо і земле! — Едмунде, знайди мені його, вивідай мені його, будь ласка; веди його справу по своєму розумови. Я готов усе втратити, аби дознатись правди.

Едмунд. Я пошукаю його, добродію; зараз вивершу справу, як тільки зумію, і сповіщу тоді вас.

Гльостер. Сі недавні померки сонця й місяця не віщують нам нічого доброго. Хоть природня наука мудрує про них так і сяк, а природа чує на собі їх бича у наслідках їх ділання. Любов холоне; дружба слабне; між братами розбрат; по городах бунти; по селах чварн; у палатах зрада, і між отцем та сином рветь ся повязь. Сей харцизяка з мого плоду підходить під віщуванняє: тут син на отця! Король цураєть ся голосу природи: тут отець против чада! Що було найкращого за нашого часу, те вже ми бачили. Махінації, єхидства, зради провожають нас турботами до вашої могили. — Знайди мені паскудника, Едмунде! Нічого не впусти;

роби діло обачно... Щоб отсе благородного та щиросердного Кента вигнати! Його провина — чесність... Діло чудне. (Виходить.)

Едмунд. Що за втішні се дуроці на світі! Як наша фортуна занедужає (а вона часто нездужає від нашого-ж таки надміру), тоді ми винуватимо за своє бідування сонце, місяця й зорі, мов би ми були ледащицями через необхідність, дурнями через небесний примус, ошуканцями, злодіяками та зрадниками через перевагу сфер, п'яницями, брехунами та любодіями через вимушену слухняність планетам, і у всіх провинах — через божественне насильство! Дивна викрутка гріхотвора чоловіка — свої інстинкти чіпляти на шию зорям! Мій панотець зліг ся з моєю паніматкою під хвостом Дракона, і мої родини принали під Ursa Major.²⁾ Із сього виходить, що я жорсткий ласолюб... Ба! був би я те, що я єсть, хоть би й найпречиста зіронька присьвічувала з небесної тверді моему байстрюцтву...

(Едгар входить).

А він сусіль, мов катастрофа в старосьвіцькій комедії. Мені-ж випала роля ницої мелянхолії з тихим зітханнем, як у Хоми з Бедляма³⁾... О, сї померки віщують усі такі розбрати! (Співає.)
Фа, соль, ля, мі.

Едгар. А що, брате Едмунде! Про що се ти так вельми загадав ся?

Едмунд. Я думаю, брате, про те віщування, що недавно читав. Чомусь та бути по тих померках.

Едгар. Он який клопіт у тебе!

Едмунд. Я тобі кажу, що не дурно про таке писано: на лихо воно й станеть ся, як от нелюдськість між чадом і отцем, смерть, го-

лоднеча, розбрат у старому приятельстві, усобиці в царстві, погрозки, нарікання на королів та панів, безпричинні недовірства, банітування друзів, розбігання когорт, ламання шлюбів і незнать іще що.

Едгар. А чи давно ти встряв до астрономського цеху?

Едмунд. Ну, ну! Коли ти бачив панотця?

Едгар. Учора в вечері.

Едмунд. Розмовляв ти з ним?

Едгар. Так годин зо дві.

Едмунд. І розійшлись добрим ладом? Чи не помітив еси в нім якої досади, чи в слові, чи на обличчі?

Едгар. Нічого сенко.

Едмунд. Пригадай собі, чим би ти міг його розсердити, і благаю тебе, не попадайся йому на очі, докіль якийсь час не притушить огню його досади. Тепер вона палає в нім так, що колиб тебе не стало на світі, то й се-б чи вгамувало його.

Едгар. Се якесь ледащо заподіяло мені зло.

Едмунд. І я того боюсь. Прошу тебе, впиняй себе аж доти, докіль його прудка ярість не піде повагом, і ось що я тобі скажу: сховайся у моє житло. Звідтіля я зроблю так, що ти чутимеш, як панотець говорить. Іди, будь ласка; от і мій ключ... Коли висунешся хоть на часиночку із під стріхи, ходи збройний.

Едгар. Узброєний, брате?

Едмунд. Братіку, я тобі раджу як найлучче. Будь я нечесний чоловік, коли тобі тут мислять добро. Я розказав тобі, що бачив і чув,

тільки злегенька, не малюючи нічого страшеного. Іди-ж, будь ласка.

Едгар. Чи скоро-ж я довідаюсь чого від тебе?

Едмунд. Служитиму тобі тільки в цій справі. (Едгар виходить).

Отець легкбіврний, син благородний,
Такий далекий з роду від злочинства,
Що й не підозріває тут нічого.

Його химерну чесність осідлав я

Під задуми мої... Кінець я бачу...

Не родом, так умом здобуду землі:

У мене все гаразд, аби здобути. (Виходить).

Сцена третя.

Сьвітлиця в палатах дука Альбана.

Входять Гонеріля та Освальд, її дворецький.

Гонеріля. Чи вдарив мій отець мого дворянина за те, що налаяв його дурня?

Освальд. Ударив, вельможна панї.

Гонеріля.

Чи день, чи ніч, мене він знай вражає;

Нема години, щоб чого не вкоїв,

Не стурбував нас всіх. Ні, більш не стерплю.

Його рицарство страшно розбуялось,

А сам чіпляєть ся до нас і за покидьку.

Як вернеть ся з уловів, я не хочу

І говорити з ним. Хворію, скажеш.

Коли вменшиш послужливість до нього,

Я похвалю і за тебе одвічу.

Освальд.

Вертаєть ся вже. Се його гукання.

(Роги з надвору).

Гонеріля.

Зробітесь всі до нього недбайливі:
Я хочу, щоб дійшло в нас до розмови.
Не злюбить, — до сестри нехай поткнеться,
А та у цім одних думок зо мною,
Та не піддасться. Безголовий діду,
Оддавши королівство в наші руки!
Клянусь життям, сі старезні дурні
Знов дітьми роблять ся. Вони од ласки
Цесують ся: і ми мусим їх картати.

Освальд.

Готов служити вам, вельможна пані.

Гонеріля.

А на його рицарство позирайте скрива.
Що з того вийде, не твоє се діло.
Товаришам своїм скажи теж саме.
Я хочу нагоди добитись, і добую ся,
Поговорити з ним... І сю-ж мінуто
Пишу сестрі, щоб тим-же самим робом
Ходила і вона... Готуйсь до столу. (Виходять).

Сцена четверта.

Заля там же.

Входить Кент передягнений.

Кент.

Колиб мені позичити чужого
Ще й голосу, щоб річ мою змінити,
Тоді-б своє подобіє не марно
Я знищив, і мій добрий задум
Дійшов як раз би до мети своєї.
Ну, умудряй ся-ж, заволоко Кенте,
Служити вірно там, де осудили
Тебе на страту... О, колиб так сталось,

Щоб твій король улюблений, коханий
Знайшов тебе у службі невсипущим!

З середини роги. Входить Лір із прибічниками.

Лір. Щоб мені не дожидатись ані же
обіду! Іди; зараз його на стіл! (Виходить один
прибічник.) — Ге, а ти що таке?

Кент. Чоловік, добродію.

Лір. Яке твоє ремесло? Чого ти від нас
хочеш?

Кент. Моє ремесло бути не менш того,
чим здаюсь; служити вірно, хто мені звірить
ся; любити, хто чесний; товаришувати з ро-
зумними та з мовчазними; боятись божого су-
ду; рубатись, коли не можна инакше, і не
їсти риби.*)

Лір. Що-ж ти таке?

Кент. Дуже щиросердна людина, і такий
убогий, як король.

Лір. Коли такий убогий на підданого, як
він на короля, то ти геть убогий. Чого-ж ти
хочеш?

Кент. Служби.

Лір. Кому-ж хотів би ти служити?

Кент. Вам.

Лір. Хиба ти мене знаєш, приятелю?

Кент. Ні, сер; та маєте ви в своїй по-
ставі щось таке, що хотілось би звати вас
паном.

Лір. Щож воно таке?

Кент. Величність.

Лір. А які послуги можеш ти чинити?

Кент. Можу додержати тайни, їздити
верхи, псувати своїм оповіданням цікаву історію,

*) Не бути католиком.

і справити виразне посольство просто. На що треба звичайної собі людини, на те я здатен; а що найкраще в мене, так се пильнуваннє.

Лір. Яких ти будеш літ?

Кент. Не такий молодий, сер, щоб любити жінчину за співи, ані такий старий, щоб дуріти від неї задля чого небудь. На спині в мене сорок-вісім літ.

Лір. Іди зо мною. Приймаю тебе в службу. Коли після обіду не будеш мені менш до вщодоби, ніж тепер, то розпрощаюсь із тобою не зараз. — Обідати, гей, обідати!... Де мій парубіка, мій дурень? А покличете сюди мого дурня. (Входить Освальд). Ти, ти, козаче! де моя дочка?

Освальд. Не во гнів вам... (Виходить.)

Лір. Що він мимрять, сей дурень? Заверни пентюха назад! — Де мій дурень, гов? Здаєть ся, весь сьвіт заснув... Ну, що? де сей виродок?

Рицарь. Каже, мій льорде, що ваша дочка нездужає.

Лір. Чом же сей раб не вернувся до мене, яе я кликав?

Рицарь. Сер, відказав мені кругло, що не схотів.

Лір. Не схотів?

Рицарь. Мій льорде, не знаю, що воно єсть, тільки на мій суд вашу високість не зустрічають уже тут із такою прихильною церемонією, до якої ви звикли. Вельми поменшала добрість до вас як у всіх служебників, так і в самого дука, та і в вашої дочки.

Лір. Ге, ось як ти кажеш!

Рицарь. Благаю вас, простіте мені, мій лорде, коли я помиляюсь: бо не мушу мовчати, коли думаю, що вашу високість іскривджено.

Лір. Ти нагадуєш мені моє власне попередження. Я й сам помітив недавно якесь недбальство, та судив його більш, як ревниве підозріння, ніж як який лихий задум. Придивлюсь до цього ближше... Тільки-ж де мій дурень? Я не бачив його сі два дні.

Рицарь. З того часу, як молода королева відїхала до Франції, сер, дурень вельми засумував.

Лір. Годі про се. Я добре сам завважив... Іди, скажи моїй дочці, що я хочу говорити з нею... Іди, поклич сюди мого дурня.

(Вертаєть ся Освальд.)

А, сер, ти, сер, ходи лишень сюди. Хто я, сер?

Освальд. Моєї леді отець.

Лір. Моєї леді отець? Мого лорда плутяга. Ах ти, ск— сину, псе! рабе! собако!

Освальд. Я не плутяга, та й ні що таке, прошу вибачити.

Лір. Ти зо мною перекривлятись, псяюхо? (Бе його).

Освальд. Я не дозволю себе бити, мій лорде.

Кент. (Поваливши його через ногу.) І через ногу не дозволиш, підлий дучкограю?

Лір. Спасибі тобі, приятелю. Ти мені служиш, і я тебе любитиму.

Кент. Ну, добродію, вставай та геть собі! Я вивчу тебе знати своє стійло. Геть, кажу! А коли хочеш поміряти знов свою довжину, дак постій. Та лучче геть звідсіля. Чи є в тебе розум? Оттак! (Виштовхує Освальда.)

Лір. Ну, мій друже гультаяю, спасибі тобі. Ось тобі могорич за твою послугу.

(Дає йому грошей).

Входить дурень.

Дурень. Дай же й мені похвалити його. (Оддає Кентови свою шапку.) — От тобі моя шапка.

Лір. Ну, що, мое любе ледащо? як поживаєш?

Дурень. Козаче, тобі лучче всього було-б надіти мою шапку.

Лір. Чого-ж се, мій хлопче?

Дурень. Чого? Бо прихиливсь до такого, що втеряв ласку,.. Ге! Коли не вмієш усміхатись так як вітер повіне, дак простудиш ся швидко. Візьми, візьми мою шапку. Як же пак! сей чоловік прогнав двох своїх дочок і дав третій своє благословенне против своєї волі. Коли ти до нього пристанеш, дак тобі треба носити мою шапку. — А що, дядьку? Хотів би я мати двох дочок і дві шапки.

Лір. На що, дурню?

Дурень. Колиб оддав їм усе мое майно, то zostавив би шапки собі. Се моя; випроси другу в своїх дочок.

Лір. Остерегайсь, козаче, канчука!

Дурень. Правді, мов тому собаці, треба ховатись у будку. Його канчуком, а панна хортиця нехай стоїть коло вогню та й воняє.

Лір. Гірка пілюля для мене.

Дурень. Козаче, я навчу тебе орації.

Лір. Навчи.

Дурень. Замічай же, дядьку.

Май добра більше, ніж виставляєш;

Говори менше, ніж скільки знаєш.

Їздь верхи більше, ніж ноги носять;

Запомагай менше, ніж у тебе просять.

Вишуй більше, ніж віри доймаєш ;
Розходуй менше, ніж заробляєш ;
Покинь горілку та й ледащицю ;
Замкнувши двері, ключ на полицю :
То й будеш з року в рік багатіти,
Надбаєш стільки, що й не злічити.

Лір. То се нічого, дурню.

Дурень. Ну, так воно все одно, що слова неплатного правника. Ти не дав мені за се нічого. Хіба ти, дядьку, не вигидаєш чого небудь із нічого ?

Лір. А ні, хлопче. Нічого не зробиш із нічого.

Дурень (до Кента.) Скажи-ж йому, будьласко, що як раз йому стільки доходу із його землі. Не пійме віри дурневі.

Лір. Гіркий дурень !

Дурень. А чи ти знаєш, мій хлопче, різницю між гірким дурнем і солодким ?

Лір. Ні, хлопче. Навчи мене.

Дурень.

Хто тобі пораяв
Землю віддавати,
Звели йому зараз
Коло мене стати,
Сам же ти на його
Місце станови ся
І на двох дуриїв
Заразом диви ся,
Гіркий дурень буде
В цяцькованих латах,
А солодкий дурень
В королівських шатах.

Лір. Се ти мене звеш дурнем, хлопче ?

Дурень. Усіх інших титулів зрік ся єси, а з сям титулом і народив ся єси.

Кент. Не зовсім він дурень, мій лорде.

Дурень. Ні, далєбі. Лорди та великі пани не хочуть мені все спустити. Колиб я мав монополь, вони-б схотіли свого паю, та ще й більшого. Ну, попусти мені яйце, дядьку, то я дам тобі дві короні.

Лір. Якіж то будуть короні?

Дурень. Які? Як розібю яечко на дві половині, з'їм те, що в середині, то зі шкаралющі буде дві короні. Як розламав єся свою корону на дві половині та віддав обидві половинки, то се ти свого осла переніс на спині єрез калюжу. Мало було розуму в твоїй личій короні, що віддав єси золоту. Коли я говорив тепер по своєму, нехай потягнуть канчуком, хто первий се скаже. (Співає).

Ой як сьвіт почав сяяти,

Ще ніколи сонце

Не сьвітило так весело

Дурням у віконце.

Ой що всі розумні люде

Та в дурні пошились,

Усі з глузду поз'їжджали,

Всі переказились.

Лір. З якого се часу набрав ся ти пісень, козаче?

Дурень. З того часу, дядьку, як поробив єси своїх дочок та своїми матірками: бо скоро дав їм по дубцю та спустив свої штанці — (співає).

Вони, дуже звеселившись,

Стали реготати,

А я вельми зажурившись,

Став пісень співати.

Що такий король великий
В киці-баби грає,
Своєму дуряєви на віки
Хліб перебиває.

Найми, будь ласко, дядьку, бакаляра, щоб навчив мене брехати. Дуже хотів би я вивчитись брехати.

Лір. Тільки збрешеш, козаче, ми зараз тебе батогом.

Дурень. Дивуюсь я, що ти за родич із твоїми дочками. Вони хочуть мене батожити, як скажу правду; ти хочеш мене батожити, як збрешу; а иноді мене батожитимуть і за мовчанку. Я рад бути чим небудь, аби не дурнем; тільки не хочу бути тобою, дядьку. Ти оскуб свій розум з обох боків, і не зоставив нічого посередині. Ось іде одна скубрійка.

Входить Іонеріля.

Лір. Що се, дочко! чого се прибралась еси в хмурний налобник? Мені здається, що ти почала з якогось часу надто супитись.

Дурень. Гарний був з тебе товариш, як не дбав еси про її суцленне; а тепер ти нуля без цифри. Тепер я луччий за тебе: я — дурень, а ти — ніщо... (До Іонерілі.) Впиню, впиню свого язика! Так ваше лице мені повеліває, хоч ви й не скажете нічого.

Мум, мум...

Хто мякушку виїдає,

Кидає скорину,

Той на старість кличе в гості

Лихую годину.

Се вилущений стручок.

Іонеріля.

Не тільки сей ваш дурень, мій королю,
Вповажнений у вас на все, та й інші

Із вашого розпущеного почту
Заводять сварки й бучі що години,
Та пють страшенно, та буяють. Пане,
Я думала, що скоро сповіщу вас,
То ви їх впиняте; тепер же бачу
З того, як ви сказали і робили,
Що ви їм потураєте в буянні.
Коли ви похваляете їх справді,
То провина не буде вже без суду,
А кара не заспить своєї праці.
Піклуючи ся про добро загальне,
Ми можемо й обидить вас чим небудь.
Воно було-б стидовищем для дочок,
Коли-б нужда того не вимагала.

Дурень.

Бо знаєш, дядьку:
Поти горобчик кормить зозулятку,
Поки його не заклює пташатко.
Оттак то згасла сьвічечка, та й zostались ми
в темряві.

Лір. Чи ти моя дочка?

Гонеріля.

Хотіла-б я, щоб ви здоровий розум
Прикликали назад. Я знаю добре,
Що в вас його доволі. А сі примхи
Свої відкиньте геть. Вони вас роблять
Не тим, чим ви єсте по правді.

Дурень. Хиба осел не знає, коли віз
везе коня?

Ой гоп Татьяна,
Чорноброва, кохана!

Лір.

Чи тут мене хто знає?... Ні, не Ліра!
Хибаж так ходить Лір і так говорить?
Де в нього очі? Чи се в нього пам'ять
Ослабла так, чи се розпізнаванне

Зомліло так? Га! ні, воно щось инше...
Хто скаже, хто я?

Дурень.

Тінь Ліра, от хто!

Лір.

Хотів би я се знати певно. Бо ознаки
Королювання, пам'ять і мій розум,
Усе мене, бачу, впевняє хибно,
Що я мав дочок...

Дурень. Котрі хочуть зробити тебе слу-
хняним батьком.

Лір.

Як ви зветесь, вродлива, пишна пані?

Гонеріля.

Королю мій, се дивування схоже
На ваші інші вигадки недавні.
Благаю вас, зволіте так як личить,
Мої слова виразні зрозуміти.
Як ви єсте старі собі й поважні,
То мусите в ту-ж міру мати й розум.
Ви держите тут цілу сотню почту,
Людей таких розпущених і сьмілих,
Що двір наш заразившись їх буяннем,
Гучним шинком здаєть ся, чи коршмою.
Епікурейство й розпуст роблять з нього
Таверну більше, чи житло розпусти,
Ніж благородний палац.

Од нас сам стид і сором вимагає
Негайного лікарства в цій заразї.
Отсе-ж дозвольте тій, що має силу
Зробити що хоча і без прохання,
Просити вас вменшити трохи почту.
Кого ж зоставите собі служити,
Нехай не шпетять ваших літ поважних,
І знають вас, та і себе шанують.

Лір.

О пекло й всі чорти!
Сідлати коні, поскликати почет!
Паскудний виродку! Не буду більше
Тебе я турбувати. Ще зосталась
Одна дочка у мене.

Гонеріля.

Ви слуг моїх бете, і ваша шайка
Від неї луччих повертає в слуги.

Входить Альбан.

Лір.

Біда тому, хто пізно схаменув ся! (До Альбана).
І ви, добродію, прийшли? Скажіте,
Се ваша воля? Гей, готуйте коні!
Невдячносте, запеклосердй чорте!
Ти гидша й від чудовища морського,
Як з'явиш ся в дитині!

Альбан.

Любий пане,

Спокійтесь.

Лір.

Брешеш, коршаку паскудний!
Мій почет, се найлуччі в світі люде,
Всі на вибір, і добре довг свій знають.
О, якже се така вина дрібненька
Здалась мені в Корделі чимсь страшеним!
Вона, немов тортурная машина,
Повивертала з місць природні члени,
І виссавши усю любов із серця,
Влила жовчі. О Ліре! Ліре! Ліре!
Стучись у двері, що впустили безум
(Бе себе по голові)

І впустили твій здоровий розум.
Ну, їдьмо-ж звідсі, їдьмо, люде добрі.

Король Лір.

А л ь б а н.

Королю, я тут не причинен; навіть
Не знаю, що вас так і стурбувало.

Л і р.

А може, може, пане мій... Почуй же,
Природо, о почуй, богине люба!
Почуй і зупини свій добрий задум,
Коли єси хотіла сю тварюку
Зробити плідною! О, ні! безплідде
У черево всели їй проклятуще!
Зсуши в ній органи плодотворення,
Нехай із тіла підлого ніколи
Не вийде в неї чадо їй на шану!
Коли-ж зачати мусить, сотвори їй
Дитину злющу, і нехай росте їй
Нелюдським упиракою і катом!
Нехай морщинами чоло їй з'оре,
Канавами гірких поріже щоки,
Оберне матірню турботу в посьміх,
А піклування матірне в наругу,
Щоб чула серцем, що невдячність дитська
Гострійш гадючого проймає зуба!
Геть! геть! (Виходить).

А л ь б а н.

Боги, котрих ми обожаєм!
І з відкіля взяла ся ця тривога?

Г о н е р і л я.

Та й не турбуйсь причини дознаватись.
Нехай каприз формуєть ся в той образ,
Який йому дає безумство.

Вертаєть ся Л і р.

Л і р.

Оттак! пів сотні мов би й не бувало!
І се в два тижні?

А л ь б а н.

В чім тут справа, пане?

Лір.

Скажу, скажу... О життя й смерте! стидно
Мені, що ти змогла так струсонути
Все мужество моє; що сі гiркії,
Длючи протев моєї волі з мене,
Тебе немов достойною їх роблять.
Зарази й тумани на тебе, злюко!
Нехай отецького прокляття рани
Тобі проймають наскрізь кожне чувство!
Дурні старезні очі! ось заплачте
По ній ще раз, — я вас повириваю
І кину разом з вашою водою,
Щоб з глини ви багно зробили...
Га! хай і так. Ще є дочка у мене.
То добра, любязна дитина, знаю.
Довідавшись про твій лихий учинок,
Вона тобі твоє обличчє вовче
Своїми ніхтями здере й скривавить.
Побачиш, як прийму я знов той образ,
Що думаєш, я зрік ся вже на віки.

(Виходять Лір, Кент і прибічники.)

Гонеріля.

Чи чули похвалку, мій льорде?

Альбан.

Не можу бути партіяльним, серце,
Хоть велико тебе кохаю...

Гонеріля.

Прошу тебе, спокій ся... Що, Освальде?

(До дурня).

Не шут, а плут еси. Іди за паном!

Дурень. Дядьку Ліре! о дядьку Ліре!
тривай би, візьми з собою дурня.

Ой хто, хто лисицю капканом піймає?

Ой хто таку дочку прихильную має,

Разом їх на шибеницю пра!

Ой хто, хто нову мотузку в себе мав?
Хто мені її за шапку проміняє?

На гостинця, кате, на, бери! (Виходить.)

Гонеріля.

Старий надумав добре... Сотня почту!
Булоб і політично і безпечно
Зоставить сотню рицарів при ньому.
Що ні приснилось би, що ні джвінуло,
Чи видумка яка, чи жаль, досада,
Він зараз би своє безумство взброїв,
І наша жизнь булаб в руках у нього.
Освальде!

Альбан.

Ти вже надто полохлива.

Гонеріля.

Се безпечнійше, ніж звірятись надто.
Я лучче одверну, чого бою ся,
А ніж мені опасуватись вічно.
Яке у нього серце, добре знаю.
Що він пробовкнув, те я все списала.
Коли сестра й після моєї ради
Його із сотнею рицарства прийме...
Ну, що, Освальде?

(Входить Освальд).

До сестри моєї
Все написав єси, що я звелїла?
Освальд.

Усе, вельможна панї.

Гонеріля.

Бери-ж людей з собою та й на коней.
Про страх мій сповістиш її уповні,
І додаси від себе все що знаєш,
Щоб справу сю як лучче покрепити.
Ну, од'їжджай же, та й вертай ся спішно.

(Виходить Освальд).

Нї, нї, мій льорде, ся молошна мяхкїсть

І лагода, хоть я вас і не гуджу,
Та вже простіте, скорше можна ганить
Малий ваш розум, ніж хвалити серце.

А л ь б а н.

Чи добре бачиш ти, шкода про се казати :
За більшим женучись, малого-б не втерати.

Г о н е р і л я.

Так ні-ж бо...

А л ь б а н.

Ну, колись побачимо. (Виходять).

Сцена пята.

Подвіре перед тим же замком.

Входять Лір, Кент і дурень.

Лір. Рушай попереду з сим листом до
Гльостера. Сповісти мою дочку про все, що
знаєш, та не більш того, чого вона допитува-
тиметь ся з листу. Коли не встигнеш хутко
справитись, я буду там поперед тебе.

Кент. І не засну, королю, докіль не по-
дам вашого листу. (Виходить).

Дурень. А що, колиб у чоловіка розум
та був у пятах? Чи не намуляв би він мо-
золів?

Лір. Намуляв би, хлопче.

Дурень. То не журись: твій розум ні-
коли не ходитиме в патинках.

Лір. Га, га, га!

Дурень. Побачиш, яка буде до тебе
добра друга твоя дочка. Бо хоч вона схожа
на сю, так як кислиця на садове яблуко, тіль-
ко-ж я можу сказати те, що можу.

Лір. Щож ти можеш сказати, хлопче?

Дурень. Один у ній смак із сією, так як у кислиці з кислицею. Ну, а чи ти зумієш сказати: чого ніс у чоловіка стоїть посеред пани?

Лір. Ні.

Дурень. На те, щоб у чоловіка з обох боків було по оку. Чого чоловік не почує нюхом, дак щоб підгледів.

Лір. Я скривдив її...

Дурень. А чи ти скажеш, як устриця робить свою покрішку?

Лір. Ні.

Дурень. І я також не скажу. Але я можу сказати, на що слимак має свою халабудку.

Лір. На що?

Дурень. На те, щоб мав де сховати свою голову, а не на те, щоб оддати дочкам, а свої ріжки нехай будуть без покрівлі.

Лір. Хочу здобути свою природу... Такого доброго отця!... Чи коні готові?

Дурень. Твої осли пішли по коні. А причина, чого семеро зір тільки семеро, гарна причина.

Лір. Того, що їх не восьмеро.

Дурень. Так, іменно. З тебе вийшов би добрий дурень.

Лір. Узяти назад силоміць! Дивоглядна невдячність!

Дурень. Колиб ти, дядьку, та був моїм дурнем, я-б тебе полюбив, що зробив ся старим так рано.

Лір. Як же се так?

Дурень. Тобі треба було зробитись попереду розумним, а тоді вже й старим.

Лір.

Боги, спасіть мій ум од помрачення!

Піддержте: не хотів би я здуріти...

(Входить дворянин.)

А що, готові коні?

Дворянин. Готові, мій королю.

Лір. Ходімо, хлопче.

Дурень.

Ти сьмієш ся, що я їду,

Необачна дівко!

Не довго вже подівуєш,

Скрутим тебе швидко.

(Виходять).

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Подвіре в графа Ільостера на замку.

Входить Едмунд а назустріч Куран.

Едмунд. Здоров був, Куране.

Куран. І ви, добродію! Був я в вашого панотця й подав звістку, що дук Корнуваль із Реганою, своєю дукинею, будуть у нього на ніч.

Едмунд. Як же се воно так?

Куран. Чи не чували новини? Я розумію, шепотання: бо се ще тільки чутка до шепотання на вухо.

Едмунд. Не чув нічого. Будь ласко, що таке?

Куран. Хіба не чували про війну, що, треба сподіватись, буде між дуками Корнувалем та Альбаном?

Едмунд. Ні слова.

Куран. То незабаром почуєте. Бувайте здорові, добродію. (Виходить)

Едмунд.

Дук на ніч? От гаразд! Чого й хотіти! Воно само в мою плететь ся справу... Отець розставив чату на Едгара...

Я мушу добре покрутити мізком,
Щоб виграти справу... Поспіху й фортуно,
До праці! — Брате, на одно словечко...
Спустиись до мене... Чуєш, брате? швидше!

Входить Едгар.

Отець чатує... О! тікай із відсі!
Довідав ся, де сховище у тебе.
Тепер тебе укриє темна нічка...
Чи не розсердив ти чим Корнуваля?
Чогось сюди в ночі прибуде спішно.
З ним і Регана. Може ти пробовкнув
Про сварку їх з Альбаном? Ось подумай!

Едгар.

Я певен в тім: ні слова не промовив.

Едмунд.

Я чую, пан отець іде... Мій брате,
Прости, я мов з мечем на тебе кинусь...
Виймай і ти, немов для оборони...
Гарненько бий! (Кричить) Здавай ся... йди до тата...
Гей, сьвітла! гов! (Тихо) Тікай, мій брате!

(Голосно).

Огню, огню сюди! (Тихо) Ну, прошавай же...
(Виходить Едгар)

Вціджу крови я з себе капель кілька,
(Ранить собі руку)

Щоб думали, який я був завзятий!
Я бачив, як п'яниці більш робили
Із жарту... Тату! тату! пробі!
Стій, стій!... Ніхто й не порятує?

Входять Гльостер і слуги з сьвітличами.

Гльостер.

А що, Едмунде? де ледащо ділось?

Едмунд.

Стояв ось тут у темряві із голим
Мечем і мимрив стиха заклинання,
Звучи на поміч місяця...

Гльостер.

Та де-ж він?

Едмунд.

Ось гляньте, кров.

Гльостер.

Та деж Едгар ледащо?

Едмунд.

Утік сюди, мій пане. Не здолівши...

Гльостер.

Гей, нагонцем за ним! (Виходять слуги).

Так не здолівши...

Чого?

Едмунд.

Мене на вашу смерть схилити...

Бо я сказав йому: „Боги помстять ся
На отцевбійцеві всіма гріхами“...

Сказав, як чадо многими міцними
Узлами із отцем природа вяже.

Ну, коротко, панотче, як побачив,
Що я нелюдським задумом гедую,

Тоді на мене із мечем готовий

Зненацька кинеть ся і в руку ранить.

Та бачивши, що я у правім ділі,

Готов його меча мечем одбити,

Чи може галасу мого злякавшись,

На втеки!

Гльостер.

Ну, біжи, як хочеш,

Тобі ніде в цім краї не сховатись.

А попадеш ся — зараз і розправа.

Мій пан, наш благородний покровитель,

Сю віч до нас в гостину завитає.

Його імям я обявлю повсюдно,

Що той, хто знайде й до стовпа притягне

Сього легкодуха, одержить нашу дяку;

А хто його переховає — страту.

Е д м у н д.

Як одмовляв його я се покинуть
І, бачивши його завзяте, став страхати,
Що виявлю всю правду, він озвав ся:
„Ах, ти байстрюк злидений! против мене
Ти хочеш сьвідчити, і що ти вірний,
Заслужен, чесний, то це й піймуть віри?
Ніколи в сьвітї! Хоть би ти й писанне
Мое їм показав, а я лиш слово
Промовлю, все те в нівець шйде,
Все оберну в інтригу я та в підступ.
Хиба вже сьвіт увесь ізробиш дурнем,
Щоб не подумав, що тобі-ж прибуток
З моєї смерти, тим її й шукаєш.“

Г л ь о с т е р.

Страшний, запеклий ледарь! І від листу
Свого відмовить ся? Се не мій плід!

(Труби з надвору)

Чи чуєш? Се наш дук прибув. Не знаю,
Чого до нас він їде... Я позапираю
Всі пристанї, щоб не втекло ледащо.
Се дук мені дозволить. Ще-ж до того
Порозсилаю скрізь його портрети,
Щоб всі його у царстві впізнавали.
А ти, мій вірний і справдішній сину,
Тобі я вироблю наслідне право.

Входять Корнуваль, Реґана та прибічники.

К о р н у в а л ь.

Ну, що, мій благородний друже? Тільки
Що прибули, і зараз чуєм дивні речі.

Р е ґ а н а.

Коли се правда, то нема і кари
Достатньої, щоб покарати злочинця.
Ну, як же можете?

Гльостер.

О, пані, пані!

Розшарпане моє старече серце.

Реґана.

І се мого отця хрещеник любий

Чигав на вашу жизнь? се ваш наслідник?

Се той, кому він дав сьвяте іменне?

Гльостер.

Мій стид хотів би се покрити, пані.

Реґана.

Чи не вчащав він до того гутьтайства,

До рицарів мого отця безстидних?

Гльостер.

Не знаю, ясна пані. Сегидке, гідке аж надто!

Едмунд.

Так, ясна пані, він якшавсь із ними.

Реґана.

То що-ж за диво тут, що розпустив ся?

Вони-ж то й підучили вбить старого,

Щоб гайнувать його прибутки вкупі.

Сьогодні в вечері я від сестри моєї

Про їх буянне добре сповістилась,

І так постановила: як прибудуть

До мене в гості, я не буду дома.

Корнуваль.

І я не буду, далебі Реґано.

Едмунде, чув я, що своєму отцеві

Зробив єси синовною послугу.

Едмунд.

То був мій обовязок, ясний князю.

Гльостер.

Він виявив його прокляту зраду,

І от, як бачите, здобувсь на рану,

Силкуючусь його арештувати.

Корнуваль.

Чи нагонцем за ним послали?

Г л ь о с т е р .

Зараз,

Мій добрий лорде.

К о р н у в а л ь .

Нам аби злапати,

Не буде більш лякати харцизяцтвом.

Чини що хочеш з ним, ми дозволяєм.

А ти, Едмунде, що себе так славно

Слухняністю й відвагою засвідчив,

Ти будеш нашим. Нам таких прихильних

Людей тепер і треба; ми за тебе

Хапаємось.

Е д м у н д .

Служитиму вам, князю,

Який би я ні був, від серця щиро.

Г л ь о с т е р .

Я дякую за нього вашу милость.

К о р н у в а л ь .

А знаєте, чого ми в вас у гостях?

Р е г а н а .

Та ще в безоку ніч, в незвичну пору?

Тут, благородний Гльостере, причини

Великоважні, і ви нас порайте.

Отець наш і сестра обоє пишуть

Про сварку між собою, і нам звідсі

Відказувати лучче, ніж з господи.

Гонці їх ждуть одправи в вас на замку,

Спокійтесь, наш старий і добрий друже,

І дайте нам негайно вашу раду,

Що нам у ціх обставинах чинити?

Г л ь о с т е р .

Служу, вельможна пані, вам, як можу,

І вас обох витаю щирим серцем.

(Виходять).

Сцена друга.

Перед Ільостеровим замком.

Входять Кент і Освальд нарізно.

Освальд. Добрий день тобі, приятелю.
Тя з сього дому?

Кент. Еге.

Освальд. Де нам поставити коні?

Кент. У багні.

Освальд. Прошу тебе, скажи, мій друже.

Кент. Я тобі не друг.

Освальд. То й мені про тебе байдуже.

Кент. Колиб я тебе запоцав у Ліпсбургській кошарі³), я-б тебе там побайдужив.

Освальд. Чого ти сїпаєш ся так до мене? Я тебе не знаю.

Кент. А я тебе знаю, небоже.

Освальд. Хто-ж я такий?

Кент. Ти плут, леґа, блюдолиз, підлий, бундючний та порожний торбій, трохжупанний, стофунтовий, брудний, ганчірошний плутяга, вилизаний у дзеркало сє — син; ти панський підлиза, поцяцькований волоцюга; ти наслідник порожньої стужки, такий що хотїв би бути звідником замісь послуги, та нічого з тебе не вийшло опріч сїкачки з плута, торботряса, легкодуха, звідника та сина й наслідника ледачої сучки, котрого я битиму, аж поки заскиглить, коли відцураєш ся хоч єдиної найменшої сяляби з отсих твоїх титулів.

Освальд. Та що ти таке за чудовище, щоб оттак вилаяти, кого не знаєш і хто тебе не знає?

Кент. А ти що за мідянопикий лакиза, щоб оттак збрехати, ніби мене не знаєш? Ще тільки днів зо два, як ти вкрив ся пятами від мене перед королем. Виймай меча; бо хоч іще ніч, а місяць сьвітить. (Винявши свого меча). Ось я зроблю з тебе місячну саламаху. Виймай, голений ти ск — сину, виймай!

Освальд. Геть! мені нема до тебе діла!

Кент. Виймай же, леґо! Ти прибув із листами против короля. Ти тягнеш руку за куклу пихи против величества її отця. Виймай, волоцюго, а то я пообтісую тобі боки! Виймай, леґо! обороняй ся!

Освальд. Пробі! гов! ріжуть! пробі!

Кент. Рубай ся-ж, хамло! Та не вхляй ся-ж, волоцюго, стій; рубай ся, підле хамло!

Освальд. Пробі, гов! Ріжуть! ріжуть!

Входять Корнуваль, Регана, Гльостер і Едмунд.

Едмунд. Еге, ге! що се таке? Розчепітесь!

Кент. Коли хочеш, молокососе, ось я й з тобою. Ось ходи, я дряпону тебе. А ну, молодий сподарю!

Гльостер.

Мечі! оруже! Що се в вас за буча?

Корнуваль.

Спиніте ся, хто не наживсь на сьвітї!

Хто рубоне ще — смерть! Що в вас тут сталось?

Регана.

Се сестрині послали та королеві

Корнуваль.

За віщо ви заїлись? говоріте!

Освальд. Ніяк не здишусь, князю.

К е н т. І не диво. Ти заїздив свою хоробрість. Природа тебе відцуралась, боязка ти шушваль: тебе зошивав кравець.

К о р н у в а л ь.

Да ти шутник: кравець шив чоловіка?

К е н т. Кравець, князю. Ні гончар, ні маляр не зробив би так погано, хоч би тільки дві годині побув у ремесві.

К о р н у в а л ь.

Скажи-ж, за що се ви так розізлились?

О с в а л ь д. Сей старий гайдамака, князю, що я пощадив його житте ради його сивої бороди —

К е н т. Ти, потаскухо, вжице? ти не потрібна літеро? Дозвольте тільки мені, князю, я стовчу се нешеретоване ледащо в моздірі і позашпаровую ним стіну в виходку. Пощадив єси мою сиву бороду, трясогузе?

К о р н у в а л ь.

Мовчи, бурлако! цить лишень, гультаяю!
Не знаєш шани, дикий лобуряко!

К е н т. Знаю, князю, та в лютости свій привилей.

К о р н у в а л ь.

За що же ти розлютувався на нього?

К е н т.

За те, що оттака хамлота носить
Меча при боці, без поваги й чести.
Підлизливі сі волоцюги, наче
Ті пацюки, перегризають звязки
Сьвяті та нерозривні ні для кого.
Лестять вони усякій дикій страсти,
Котра бунтує в їх панів природі;
В огонь вони олії доливають,
А снігом хіть холодну посипають,
Підтакують і нїкають до речі,

Свої носи по вітру обертають,
Куди поверне він у панськiм серці,
Не знаючи нічого більш, як тільки
Ходить слідом за паном, мов собака.
Будь проклята, падуча ти личино!

(До Освальда).

Ти ще й сьмієш ся з мене, мов з дурного!
Коли-б мені такі попались гуси
В Сарумщині, — нехай би геріотали,
Позаганяв би я їх до Камлоту⁴).

Корнуваль.

Чи при собі, дурний ти діду, ходиш?

Гльостер.

Скажи, як посварились ви і за що?

Кент.

Нема ніде таких двох антипатій,
Як я і оттаке мурло ледаче.

Корнуваль.

Чого-ж у тебе він мурло ледаче?
Чим провинив ся він перед тобою?

Кент.

Не по нутру мені його обличчє.

Корнуваль.

То ще й моє й його й її обличчє
Тобі не до вподоби може буде?

Кент.

Моє ремество, князю, різать правду.
Свого часу я бачив краці лица,
Ніж ті, що у людий тепер на плечах
Стоять передо мною, сьвітлий князю.

К о р н у в а л ь.

Нетяга сей з таких, бачу, гультайв,
Що похвалив хто небудь за правдивість.
Тепер він взяв на себе грубіянство,
Щоб закривати ним свою натуру.

„Я ріжу правду просто, без прикраси,
Як хочте, так її собі й приймайте.

Такий собі я вдав ся простодушний“.

У сих плутяг під простим, щирим видом
Більш хитрощів таїть ся і єхвдства,
Ніж у двацятка церемонних дурнів.

К е н т.

По правді і по совісті казавши,
За дозволом князької високости,
Котра так сяє, як вінець огнистий
На проміястому чолі ясного Феба —

К о р н у в а л ь.

Що ти сим хочеш нам сказати ?

К е н т. Що хочу занедбати мою говірку,
котру ви так дуже не вподобали. Знаю, князю,
що я не лестивець. Хто вас ошукував простими
словами, той і був просто плут ; яж ним ніколи
не буду, хоть би великий ваш на мене гнів
і змушував мене до того.

К о р н у в а л ь.

Що-ж ти йому лихого заподіяв ?

О с в а л ь д.

А нічогоїсінько ніколи.

Недавно пан його, король, благоволили
Мене побити з непорозуміння.

Тоді він, лестючи гніву царському,
Мов змовившись штовхнув мене із заду.

Я впав, а він став з мене глузувати,

І виставив себе таким хоробрим,
Що похвалив його король за напад
На чоловіка, що впинив свою досаду.
Отсе-ж, пишаючись великим ділом,
Він вийняв знов свого меча на мене.

К е н т.

Нема з сих підлих боюнів такого,
Щоб і Аякса не вважав за дурня.

К о р н у в а л ь.

А принесіть лишень сюди колоду!
Ми навчимо тебе, старий буйтурую,
Хвастуне ти сивобородий...

К е н т.

Князю,

Я вже старий для вашої науки.
Не про таких, як я, колода ваша.
Служу я королеви, і від нього
Прибув до вас послом служебним, князю.
Покажете ви надто мало шани
І надто сьмілу виявите злобу
Против його величества персони,
Посла його в колоду посадивши.

К о р н у в а л ь.

Несіть сюди колоду! Як живу я
І маю честь, сидітиме забитий
Аж до півдня.

Р е г а н а.

Як! до півдня? до ночі!
І цілу ніч, мій льорде.

К е н т.

О княгине!
Колиб я тільки пес був панотецький,

Вам не годилось би й тоді зо мною
Так обіходитись.

Регана.

А з плутом буду.

(Приносять колоду).

Корнуваль.

Се чуприндир того-ж самого цвїту,
Що пише нам сестра. А-ну колоду!

Гльостер.

Позвольте вас благати вашу милость,
Оставьте се. Він дуже провинив ся,
І добрий пан його, король, скарає
Його за се, як знає; а сю вашу кару
Приймають тільки найпідлійші люде
За кражу і такі поспільні вчинки.
Король обидить ся, що ви так легко
Поважили його в його послові
І так його скарали.

Кернуваль.

Я й одвічу.

Регана.

Сестра моя ще більш гнївитись буде,
Що злаяно і бито дворянина
За службу їй. А нуте, забивайте! —

(Кента забивають у колоду).

Ходім, мій льорде звідси!

(Виходять Регана та Корнуваль).

Гльостер.

Жалкую, друже, об тобі, жалкую.
Се княжа воля, а всі знають, як він
Не любить зупиняння, ні загайки.
Я все таки благатиму за тебе.

Кент.

Прошу вас, не благайте. Я давно вже
В дорозі; утомивсь, не спав — то висплюсь.
А виспавшись свистати-му в колоді.
Спіткав й доброго часом пригода.
Добридень вам, мій пане!

Глостер.

Ох, дук не добре чинить! Буде сварка.
(Виходить).

Кент.

Так, добрий мій королю, над тобою
Справдила ся пословиця народня:
„Із холодочку та на спеку“!
Надблизуй ся-ж, каганче всьогосьвітній,
Щоб при твоїм промінні благодатнім
Я прочитати міг отсе писання...
Дива ми тільки й бачим, що в неволі.
Сей лист, я знаю певно, від Корделі.
Довідалась случаєм найщасливішим
Про темну жизнь мою... і влучить пору
Зарятувати ліками безладде,
Що з'юртувало ціле королівство...
Користуйтесь, мої важкії очи,
Щоб не дивитись на нічліг постидний.
Фортуно, на добраніч! Усьміхни ся
Ще раз, крутни ще колесом зрадливим!
(Засипає).

Сцена третя.

Чагарняк.

Входить Едгар.

Едгар.

Чув, як моє імя оголосили.
На щастє, в дерево дупласте заховав ся.

Ні пристані свобідної, ні місця
Нема, щоб там на мене не чигали.
Ховатимусь, поки ще буде можна.
Вмудрюсь прийняти найбліднійший образ,
Який коли, погорджуючи людьми,
На себе брали звіровиді злидні.
Лице собі обмажу скрізь болотом,
Веретищем чересла обмотаю,
Горіздрую волосе розкудовчу,
А наготою насьміюсь із вітру,
З хуртовини і завірюх небесних.
Сей край дає мені вже прецеденти
Бедлямського жебрацтва ⁵⁾, що рикає,
І в зашкарублі, безчутвенні руки
Собі цьвяшки, шпильки та колючки
Втикає, та по хуторах низеньких,
По вбогих селах, по млинах, кошарах
Гукає, верещить і хліба просить.
Бідахо Турлигуд! мізерний Хомо! ⁶⁾
Ти ще — що небудь, а Едгар — нічого.
(Виходить.)

Сцена четверта.

Перед Ільостеровим замком.

Входять Лір, дурень та прибічники.

Лір.

Се дивно, що від'їхали з господи,
Не відпустивши посланця до мене.

Дворянин.

Я чув, що вчора в них про сю дорогу
І думки не було.

Кент.

Чолом, королю!

Лір.

Га! що се? ти з нудьги, чи що, задумав
Таким стидом гулятись?

Кент.

Ні, мій пане.

Дурень. Га! га! дивись, та в нього пре-
жорсткі підв'язки. Коний прив'язують за голову,
собак та ведмедів за шияку, а людей за ноги.
Коли в чоловіка дуже танцюристі ноги, ходи
в дерев'яних панчохах.

Лір.

Хтож у твоїм так помилив ся місці,
Що посадив тебе сюди?

Кент.

Обоє,

Ваш син з дочкою.

Лір.

Ні.

Кент.

Так.

Лір.

Кажу, що ні.

Кент.

Кажу, що так.

Лір.

Ні, ні; вони сього не зроблять.

Кент.

А от же й зробили.

Лір.

Клянусь Юпитером, що ні.

Кент.

Клянусь Юпитером, що так.

Лір.

Не сьміли-б

Сього зробить вони, і не схотіли-б,
І не змогли-б. Се-ж більш, як душогубство,
Така страшна зневага нашій шані.
Втовкмач мені, розкажуй не хапавшись,
Як заслужив єси, або як сьміли
Вони таке ; та починай від себе.

Кент.

Королю, як почав я їм в господі
Лист вашого величества являти,
То ще не встав з уколішок, як личить
Повагу надавати їм і шану,
Аж посланець прибіг димний від поту,
Від поспіху мов парений у бані.
Насилу дишучи, якесь пробовкнув
Вітанне від своєї пані Гонерілі.
І хоть мене він перебив на слові,
А лист його вони взяли ласкаво
І зараз прочитавши, кличуть челядь
На коні, а мені велять позаду
Чвалати, ждати вільної години,
І кидають мені холодний погляд.
Зустрівши тут сього гонця самого,
Що отруїв своїм моє посланне —
(Я бачив добре... Се той самий ледарь,
Що вашому величеству так грубо
Відказував) — не стерпів я, признать ся,
І вийняв меч ; а він, легкодух клятий,
Заскиглив і підняв усю господу.
За сю-ж провину син ваш із дочкою
Мене й скарали соромом нелюдським.

Дурень. Зима ще мабуть не минула,
коли

Котрі батьки в рям'ї ходять,
Ті дітей сліпими роблять;
Котрі батьки гроші мають,
Тих і діти поважають.
Ой фортуно ледащице!
Що в тебе за серце нице:
Богача ти в гості кличеш,
А бідасі дулі тичеш!
З усього-ж сього наука,
Що від дочок тільки мука.
Більш у день від них скорботи,
Ніж у рік було-б роботи.

Лі р.

О, як сей корч клекоче аж під серце!
Hysterica passio ⁷⁾, ти, печале,
Не лїзь у гору: долі жити мусяш!...
Де-ж ся дочка?

Кент.

У графа тут, королю.

Лі р.

Не йдїть туди за мною; тут зостаньтесь.
(Виходить).

Дворянин.

Чи ви не наробили ще чого
Опріч того, що говорили?

Кент.

Ні нічого.

Чого-ж се в короля так мало почту?

Дурень. Коли-б тебе забито в колодку
за се питаннє, то було-б як раз по заслужї.

Кент. Чого-ж се, дурню?

Дурень. Ми віддамо тебе в школу до
мурашки: нехай тебе навчить, що зимою нема
ніякої роботи. Хто йде слідом за своїм носом,

кожного з таких ведуть очи, опріч сліпих, і нема такого носа між двацятьма, щоб не почув, що від чоловіка смердить. Покинь велике колесо, як воно котить ся з гори, щоб не скрутило тобі вязів; як же велике колесо береть ся на гору, нехай воно й тебе тягне за собою. Коли розумний чоловік дасть тобі луччу раду, верни мені мою. Нехай слухають її тільки плути: бо її дав дурень.

Хто в тебе служить тільки за гроші,
Знаю я докіль буде він хороший.
Скоро нахмарить, стане накрапати,
Не схоче бурі коло тебе ждати.
А я зістанусь дурнем собі діло;
Нехай розумний утікає сьміло.
Ледачий дурнем став ся, добрі люде!
Дурень ледачим поки жив не буде.
Кент. Де ти сього навчив ся, дурню?
Дурень. Не в колоді, дурню.

Вертаєть ся Лір із Ільостером.

Лір.

Не хочуть говорить зо мною? справді?
Не здужають? Чи вельми потомились?
Всю ніч були в дорозі? Се все брехні,
Се викрутки, гидкої зради образ.
Здобудь мені якийся луччий відказ.

Ільостер.

Мій дорогий королю, річ відома,
Що в дука нашого палка удача,
Що впертий дуже він і незрушимий
В своїх рішенцях.

Лір.

Помсто! язво! смерте!
Погибеле! Палкий? Що тут за вдача?

Га, Гльостере! я хочу говорити
Із Корнувальом і його жоною.

Гльостер.

Мій добрий льорде, так я й доложив їм.

Лїр.

Та доложив! Та чи тобі розумно,
Що я кажу?

Гльостер.

Розумно, добрий льорде.

Лїр.

Король із дуком, а отець з дочкою
Поговорити хоче і від неї
Слухняности жадає. Так казав ти?
Мое диханне й кров!... Палкий він, кажеш?
Палкий наш дук? Скажи палкому дуку,
Що... ні, не зараз... Може й занедужав.
Недужому про всякий довг байдуже,
Котрий здоровому найбільше рунить.
Самі ми не свої, коли природа
У пригнеті своїм велить і духу
Боліти з тілом. Зупиню ся радше,
Не попущу собі в моїй досаді
Недужого рівняти із здоровим...
О пекло й смерте! За що і про що се
Сидить він тут? Се знов мене впевняє,
Що дук із жінкою лукавим робом
Із дому з'їхали. Нехай же вернуть
Мені мого слугу. Скажи обоїм,
І дуку і його жонї, що з ним і з нею
Я хочу говорити зараз сеї хвилі.
Щоб вийшли й вислухали мене зараз,
А то я буду бити тулумбаси
Перед дверми його опочивальні,
Докіль їх сон не зробить ся сном вічним.

Г л ь о с т е р .

Коли-б то лад який настав між вами!

(Виходить).

Л і р .

О серце! не бунтуйсь, лягай, спокій ся.

Дурень. Кричи на нього так, як та куховарка кричала на угрів повпиравши їх живими в пиріг. Вона їх, пустунів, била по голові копісткою, приговорюючи: „На місце, драбуги, на місце!“ А то був її брат, що догоджаючи своєму коневі, намастив йому маслом сіно.

Входять Корнуваль, Регана, Ільостер та слуги.

Л і р .

Добридень вам обом!

К о р н у в а л ь .

Чолом, королю!

(Кента випускають із колоди).

Р е г а н а .

Я рада бачити величність вашу.

Л і р .

Регано, думаю, що й справді рада,
І знаю, через що так мушу думать.

Коли-б ти не раділа, я-б розвів ся
З могилою твоєї паніматки,

Що прийняла вона прелюбодійку.

(До Кента) О! ти на волі? Ну, про се навпослі.

Регано, у тебе сестра ледача,

Вона сюди, о серденько Регано,

(показуючи на серце)

Жорстокість гострозубу привязала.

Я ледьві зможу вимовити, доню.

Не піймеш може й віри, як то дико,

Яким нелюдським робом... О Регано!

Регана.

Се може ви не вміли добре скласти
Ціну їй, а вона свій довг сповняла.

Лір.

Скажи-ж, як же се так?

Регана.

Так, що не можу

І думать, щоб сестра моя хоть трошки
Вхилилась од свого обовязку.

Коли-ж вона, королю, може дике
Буянне почту вашого впинила,
То певно се з таких причин зробила
І для такого заміру благого,
Що ні за що її тут і судити.

Лір.

Проклін мій їй!

Регана.

Королю, ви старі вже,
Природа вже дійшла у вас до краю.
То вже тепер нехай би вами правив
І вас руководив хтось розумнійший.
Тим я прошу, королю, вас: вернітесь
До нашої сестри й скажіте: я, мов,
Тебе зобидив.

Лір.

То ще й пробачення
Просити в неї? Ось послухай тільки,
Як личить се моїм устам отецьким:
„Кохана дочко, справді я старенький,
А старість ні на віщо не здала ся.
Навколїшках тебе благаю, дочко,
Дозволь мені у тебе притулитись,
Не відіймай харчі й одежі в мене“.

Регана.

Та годі бо, королю. Що за жарти!
Вернітесь до сестри.

Лір.

Ні, ні, Регано!

Вона мій почт знесла на половину,
Дивилась чорним поглядом на мене,
І язиком гадючим уязвила
Мене у саме серце... Щоб же з неба
Упала всяка помста на невдячну!
Ви, ідовиті воздухи, ламайте
Їй молодії кости!

Корнуваль.

Фі, королю!

Лір.

Ви, блискавки летючі, посліпіте
Ярким огнем своїм їй очи злющі!
Ви, тумани, що вас вессають багна,
А з багон тягне всемогуще сонце,
Побийте й показіть їй пишну вроду
Чирками й болячками!

Регана.

О блаженні

Боги!... То ви й мені того-ж самого
Попросите у них під злу хвилину?

Лір.

Ні, ні, тебе, Регано, не торкнеть ся
Моя клятьба ніколи, бо природа
У тебе ніжносерда; оборонить
Вона тебе від жорсткості моєї.
У неї очи злющі, а ти глянеш,
То не вразиш, а приголубиш серце.
Ти не така, щоб за мої забави
На мене гнівно муркати, чи почту

Мого вбавляти, докоряти словом,
Общипувати стацию помалу,
І на кінець від мене зачинятись
На засувку. Ти, доню, лучче знаєш
Природи довг, дитячі обовязки
І ввічливої вдячності закони.
Ти не забула половини царства,
Що я подарував тобі на віно.

Регана.

Мій добрий царю, говоріть про діло.

Лір.

Хто посадив мого слугу в колоду?

(Гасло з середини).

Корнуваль.

Що-б се були такі за труби? (Входить Освальд).

Регана.

Я знаю: се сестри моєї гасло.

Писала, що тут буде незабаром. (До Освальда)

Се прибула твоя вельможна пані?

Лір.

Отсе той раб з позиченим пишаннем,
Що тільки і живе ласкавим словом
Тієї зрадниці, котрій він служить. —
Геть із очей моїх, лакизо!

Корнуваль.

Що вам

Угодно, ваша королівська милость?

Лір.

Хто посадив мого слугу в колоду?

Регано, певно ти про се не знала.

А хто се йде? О небеса благії!

(Входить Іонеріля).

Коли ви любите людей стареньких,
Коли надгороджаєте слухняність,
Коли й сами старезні ви, — зробіте
Своїм се діло, заgrimіть, озвітесь! (До Генерілі).
Тобі й не стид на бороду сю глянуть?
Регано! ти їй хочеш дати руку?

Генеріля.

Чому-ж, королю, не подать руки їй?
Чим я так провинила? що зробила?
Не все-ж бо те вина, що зве виною
Недомисел із безумом.

Лір.

О нідра!

Ви ще тугі... Чи в вас снаги ще стане?
Як мій слуга в колоді опинив ся?

Корнуваль.

Я посадив його, королю; та буянине
Його ще й не такої карі стоїть.

Лір.

Ти! ти зробив се?

Регана.

Тату, бувши хирним,
Таким би вам уже й здаватись треба.
Вернітесь жити у сестри моєї,
Зоставте почту тільки половину;
Як скінчите ваш первий в неї місяць,
Тоді перебирайте ся до мене.
Тепер же я не дома, і не маю
Провізиї, щоб вас контентувати.

Лір.

Вернути ся до неї, і для сього
Мого пів сотні розпустити почту?
Ні, скорше всякої зречу ся криші,

Боротимусь із лютістю негоди
І скиглитому вовком од кусання
Страшної нужди. Як! вернути ся
До неї? Он горячокровий Француз,
Що взяв мою безприданку за себе...
Порадь мені йти до його престола
І мов який мізерний сквайр, просити
На вколїшках досмертної підмоги.
Вернути ся до неї? Радь вже лучче
Мені зробитись у сього падлюки

(показуючи на Освальда)

Рабом або конякою вуючною.

Гонеріля.

Воля

На те й на инше ваша, мій королю.

Лір.

Прошу тебе, не зсунь мене із глузду.
Не буду вже тебе більш турбувати:
Прощай, моя дитино! Вже до віку
Ми не побачимо одно одного.
А все-ж ти, доню, кров моя і тіло,
Чи лучче язва у мойому тілі,
Котру моею називати мушу;
Ти в нїм гірка, загноена болячка,
Що у попсованій крові вгніздилась.
Та я тебе не лаятиму, дочко.
Нехай тебе побе нелюдський сором,
Коли сам схоче: я його не кличу.
Я не зову на тебе громовержця;
Зевесови, верховному судді, про тебе
Не голошу нічого. Поправляй ся
Собі на волі: я не буду кучить.
Зостанусь з сотнею моею у Регани.

Регана.

Не з цілою. Я зовсім вас не ждала,
І не готова вас прийняти як личить.
Послухайте-ж, королю, Гонерілі.
Хто в запал свій розсудку підливає,
Той добре бачить, що вже ви старенькі:
Отсе-ж сестра і знає, що робити.

Лір.

І се хороше слово?

Регана.

Сьмію думати.

А як же? цілої півсотні почту?
Ще мало з вас? Про що його вам більше?
Та на що й стільки? Бо розходи
І небезпечність против них говорять.
І як у тій господі бути згоді,
До під двома властями стільки люду?
Се річ трудна і ледви, ледви можня.

Гонеріля.

І чом би послуги вам не приймати
Від тих, королю, що обом нам служать?

Регана.

І далєбі, королю, чом би? За недбалість
Ми-б їх карали. От, коли б схотіли
Ви завітати в гості і до мене
(Тепер сього бою ся я, признати ся),
Благаю вас не брати більше почту,
Як двацять п'ять: а буде з вами більше,
Я не прийму і не признаю гістьми.

Лір.

Я все оддав вам....

Регана.

І вчинили в пору.

Лір.

Оддав обом опіку над собою,
Зробив вас скарбівничими моїми,
Да тільки щоб мій почет був не менший.
Як! тільки з двадцятьма-пятьма я можу
Прибути до тебе? Чи так, Регано?

Регана.

Так, мій королю; знов кажу, не більше.

Лір.

Ледачі тварі нам здають ся луччі,
Як порівняти їх іще до гірших.
Не бути гіршим, се вже щось хороше.

(До Іонерілі).

Поїду до тебе. Твоя півсотня
У двоє більш Реганиного почту:
То і любви удвоє більш у тебе.

Іонеріля.

Ось слухайте, що я скажу, королю.
Про що вам двадцять пять, або й десяток,
Та й пів десятка почту в тій господі,
Де стільки в двоє будуть вам послушні?

Регана.

Про що й один?

Лір.

О! не торгуйсь з нуждою:

І найзлиденнійша старчота наша
У найбільшійших речах має розкіш.
Природа не дає більш, ніж їй треба:
Людська дешева жизнь, як і звіряча.
Ти пишна пані, і колиб для того
Вбиралась тільки, щоб одежа гріла,
То що природі по твоїй одежі,
Коли вона тебе заледви гріє?
Справдішня-ж нужда... о небесні сили!

Пошліть мені велику терпеливість!
Я нею бідкаюсь! Боги, дивітесь:
Ось перед вами я, старий, убогий,
Богатий на літа, як і на горе,
І тим і сим однаково нещасний.
Коли се ви ввружили сих дочок
Против отця, то хоть не обезумте
Мене до того, щоб я їм корив ся.
Натхніть мене гнівом ви благородним.
Не попустіте, щоб сі мужні щоки
Жіноча зброя — сльози плямували.
Ні, о відьми нелюдські! я помщу ся
Над обоїми вами так страшенно,
Що цілий сьвіт... таке зроблю над вами...
Да тільки буде всьогосьвітнім страхом.
Ви думаєте, що я буду плакати?
Ні, я не буду плакати. (З далека чути грім).
Є по чому мені заплакати, тільки-ж
Се серце скорше розірветь ся в мене
На сотню тисяч куснів, ніж заплачу.
О дурню! Я скручу ся.

(Виходять Лір, Ільостер, Кент і дурень).

К о р н у в а л ь.

Ходімо звідсі: хутко буде буря.

Р е г а н а.

Се невеличкий дім: старий наш
Не знайде тут доволі місця з почтом.

Г о н е р і л я.

Не хто, він сам одняв спокій у себе;
Нехай за се й покутує тепер.

Р е г а н а.

Його самого я прийняти-б рада,
А з поchtу ні одного.

Гонеріля.

Я так само.

А де-ж мільорд граф Гльостер?

Вертаєть ся Гльостер.

Корнуваль.

Він за старим пійшов слідом. Та ось він.

Гльостер.

Король в страшнім гніву.

Корнуваль.

Куди він їде?

Гльостер.

Гукає коней, а куди, не знаю.

Корнуваль.

Найлучче, сам нехай що хоче робить.

Гонеріля.

Мільорде, жадним робом не просіте
Його зістатись в замку.

Гльостер.

О мій Боже!

Насовуєть ся ніч, вітри західні
Проймають наскрізь, а кругом пустиня,
І ледви кущ стирчить на многі милі.

Регана.

Добродію, нехай капризні люди
Навчають ся з тих бід, що накликають
На себе. Запирайте всі ворота.
У нього почет прелихий, презлющий:
Розумний мусить тільки стерегти ся
Того, на що вони підбити можуть
Старого, що їм наставляє ухо.

Корнுவаль.

Позапирайте всі ворота: ніч страшенна.

Моя Регана рає добре. Утікаймо,

А то ще й нас лиха захопить буря. (Виходять.)

А К Т Т Р Е Т Ї Й.

Сцена перва.

Пустош.

Буря з громом і блискавицею. Входить Кент і зустрічається з дворянином.

Кент.

Хто тут, опріч поганої негоди?

Дворянин.

Такий, що розтрівожен, як негода.

Кент.

Я знаю, хто ви. А король же де?

Дворянин.

Войдуєть ся з стихіями лихими,
Та просить вітра здути землю в море,
Або вкрить сушу хвилями крутими,
Щоб все перемінилось чи почезло,
Та рве на голові волосє біле,
А буйний вітер ревучи хватає
І обертає в нівець, звірь безокий.
Король своїм сьвітком маленьким
Силкуєть ся із бурі насьміятись,

З дощу й вітрів, що дико скаженіють.
В таку ніч, що й ведмедиця голодна
Лежить із вимем виссанім при дітях,
І лев і вовк без страви в сусі ниють,
Він бігає простоволосий, мокрий,
І викликає на весь сьвіт руїну.

К е н т.

А хто-ж із ним?

Д в о р я н и н.

Нікого, тільки дурень,
Що хоче жартами віджартувати
Йому від серця роздеруще горе.

К е н т.

Добродію, я знаю добре вас, і сьміло
Вам звірюсь у-в однім великім ділі:
Мое знаття за вас порука певна.
Між дуками Альбаном та Корнвалом
Є тайне, поки що, ворогуванне.
Прикрите маскою лукавою од миру.
Ім служять, як і всім щасливим людям,
Котрих на висоту підносять звізди,
Такі-ж лукаві слуги, що торгують
Із Французом секретними вістями
Про все, що діеть ся у нашім царстві:
Про хитрощі й ворогуванне дуків;
Про те, як заходили ся обидва
Коло гнуздання короля старого,
Або ще й про важнійші, глибші речі,
Котрі нам сї усобиці віщують.
То певна річ, що з Франції потуга
Пливе в незгідне наше королівство,
І військо вже поприставало тайно
По найважнійших пристанях британських,

Користуючись нашим занедбаннем,
І незабаром корогов розпустить.
Тепер же слухайте мене пильненько:
Коли я маю в вас нехибну віру,
І кинетесь ви як найшвидче в Дувер,
То знайдете там, хто вам буде вдячен
За вірну звістку про нелюдське горе,
Про обезумлююче горе, на котре він
Найповне має право нарікати.
Я дворянин і кровю й вихованнем
І, знаючи вас добре, поручаю
Се діло вам.

Дворянин.
Про се ми поговорим.

Кент.

Ні, ви його зробіть. А щоб впевнились,
Що я щось більше, ніж могли ви думать,
От гаманець вам. Що там є, все ваше.
Коли побачите Корделю (в цім я певен),
Покажете сей перстїнь, і вона вам
Одкриє, хто товариш ваш незнаний. (Грім)
Проклята буря! Побіжу шукати
Бідаху короля.

Дворянин.
Давайте руку!

Ще може маєте про що сказати?

Кент.

Не багато слів, та діло вельми важне.
Знайдімо перше короля. Ви йдіте
Сюди, а я туди. Хто первий знайде,
Гукне другого. (Розходять ся різно).

Сцена друга.

Друга часть пустоші.

Буря реве. Входять Лір та дурень.

Лір.

Вітри, бурхайте, надимайте щоки!
Ярітесь, дміте! Гей ви, водопада!
Ви, гурригани! риньте да крутітесь,
Поки вода усі дзвінниці пійме!
Ви, сірчані огні, бистрі, як мислі,
Предтечі грому, що дуби скіпає —
Ось біла голова моя — смаліте!
А ти, всепотрясаючий мій громе,
Тарахни й сплюсни круглоту земную!
Скруши від разу форми і зарідки
Невдячної тварюки — чоловіка!

Дурень. Дядьку, при дворі сьвята вода
в сухім домі лучча від сієї дощової на дворі.
Дядечку, ввійди та попроси благословення
в своїх дочок. Се така ніч, що не змилосердить
ся ні над розумними людьми, ні над дурними.

Лір.

О, гуркоти всім черевом, ригай огнями!
І хрякай ливнем! Анї дощ, нї вітер,
Анї огонь, нї грім менї не дочки.
Не дорікаю вам нічим, стихії.
Не дарував я царства вам, і дітьми
Не звав вас, і нічим вас не завдячив.
Буяйте-ж у своїй страшній утієї!
Ось перед вами раб ваш, нищий, хирний,
Старенький дід, мізерний, бідолашний.
А все таки і ви — підлизи підлі:
Ви знюхались із дочками гидкими,
Та й гримите в-горі-рожденним військом
Над головою білою, старою,
Такою, як отся! О! о! гидота!

Дурень. Хто має хату, щоб підхилити
голову, той чоловік головатий.

Зміркували штани мудро,
Як забагатіти :

Не схотіли в одній хаті
З головою жити.

Тай нема в штанів притулку,
Ні хати, ні грошей :

І в голові і в очкурні,
Всюди повно вошай.

А в мене тепленьке серце,
Гарне на онучі :

Хто співає, а я плачу,
По морозу йдучи ⁸).

Бо не було ще такої жєнщини, щоб не пишала
губ у дзеркало.

Входить Кент.

Лір.

Ні, буду вже терпіти до загиноу,
Нїчого не скажу.

Кент. Хто тут?

Дурень. А хто-ж? Його милость да
очкурня, се єсть розумний та дурний.

Кент.

Ой леле! се ви тут, королю?

І все, що любить ніч, такої ночи

Не любить. Небеса розлютувавшись

Лякають навіть волоцюг північних,

Велять сидіти по своїх вертепах.

Як знявсь на ноги, я не памятаю,

Щоб ринув з неба так огонь річками,

Щоб гуркотів, тріщав так грім страшенно,

Щоб так вітри з дощем ревли й стогнали.

Нема снаги такої в чоловіка,

Щоб стілько горя й страху переносить.

Лір.

Нехай боги великі, що гогочуть
Громами страшно в нас над головами,
Всіх ворогів своїх тепер знаходять.
Тремти, ледащо, за гріхи таємні,
Що правосуддє людське не скарало!
Ховайсь, кривавая руко: ховай ся
Ти, віроломнику, і ти, паскудо,
Що вмієш добродітельним здаватись!
Дріжи до розпаду, харцизе, що на душу
Людську чигав, личиною прикрившись!
Ви, міцно позамикані злочинства,
Порозривайте сховища таємні,
І верещіте до страшених суддів,
Щоб вас бідах на суді пощадили.
Против мене грішили люди більше,
Ніж я грішив на небо.

К е н т.

О нещасте!

Простоволосий!... Добрий наш королю,
Тут є близенько будочка: хоч трохи
Вона пожалує вас під негоду.
Оддиште там, а я в сей дім жорстокий
(О, він жорстокший і над те камінне,
Котре покладено під його мури!
Бо я питав отсе про вас там зараз,
Та не впустили навіть і в ворота)
Вернусь та вимушу у них скупі
Гостяности.

Лір.

Мій розум починає
Мішатись. А ходи сюди, мій хлопче.
Ну, що, мій хлоню, змерз? Я й сам тут мерзну.
Премудро нужда учить нас: покидька,
І та здаєть ся нам якимсь клейнодом.

Ходімо в будку. Бідний ти мій дурню
І плуте! в мене в серці ще осталась
Якась частина жалоців про тебе.

Дурень (співає).

У кого розум дуже слабенький,
Дзень та дзелень!
Иди на холод, на дощ дрібненький
На цілий день.
З небом не битись, треба хилитись,
Сціпивши зуби долі коритись.

Лір.

Так, любий хлопю... Ну, де-ж наша будка?

(Виходять Лір та Кент).

Дурень. Се важна нічка на прохолоду
ледащиці... Перед відходом проречу я пророцтво.

Як у понів сьвятим буде
Слово, а не діло;
Як литиме шинкарь воду
У горілку сьміло;
Як ходитиме з аршином
За кравцями панство;
Як палитимуть блудництво,
А не протестанство;
Як суддя не перекрутить
Всяку правду криво;
Як багатий царедворець
Буде всім на диво;
Як брехун з брехні не буде
Мов з маєтку жити,
А злодії в панських шатах
Між людьми ходити;
Як Жиди у полі будуть
Гроші наживати,
А блудники з блудницями
Церкви мурувати:

Тоді буде трус великий
Всюди поміж нами.
Хто доживе, ходитиме
Власними ногами.

Се пророцтво пророкуватиме Мерлін: бо я живу
ще до його часів. (Виходить).

Сцена третя.

Сьвітлиця на замку в Ільостера.

Входять Ільостер з Едмундом.

Ільостер. Ой леле, леле, Едмунде! не люблю я такого нелюдського робу. Просив я в них дозволу, щоб мені змилюватись над ним; а вони забрали господарювання над моїм домом і повеліли мені, під карою своєї безперестанної неласки і не згадувати про нього, і не благати за нього, ані як небудь допомогати його.

Едмунд. Вельми дико і не по людськи.

Ільостер. Ну, годі; не кажи нічого. Між дуками зайшов розбрат, та ще й гірш того. Одержав я в вечері лист... Небезпечно про се говорити... Я замкнув його в моїй кімнаті. За ті кривди, що чинять ся королеви, буде тяжка помста. Вже частина потуги виладувалась. Ми мусимо прихилитись до короля. Знайду його й допомагатиму йому потай миру. Іди, розмовляй з дуком, щоб не постеріг мого милосердя. Коли питає про мене, я нездужаю, я в ліжку. Хоть би мені і вмерти за се, як мені й погрожувано, — король, мій старий пан, не мусить бути без заемоги. Якесь дивне діло наклюнулось, Едмунде. Гляди, остерегай ся.

(Виходить.)

Е д м у н д.

Про сю прихильність і про лист таємний
Дук зараз знатиме, хоть ти й борониш.
Заслуга гарна се, і я не менше
Того одержу, що отець втеряє, —
Не менше як усї його достатки.
Впаде старе, молодше виростає. (Виходить).

Сцена четверта.

Частина пустоші з будкою.

Входять Лір, Кент і Дурень.

К е н т.

Отсе те місце, мій королю, ось де
Ввійдіте, добрий царю. Бо ся хвища,
Тиранство се нічне не для людини.
(Бура все реве).

Л і р.

Геть, геть від мене!

К е н т.

Добрий, любий царю,
Сховайтесь бо!

Л і р.

Ти хочеш менї серце
Роздерти?

К е н т.

Скорше я собі самому
Роздер би серце. Добрий мій королю,
Сховайтесь!

Л і р.

Се тобі страшним здасть ся,
Що непогідь нас промочила наскрізь.
Тобі се так, а там, де більша болїсть

Засїла, там ми меншу ледви чуєм.
Утік ти від ведмедя, а зустрінеш
Ревуче море, — вернеш ся на звіря
І не злякаєш ся страшної пельки.
Як тихо на душі, то чуле й тіло.
Моя душа під бурею своєю
Про все байдуже, тільки ось де лихо.
Невдячні дочки! Чи не так же й роту
Годилось би отсю кусати руку
За те, що принесе до нього страву?...
Та я за се страшенно покараю...
Ні, ні, більш плакати уже не буду...
Щоб виперти мене під оттаку негоду!
Лий і бурхай: все витерплю від тебе.
О Гонеріле! о Регано! батька
Старенького і доброго, що все вам
Оддав од щирого, благого серця...
О! тут лежить воно, моє безумство!
Остерегатимусь, ні слова більше.

К е н т.

Сховайтесь бо сюди, мій добрий царю.

Л і р.

Сховайсь, будь ласко, сам, про себе думай.
Ся буря не дає мені поміркувати,
Що більш мені зашкодить. Та ходімо.
Ти, хлоню, первий лізь. Безхатне вбозтво...
Та лізь бо вже. Я помолюсь, тай спати.

(Дурень лізе в будку).

О бідні, голі злидні! де-б ні стріла
Ся буря вас немилосердо люта,
Як оборонять вас од неї ваші
Безхатні голови, голодні боки,
Підбите вітром голодрани риззе?
О дурню, мало дбав я про злиденних!
Лічи ся-ж, роскоше, тепер! попробуй

Сама того, що злидням достаєть ся,
Щоб зайвину свою їм оддавала,
І небеса правдивими являла.

Едгар (у середині) Сажень і пів, сажень і пів! Бідний Хома!

Дурень (утеком з будки). Не лізь туди, дядьку: там ух, ух, соломяний дух. Пробі, рятуйте!

Кент. Дай мені руку... Хто там такий?

Дурень. Дух, дух, каже, що його звать бідним Хомою.

Кент. Хто ти такий, що мимриш там у соломі? Вилазь лишень сюди.

Виходить Едгар у божевільному перевязі.

Едгар.

Геть! бо нечистий дух іде за мною!...
Крізь глід колючий дме холодний вітер...
Гумф! на холодне ліжко та угрій ся!

Лір.

То се ти все оддав, бідахо, дочкам?
І ось уже до чого сам дожив ся?

Едгар. Хто подаєть що небудь бідному Хомі? Його нечиста сила вела через огонь і через полумя, через болото й чорторию, по багнах і трясовинах; клала йому ножі в голови і сіла на сїдалище; ставляла йому миш'як проз юшку; надимала йому серце гордощами, щоб гасав на бурому бахматі через мости в чотири цілі завширшки та вганяв за своєю тінню як за зрадником... Борони Боже пятеро твоїх чувств! Хома змерз... О! доде, доде, доде... Борони тебе Боже од вихрів, од лихої планети і пристрігу! Подайте милостиню бідному Хомі, що його мучить нечиста свла... Ось він де в мене... і ось де... і ось де... і тут і знов, і тут. (Буря все реве).

Король Лір.

Лі р.

Нехай же всі ті муки, що нависли
У хибнім воздуху над лиходійством,
Ударять на твоїх проклятих дочок!

К е н т.

Нема, королю, в нього зовсім дочок.

Лі р.

Смерть зраднику! ніщо-б його природу
Так не принизило, як злющі дочки...
Хиба се в моді, щоб отці нещасні
Були так до свого жорстокі тіла?
Се кара праведна: бо се-ж то тіло
І зачало тих пеліканьських дочок⁸).

Е д г а р.

На могилі Циликоку

Циликок сїдає...

Шуги, шуги, ги, ги, ги⁹)!

Дурень. Ся холодна ніч поробить нас
усіх дурними та скаженими.

Е д г а р. Остерегайтесь нечистої сили. Ко-
рись батьку-матері; держи слово вірно; не
кленись; не знюхуйсь із мужньою жоною; не
надь своєї коханки до пишного вбрання. Хома
змерз.

Лі р. Чим ти був?

Е д г а р. Коханком, гордим у серці і в умі,
таким що завивав собі волосє, носив на шапці
рукавички, догоджував бажанню серця своєї
коханки і чинив з нею діло темряви; кляв ся
за всяким словом і ламав присягу перед ясним
лицем неба. Я був таким, що засипав у задум-
мах про солодоці, а прокидав ся, щоб на їх
здобутись. Вино любив я здорово, кости всім

серцем, а що до жінок, то що твій Турчин! Лукавий серцем, легенький ухом, кривавий рукою, я був свиня на лінощі, лис на пронизливість, вовк на зажерливість, пес на в'їдливість. Гляди, щоб скрипучі черевички та шамотливі шовки не запродали жінчині твого бідного серця. Держи свою ногу далеко від борделів, свою руку від пазухи в сорочці, своє перо від лихварської книги, тай не бій ся нечистої сили... А все таки холодний вітер дме тай дме крізь глодину; гуде: сум, мум, го-но-нони. Дофене, мій хлопчику, гайда мимо!¹⁰).

Лір. Лучче тобі лежати в землі, ніж своїм неокритим тілом зустрічати таку люту непогодь... Невже-ж чоловік не більш як отсе? Розгледьмо лишень його добре. Не позичав еси шовку в червяка, шкури в скотини, мускусу в цібета... Ба! тут між нами троє фальшивих, а ти справдешнє щось. Необмислена инчими людина не що инше, як таке бідне, голе, власте звіря, як отсе ти. Геть же, геть від мене всі позички! Ну, порозстібуйте-ж мене!

(Скидаючи з себе одержу).

Дурень. Будь ласко, дядьку, вгамуй ся. Се погана ніч до купання в ній... Тепер трохи багаттєчка в дикому полі було-б мов у того старого блудодія серце: маленька іскорка, а все тіло крива... Дивись, он огняний летун.

Едгар. Се нечистий на імя Фліббер-тіджіббе¹¹). Він виліта', як погасять сьвітло, та й тиняєть ся до первих півнів. Насилає більма, кривить очи, робить людей мов зайців троєгубими, і всяко шкодить бідному земному твориву.

Ходив сьвятий Витовт¹²)

Подем манівцями,

Зустрів нічну мару в полі
З дев'ятьма мерцями.
Тай прокляв її,
Тай прогнав її:
Згинь, відьмо, згинь!

Кент. Яково можете, ваша королівська милість?

Входить Ільостер із смолоскипом.

Лір. Хто се?

Кент. Хто тут? Чого шукаєте?

Ільостер. Хто ви такі? як зветесь?

Едгар. Бідний Хома, що їсть жаби-пливухи й жаби-стрибухи, ополоники, ящурки-муролазки й водолазки. У ярості серця свого, як розлютуєть ся нечиста сила, їсть коровячі кизяки замісь салати; жере старі пацюки й топлєні цуценята; глита' зелену ряску з вонючого ставка. Його батожать од митища до митища, забивають у колоду, а прохворостивши зачинають у туряку. Було в нього колись три одежини про хребет і шість сорочок про тіло, мав коняку під верх і меча при боку...

Тепер миш, пацюк, дрібна,

Незаказна дичина,

Сім год літом і зимою

Ласа харч перед Хомою¹³).

Стережітьсь мого переслідника. — Цить, Смолькине, цить, лихий!

Ільостер. І отсе в вашої королівської милости нема луччої компанії?

Едгар. Князь тьми дворянин. Його звать Модо і Магу.

Ільостер.

Тепер, королю, наше власне тіло
Ненавидить нас, так уже спідліло.

Едгар. Бідний Хома змерз.

Гльостер.

Ходім до мене. Я, по довгу чести,
Не мушу у-ві всіх річах коритись
Жорстокому наказу ваших дочок.
Наказано позамикать ворота,
А вас оддать сій ночі на поталу.
Та я одваживсь ізнайти вас, царю,
І одвести у тепле й ситне місце.

Лір.

Дай перше з сим великим філософом
Поговорить! А звідкіля сей грім?

Кент.

Мій добрий царю, не відмовте просьбі,
Ідіте в теплу хату.

Лір.

Ось цару слів з ученим сим Тебанцем!
Яка твоя наука?

Едгар.

Від чорта утікати і гад душити.

Лір.

Дозволь про щось тебе спитати потай.

Кент.

Просіте знов його, мільорде, в хату.
Він починає вже умом мішатись.

Гльостер.

І не суди його: бо рідні дочки
Наважились його зігнати з сьвіта...
Ах, добрий Кент! той постеріг од разу,
Вигнанець бідний, що тут буде з царством!
Король мішаєть ся уже, ти кажеш?

А я тобі, приятелю, признаюсь,
Що я трохи чи не скрутив ся зовсім.
Був син у мене.. я його вже зрік ся...
Також хотів мене зігнати з сьвіта,
І се недавно, ось недавнечко... А яж то,
Як я любив його! Ніхто на сьвіті
Так сина не любив. Кажу по правді,
Приятелю, що з горя одурію.
Що се за ніч! (Буря все ще реве).
Благаю вашу милость.

Лір.

О! вибачте, добродію ласкавий. —
Ви, благородний філософе, з нами!
Едгар. Хома змерз.

Гльостер.

У будку, лізь у будку та зогрій ся!

Лір.

Повлазимо усі.

Кент.

Сюди, королю!

Лір.

Ні, з ним. Мого філософа не кину.

Кент.

Мій добрий льорде, хай по його буде,
Нехай бере й товариша з собою.

Гльостер.

Беріте і його з собою.

Кент.

Ходім, козаче, з нами до господи.

Лір.

Ходімо з нами, любий мій Атенцю.

Гльостер.

Та без балакання. Мовчи вже, годі.

Едгар.

Як привели маленького
До замочку чорненького,
Замове Ролянд... Фа, фа, фов!
Чую, чую рідну кров¹⁴)...

(Всі відходять).

Сцена пята.

Сьвітлиця на замку в Гльостера.

Входять Корнуваль із Едмундом.

Корнуваль. Помщусь перш ніж від'їду
з цього дому.

Едмунд. Як же то мене судитимуть,
мій льорде, що природа так піддалась вірности.
Трохи мені сумно про се подумати.

Корнуваль. Тепер я бачу, що не з о-
дного ледарства ваш брат шукав його смерти.
Ні, та побудка взялась у нього від ледачої
вдачі старого.

Едмунд. Яка лиха моя доля, що я мушу
каятись, чого я такий правдивий! Отсе той
лист, що він казав. З нього явно, що він на-
кладає з Французом. О небеса! колиб сієї зради
не було, або щоб не я її виявив!

Корнуваль. Ходімо до дукені.

Едмунд. Коли воно так справді, як тут
написано, доволі буде вам роботи.

Корнуваль. Чи так воно, чи ні, а бу-
деш ти за се графом Гльостером. Пошукай, де
твій отець, щоб нам його зараз прийняти під
наш присуд.

Едмунд (стиха). Коли знайду його, що
догоджує королеви, се ще більше скріпить пі-

дозріванє. — (Голосно). Устою на своїй вірності, хоч як би тяжко було їй боротись із моїм серцем.

К о р н у в а л ь. Звіряюсь тобі вповні. Знайдеш у моїй любові прихвальнішого отця.

(Виходять).

Сцена шеста.

Хата на хуторі під замком.

Входять Ільостер із Кентом.

І л ь о с т е р. Тут лучче ніж на відкритому воздуху. Прийміть і се вдячно. Добавлю до вашої вигоди, що буде можна. Одлучусь не надовго звідси.

К е н т. Уся сила його розуму поступилась перед нетерпеливістю. — Нехай боги нагородять вашу добрість. (Виходить Ільостер).

Входять Лір, Едгар та дурень.

Е д г а р. Фратеретто кличе мене та каже: Нерон закидає свою удку в озеро темряви¹⁵). Молись, неповинний, та остерегайся нечистої сили!

Д у р е н ь. Скажи, будь ласко, дядьку, чи дурний чоловік дворянин, чи мужик?

Л і р. Король, король.

Д у р е н ь. Ні бо, він мужик, а в нього син дворянин. Бо то дурний мужик, що син зробив ся дворянином перш його самого.

Л і р.

Бодай їх тисяча з червоними списками
Метнула ся на них та й зашкварчала!...

Е д г а р. Нечиста сила куса' мене за спину.

Дурень. Дурний той, що довіряє вовчій приручності, кінському здоровлю, хлопячій любові, куревській присязі.

Лір.

Так стало ся! на суд їх зараз кличу.

(До Едгара).

Сідай оттут, мій судие премудрий!
А ти, премудрий пане, тут! А нуте-ж,
Вовчиці!

Едгар.

Ось подивись, як він стоїть та глица.
Що, мало, пані, вам очей на суді?
Через річеньку, через биструю
Кличу дівоньку я молодую.

Дурень.

Не сьмію, серце, плисти до тебе:
Бо є діронька в човнику в мене.¹⁶⁾

Едгар. Нечиста сила нереслідує бідного
Хому соловієвим голосом. Гоптанець кричить
у Хоми в череві, щоб дано два білі оселедчики.
Не кряч бо, чорний янголю: нічим тебе на-
годувати.

Кент.

Як вам, королю мій? Не стійте мовчки,
А лучче відпочиньте на перинах.

Лір.

Я хочу перш на суд їх подивитись.
Введіть свідителів! (До Едгара). Ти в пишній
шаті

Сідай на судищі. (До дурня) А ти, що в парі
У правосудному ярмі з ним ходиш,
Сідай з ним поруч.

(До Кента) А ти тож присяжний,
Сідай і ти.

Едгар. Нум судити! Спиш, чи чуєш,
Молодий вівчарю?
Не лускай в пашню овечок,
Не роби нам жалю.
Розкрий любий свій роточок,
Пусти голосочок,
Склич свої овечки з поля
В зеленій лісочок.

Пурр!... Кішка сіра.

Лір. Судіте її перву. Се Гонеріля. Присягаю перед сим поважним збором, що вона топтала під ноги бідного короля, свого отця.

Дурень. А ходи сюди, добродійко. Твоє ім'я Гонеріля?

Лір. Не скаже: ні.

Дурень. Пробачте мені, пані: я думав, що ви дзиґлик.

Лір.

Ось і друга! Її зіркаті очі
Виявлюють, з чого у неї серце.
Держіть її! Гей, зброї та мечів огняних!...
І тут підкуплено! Зрадливий суде,
Як дав еси їй улизнути звідсі?

Едгар. Борони Боже пятеро твоїх розумів!

Кент.

О жалощі!... Деж, царю, терпеливість,
Котрою ви так часто величались?

Едгар (стиха).

Я так до нього слізми прихилиюсь,
Що боязко, колиб себе не видав.

Лір.

Дрібні хорти, Кудлай, Біляк, Любимчик,
Дивись, вони всі гавкають на мене.

Едгар. Хома швиргоне в них своєю го-
[ловою!

Чи в тебе чорна, чи біла пелька,
Зуб твій отруїть, хоч тне злегенька.

Кудло, Заграю, Жучку, Мургурий,
Ти, Бовкодаве, ти, Твердошкурий!

А ти, Нетяго репяхуватий,
Навчить вас, навчить Хома брехати.

Тільки на вас він черепом кине,

Так ваше кодро все й перекине.

До, де, де, де. Дивись, дивись! Ходімо лишень
по базарах та по ярмарках та по міських тор-
гах... Бідний Хомо! твій ріг сухий¹⁷⁾.

Лір. А нехай же з'анатомують Регану,
та подивлять ся, що позаводилось у неї коло
серця. Чи є в природі яка причина, що такі
жорстокі серця народжують ся? (До Едгара). Ви
добродію... я вважаю вас за одного з моєї со-
тні. Тільки мені не до вподоби мода вашої
одежі. Ви скажете, що так ходять Перси, а все
таки перемініть її.

Кент. Лягайте-ж тепер, мій добрий ко-
ролю, та відпочиньте поки що.

Лір. Не стукотіте ж, не бубоніте, спустіте
завіси. Так, так, так. Вечерятя мемо в ранці.
Так, так, так.

Дурень. А я ляжу спати в полудне.

Вертаєть ся Ільостер.

Ільостер.

А де, приятелю, король, мій пан?

Кент.

Ось де, добродію, та не турбуйте
Його, бо він до разу збожеволів.

Г л ь о с т е р .

Мій добрий друже, ухопи його на руки!
Підслухав я, на жизнь його змовлялись.
Носилки вже готові, положіте —
І в Дувер зараз, друже! Там ти знайдеш
Вітанне і протекцію надійну.
Бери, та зараз, короля на руки.
А вгаєш пів години, він і ти з ним,
І всі, хтоб обіззавсь за ним, погинуть.
Бери, бери на руки — і за мною!
Я дам провізні і провозатих.

К е н т .

Пригнічена природа спить. Сей одних
Твоїм чутям розбитим зробить пільгу;
Та як не прийдуть луччі даї на поміч,
Іх трудно вигоїти буде. (До дурня). Помагай же
Нести твого царя! Не зоставай ся
По заду.

Г л ь о с т е р .

Поспішайте, нуте, нуте!

Виходять Кент, Їльостер та дурень, несучи короля.

Е д г а р .

Вбачаючи, що й луччі з нас бідують,
Ми миримось помалу із бідую.
Хто одинокий мучить ся, той більше
У дусі мучить ся, забувши, як там
На сьвітї дієть ся, і всяке щастє.
Коли ж в печалї є у нас товариш,
Наш дух перемагає більше муки.
Якою легкою мені тепер здаєть ся
Моя біда, коли те, що мене нагнуло,
Зогнуло й короля!... Сховай ся-ж, Хомо!
Прислухай ся до шуру-бурі часу,
І появись тоді, як фальш людська,

Обрушившись на тебе клеветою,
Почезне перед правдою твоєю.
Що-ж то ще станеть ся сієї ночі
Опріч утеків короля! Побачим. (Виходить).

Сцена сема.

Сьвітлиця на замку в Гльостера.

Входять Корнуваль, Регана, Гонеріля, Едмунд і слуги.

Корнуваль. Поспішайте боржій до мілльорда, вашого супруга і покажіте йому сей лист. Французьке військо виладувалось уже. — А знайдіте мені зрадника Гльостера!

(Виходять деякі слуги).

Регана. Завісити його зараз.

Гонеріля. Повиривати йому баньки.

Корнуваль. Оддайте його моему персердю. — Едмунде, проведіте нашу сестру. Не годить ся вам дивитись, як ми мститимемось над вашим зрадливим отцем. Порайте дукови, до котрого їдете, споряджатись як найскорше. Ми мусимо так само. Посланці між нами будуть швидкі й дотепні. — Бувайте здорові, дорога сестро! — Бувайте здорові, мілльорде Гльостере! — (Входить Освальд). Ну, що? де король?

Освальд.

Його льорд Гльостер випровадив звідсі.
Душ трицять пять, чи що, його лицарства
Шукали його нильно і зустріли
В воротах; потім рушили з ним разом
На Дувер, захопивши ще й васалів
Самого Гльостера, і похвалялись,
Що мають там потужних друзів.

Корнуваль.

Давай як мога швидче коней пані.

Гонеріля.

Прощайте, любий льорде й сестро!

(Виходять Гонеріля, Едмунд і Освальд).

Корнуваль.

Прощай, Едмунде! А ведіть до мене

Невірного! Скрутіть, як злодіяку,

І приведіте перед нас! (Виходять деякі слуги).

Не можна

Його нам стратити без суду, тільки-ж

Власть наша нашому гніву догодить.

Нехай і ремствують, а що нам зроблять?

Хто там? Чи зрадник?

Вертають ся слуги з Гльостером.

Регана.

А, невдячний лисе!

Се ти!

Корнуваль.

Зв'язать йому сухії руки!

Гльостер.

Що-ж се таке? Що ваша милость робить?

О добрі друзі! ви-ж би зміркували,

Що ви гостюєте у мене. Не плямуйте

Себе так гидко, друзі!

Корнуваль.

Ну-ж, вяжіте!

(Слуги вяжуть Гльостера).

Регана.

Міцній, міцній... О зраднику паскудний!

Гльостер.

Жорстова жєнщино, який я зрадник?

Корнуваль.

Вяжіть його до крісла! Знати-меш, ледащо...

(Регана рве йому бороду).

Г л ь о с т е р .

Боги благії! се-ж неблагородно
Рвать бороду мені.

Р е г а н а .

З такою білою такий предатель!

Г л ь о с т е р .

Безумна пані, се моє волосє,
Що вириваєш з бороди моєї,
Воскресне і тебе обвинуватить.
Я-ж ваш господарь, не годить ся
Вам розбишацькими руками гидить
Мою сердечную до вас гостинність.
Чого вам треба?

К о р н у в а л ь .

Що за лист у тебе,
Добродію, від Француза?

Р е г а н а .

Не крий ся,
Кажі: бо ми вже знаємо всю правду.

К о р н у в а л ь .

І що за накладанне в тебе з тими,
Що наплили недавно в наше царство?

Р е г а н а .

До кого випровадив потай з замку
Дурного короля? Кажі!

Г л ь о с т е р .

Одержав
Я лист, написаний, як я міркую,
Од правого, незлого чоловіка.

К о р н у в а л ь .

Лукавство.

Регана.

Брехні

Корнуваль.

А куди одправив

Ти короля?

Гльостер.

У Дувер.

Регана.

На що в Дувер?

Хиба тобі не звелено, під страхом...

Корнуваль.

Для чого в Дувер? Дай на се одповідь.

Гльостер.

Привязано... Терзайте вже, терзайте.

Регана.

Для чого в Дувер?

Гльостер.

Щоб твої жорстокі кіхті

Не видряпали батькови старому

Очей нещасних, та щоб люта відьма,

Твоя сестра, зубами не впила ся

В його сьвяте помазанниче тіло.

В таку цекельну ніч, в таку хвищу,

Яку він видержав простоволосий,

І море, кидаючись аж під небо,

Було готове зорі погасити;

А він, старесенький дїдуць, бідаха,

Допомагав ще й небу дощувати.

Колиб вовки в таку лиху годину

Заскиглили під ворітьми у тебе,

То личило й тоді б тобі сказати:

„Одвірнику мій добрий, відчини їм“.

Помякшало-б усе жорстоке в світі...
Та я побачу, як крелата помста
Гонити-ме таких дітий невдячних.

К о р н у в а л ь.

Ні, не побачиш. А придержте крісло,
Хлопята! Чобітьми тобі єї очі
Я повидавлюю.

Г л ь о с т е р.

О, хто ще хоче
Дожить до старости! рятуйте, пробі!
О люте серце! о боги!

Р е г а н а.

Щоб не сьміяло ся видюще око
З сліпого, видави йому ще й друге.

К о р н у в а л ь.

Коли побачиш помсту...

С л у г а.

Стійте, князю!
Я вам служив із малку, та ніколи
Вам лучче не вслужав, як закричавши,
Щоб зупинились.

Р е г а н а.

Як! що се, псяюхо!

С л у г а.

Коліб в вас борода була на підборідді,
Я-б вирвав вам її. Чого вам треба?

К о р н у в а л ь.

Ах ти, ледащо!

(Кидаєть ся з мечем на него).

С л у г а.

Ну, так натеж вам,
Що може дати лютість і припадок!
(Бють ся мечами, слуга ранить Корнуваля).

Р е г а н а (до одного слуги).

Дай меч сюди! Хам сьміє так ставати!
(Проколює його з заду)

С л у г а.

Я мертвий, о! (До Ільостера). Мільорде, ще зо-
сталось

Одно в вас око: на його погибель
Ви будете дивитись... О! (Умирає).

К о р н у в а л ь.

Не діжде.

Геть, пакостні драглї! Де ваше сьвітло?

І л ь о с т е р.

Все ніч і безодрадность... О Едмунде!
Де ти? Роздуй увесь огонь в природї
І відомстись за се страшенне діло!

Р е г а н а.

Його нема тут, зраднику паскудний!
Тебе ненавидить, кого ти кличеш.
Се він і виявив твою нам зраду.
Він надто добрий, щоб тебе щадити.

І л ь о с т е р.

О, я безумний! я скривдив Едгара...
Простїть менї, боги благїї, грїх мїй,
А бідолашнього благословіте!

Р е г а н а.

Гей, виштовхайте за ворота діда,
Нехай шукає носом шляху в Дувер. —
Що вам, мїй льорде? що се ви так зблїдли?

Корнуваль.

Мене поранено... Ходімо, леді. —
Виштовхуйте безокого падлюку...
Метніть ледащо се на купу гною. —
Реґано, я стікаю кровю зовсім.
Не в пору рана ся! Дай, серце, руку.

(Виходить Корнуваль спершись на Реґану. Слуги розв'язують і виводять Ільостера.)

Первий слуга.

Мені про всі мої гріхи байдуже,
Коли сей чоловік щасливим буде.

Другий слуга.

Коли вона та буде довголітня
І вмире не наглою якою смертю,
З усіх жінок пороблять ся звірюки.

Первий слуга.

Ходімо, знайдемо старого графа,
Та вмовимо бедлямського бідаху
Вести його, куди він забажає.
Готов на все безумний горопаху.

Другий слуга.

Іди, а я яйце та льону роздобуду,
Щоб привязати до очий кривавих.
О небеса! допоможіть бідасі! (Виходять нарізно).

А К Т Ч Е Т В Е Р Т И Й.

Сцена перва.

Пустош.

Входить Едгар.

Е д г а р.

Хай лучче з незнайомого кепкують,
Ніж лестючи у вічі кепкувати.
Найгірше лихо, послідуші злидні
Усе чогось надіють ся, а страху
Вони не відають, не знають зовсім.
Найгірша доля — переміна в щастю,
А злигодні вертають ся до сьміху.
Вітаю-ж я тебе і обіймаю,
Безтілий воздуху! Той гольтяпака,
Що здув єси його в бездоню лиха,
Не дбає про твоє бурханне... Хто-ж се?

(Входить Ільостер держачись за дідуся).

Се-ж дід мого отця веде, мов старця!
О сьвіте, сьвіте, сьвіте! як нескоро-б
Людське жите од старости хилилось,
Колиб ти нам противним не родив ся
Тим, що змінєш ся раз по раз перед нами!

Д і д у с ь. О мій добрий льорде! отсе вже
вісімдесять літ я арендую в вас і в вашого
панотця.

Гльостер.

Геть, геть від мене! геть, мій добрий друже!
Ти жадної мені не зробиш пільги,
А сам собі прихильністю зашкодиш.

Дідусь.

Ой леле, пане! ви не бачите дороги.

Гльостер.

Нема дороги в мене. На що очі?
Я спотикав ся і видющим, діду.
Як часто се буває, що нам нужда
Нас забезпечує, і що втерjali,
Те робить ся надбаннем нашим!... Сину,
О дорогий Едгаре, жертво, страво
Гніва твого обманеного батька!
Колиб тебе хоть помацки побачить,
То я сказав би: знов я став видющим!

Дідусь.

Тут є хтось. Хто се?

Едгар (стиха).

О боги благії!

Хто про себе сказав би: „Я найгірший“?
Тепер я гірший став, аніж коли був.

Дідусь.

Се наш дурний Хома, бідаха.

Едгар (стиха).

Отже

Я можу ще і ще зробитись гіршим.
Найгіршого для нас нема аж доти,
Поки ми кажемо: „Отсе найгірше“.

Дідусь.

Куди, товаришу, брідеш?

Гльостер.

Се нищий?

Дідусь.

Він і дурний і нищий

Гльостер.

Без розуму не зміг би і прохати.
В ночі, під бурю, бачив я такого,
І думав: чоловік — хробак, не більше.
Прийшов тоді мені на думку й син мій,
Та думка в ним іще ворогувала.
А потім я довідав ся про децю...
Ми для богів — що для дїтвори мухи:
Вони вбивають нас для жарту.

Едгар.

Як же

Мені тут бути?... Се-ж негарно зовсім
Робити з себе дурня перед горем,
Завдаючи собі досади й иншим. (Голосно)
Благослови тебе Господь, мій пане!

Гльостер.

Чи се той гольтяпака?

Дідусь.

Він, мій льорде.

Гльостер.

Прошу-ж тебе, втікай. Коли-ж захочеш,
Задля мене, нас наздогнати далій,
За милью звідсі, чи за дві, ік Дувру,
Зроби се ради прежньої любови,
І принеси голоту сю прикрити
Яку одежину. Благатиму бідаху
Вести мене

Дідусь.

Ой леле! він же дурень.

Гльостер.

Під злигодні дурне веде сліпого.
Зроби, як я сказав, або як хочеш.
А більш усього, утікай із відеї.

Дідусь.

Оддам йому мою найлуччу одіж,
Щоб там ні вийшло з сього. (Виходить.)

Гльостер.

А ну, козаче гольтянако.

Едґар.

Хома вже змерз. (Стиха). Не видержу вдавання.

Гльостер.

А йди, товаришу, до мене.

Едґар стиха.

А мушу. (Голосно). Сохрани сліпого, Боже!
У нього ще з очий кривця стікає.

Гльостер.

Чи ти дорогу в Дувер знаєш?

Едґар. І пролазки й рогатки, і кінну
дорогу й пішу. Бідний Хома збивсь із панте-
лику. Борони тебе Боже, доброго батька сину,
від нечистої сили. Пятеро чортяк сиділо в бі-
дному Хомі разом: любосний чортяка Обійди-
кут; Гоптанець, князь німоти; Магу краді-
жи, і Фліббертіджіббе, викрутасник та вихиля-
сник, що панує тепер над покоївками та ро-
бітницями... Благослови тебе Боже, паночку.

Гльостер.

Візьми сей гаманець. Тебе всі кари
Небесні пригнітали, а нещастє

Моє тебе піддержить може трохи. —
О небеса, робіть і ви так з нами.
Нехай розкішник та солодострасник,
Що зневажає ваші установи,
Що безсердечний бачити не хоче,
Нехай почує зразу вашу силу.
Така роздача надмір би вменшила
І в кожного всього булоб доволі. —
Скажи, ти знаєш Дувер?

Едгар.

Знаю, пане.

Гльостер.

Є скеля там, нависла головою
І дивить ся страшенно у безодню.
Зведи мене аж на крайочок скелі,
То я запоможу твою мізерність
Останками мого багацтва. Звідти
Мені поводиря не треба більше.

Едгар.

Давай же руку, то Хома злиденний
Зведе тебе на самий край безодні. (Виходять.)

Сцена друга.

Перед палатами дука Альбана.

Входять Гонеріля та Едмунд; Освальд їм назустріч.

Гонеріля.

Витаю, льорде, вас! Дивуюсь вельми,
Що кроткий наш супруг не стрів нас досі. —
Де пан твій?

Освальд.

Він дома, ясна пані, тільки зроду
Я не видав такої переміни.

Сказав йому я, що французьке військо
Вже виладувалось, а він сьмієть ся.
Сказав, що ви вернулись. — „Се ще гірше“,
Промовив він; а як доніс про зраду
Старого Гльостера і про заслуги
Його наслідника, — він каже: „Дурню!
Повивертав на виворот всі речі“.
Де-б треба гніватись, він там веселий;
Де-б треба веселитись, там гнівливий.

Гонеріля (до Едмунда).

То й зупинітесь. Легкодухий розум
Не важить ся нічого передвзяти,
Не чує тых обид, що треба мститись.
Що ми задумали дорогою, сповнить ся.
Назад, Едмунде! знов лети до брата,
Підгонюй його військо до походу
І гетьмануй над ним ти сам у полі.
Я-ж поміняюсь зброєю із мужем:
Оддам йому жіноче веретено.
Слуга сей вірний буде поміж нами,
І певно, що почувеш незабаром,
Чого твоя бажає дама; тільки
Пепробуй щастя сьміло, без вагання.
Неси ланцюх сей; слово вдерж; нагни ся!
Колиб заговорив сей поцілунок,
Щідняв би він твого під небо духа.
Знай се! Прощай.

Едмунд.

Я ваш і в шиках смерти.

Гонеріля.

Моє кохання, Гльостере мій любий!

(Виходить Гльостер).

О, не одно — мужчина і мужчина!
Тобі догоджувати мушу з довгу,
А дурень мій мого не стоїть тіла.

Освальд.

Мільборд ідуть сюди, вельможна пані.

(Виходить).

Входить Альбан.

Гонеріля.

Я стоїла свистка*).

Альбан.

О Гонеріле!

Не стоїш ти і пилу, що звиває

У полі вітер на твоє обличчє...

Лякаюсь я душі твоєї строю.

Природа, що плює в свою криницю,

Не може вдержатись в своїх границях.

Од дерева відтята вітка мусить

Завянути, й здаєть ся на відьомство¹⁸).

Гонеріля.

Та годі вже тобі плести дурниці.

Альбан.

Гидке умом і добрістю гидує,

Грязюка тільки грязь одну й смакує.

Що ви зробили і чого добились,

Перевертні, тиґриці, а не дочки?

Старенького отця, з ласкавим серцем,

Що і ведьмідь би, головко понурий,

З покорою лизав його шановну руку,

Ви, виродки, чудовища жорстокі,

Звели з ума.

І добрий брат мій зміг таке терпіти,

Вщасливлений від нього князь і рицарь?

Коли не низпошлють боги негаймо

Духів видимях пресьвятої правди,

*) Була пословица: ледачий пес не стоїть і свистка.

Щоб зупинить провини сії страшенні,
То люде жертимуть одно одного,
Як чудища жеруть в морській безодні.

Гонеріля.

Молошносердий чоловіче!

У тебе щоки тільки для пощочин,
А голова на те, щоб глум терпіла.
Нема мабуть очей у тебе в лобі,
Щоб честь твою й зневагу нашу бачить.
Сеж тільки дурням личить злюк щадити,
Тих ледарів, котрих карають, поки
Вони переступу не довершили.
Де в тебе тулумбаси? Бо вже Француз
Почав підгортувать наш край мовчущий,
Вже корогви й шапки пірнаті мають,
А ти, дурний, питаєш, сидя дома:
„Ой леле! що се він таке задумав“?

Альбан.

Ось подивись, дияволе, на себе!
І в чорта не таке гидке паскудство,
Яке воно у женщины,

Гонеріля.

О дурню!

Альбан.

О виродку, лукава ти личино!
Сором ся: вид у тебе став звірячий.
Колиб я зміг своїм рукам дати волю,
Вониб розшарпали тобі все тіло,
І всі кістки повиривали з нього.
Хоть ти й чортяка, та жіночий образ
Тебе боронить від моєї злости.

Гонеріля.

Куди, який хоробрий!

Входить посланець.

А л ь б а н.

Що нового?

П о с л а н е ц ь.

О льорде мій! дук Корнуваль скінчив ся.
Убив його слуга, як друге око
Він виривав у Гльостера.

А л ь б а н.

Як! око

У Гльостера?

П о с л а н е ц ь.

Слуга сей в нього й виріс,
Та серце не знесло такого вчинку,
І вихопив меча свого на пана.
Дук в лютої з мечем на нього кинувсь
І трупом положив, та не без рани,
Котра й його самого погубила.

А л ь б а н.

Се свідчить нам, що є на небі судді,
Котрі нас за гріхи карають скоро.
Та що-ж той бідний Гльостер? Чи ж то й друге
Втерав він око?

П о с л а н е ц ь.

Ох, обоє, князю!

Сей лист од вашої сестри, дукене.
На нього просять хутко відписати.

Г о н е р і л я (стиха).

Воно для мене то й гаразд виходить;
Та що вона вдова, а Гльостер з нею...
Колиб моя надія та не зникла,
Мого життя мені не отруїла!
Все-ж бо се новина ще не погана.
Я прочитаю й відпишу негайно. (Виходить).

Альбан.

Деж Едмунд був, як в батька рвали очі?

Посланець.

Поїхав з панею сюди.

Альбан.

Та тут не був він.

Посланець.

Я стрів його, як повертався із відсі.

Альбан.

А він про се тиранство знає?

Посланець.

А як же? Сам він і доніс на батька,
Та й з'їхав з дому, щоб вони свобідно
Отця скарали.

Альбан.

О, так знай же, Гльостер,

Що я тобі подякую за вірність

Твойому королеви, а за очі

Твої помщусь. На те й живу на сьвітї. —

Ходїмо, друже; розкажи, що знаєш. (Виходять).

Сцена третя.

Французький табір під Дувром.

Входять Кент і дворянин.

Кент. Чого король французький так не-
сподівано вернувсь до дому? ви знаєте?

Дворянин.

Щось він покинув не в порядку дома,
Та й спогадав про те, сюди прибувши;
Щось небезпечно для його корони,

Таке, що мусів сам вернутись зараз,
Негайне вельми.

Кент. Кому-ж він припоручив своє гетьманування?

Дворянин. Маршалови Франції, монсеньору Леферови.

Кент. Чи ваш лист викликав у королевої який вияв горя?

Дворянин.
О мій добродію! вона читала,
І сльози по щоках буйні котились.
Здавалось, ніби се була цариця
Гніва, що збунтував ся против неї,
І силкувавсь її царем зробитись.

Кент.

О! так сей лист її розгнівав дуже?

Дворянин.
Не до запалу. Туча й терпеливість
Боролись, хто їй краси прибавить.
Ви бачили і дощ і сонце разом?
Усмішки й сльози с'яли краще мая.
Блаженний сьміх на виповнених губках,
Здавалось, і не знав, що то за гості
Були у неї в очах, і прощались,
Мов перли капали із дияментів.
Коротка річ, колиб печаль красила
Усіх так, як її, то найдорожшим
Зробилась би клейнотом.

Кент.

А словами
У вас розпитувала про що небудь?

Дворянин.
Разів ізо два вимовить хотіла
„Отець“, важенько дишучи, мов серце

Давило їй що в грудях; далій крикне:
„О сестри! сестри!... Стыд жіночий!
О Кенте! тату! сестри! Як? під бурю?
В ночі? О, жалощів нема на сьвітї!“
А потім із очей її небесних
Поринула сьвята вода, і всі ті скрики
Позаливала... Скочила й побігла
На самотї виплакувати горе.

Кент.

Се звізди, звізди, що над нами, от що
Судьбами нашими таємно править.
Бо як же-б се у-в однієї пари
Та зародились діти не однакі! —
А потім з нею ви не говорили?

Дворянин.

Ні.

Кент.

Король тоді ще не від'їхав звідсі?

Дворянин.

Від'їхав.

Кент.

Добре. Наш король бідаха,
Наш Лір гіркий тепер у місті. Часом,
Під луччюю годину споминає,
Чого ми тут живем, та жадним робом
Не згоджуєть ся бачитись з дочкою.

Дворянин.

Чому-ж, добродію?

Кент.

Бо сором
Його вбиває. Він благословення
Не дав дочці з жорстокости своєї;

Пустив убогу між чужії люде,
Її права оддав собакосердим.
Все це пече його так їдовито,
Що з сорома не хоче до Корделї.

Д в о р я н и н.

Нещасний.

К е н т.

Ну, а чули ви про військо
Альбана та Корнваля?

Д в о р я н и н.

Чув, що вийшло.

К е н т.

Так, так. Ходім до царственного Ліра.
Зоставлю вас при ньому до услуги,
А сам, для важних справ, іще сховаюсь...
Як прийде час, ви знатимете, хто я.
Не пожалкуєте, що ми спізнались.
Ходім, будь ласко. (Виходять).

Сцена четверта.

Тамже. Намет.

Входять Корделя, лікарь і воїни.

К о р д е л я.

Ой лелечко! се він. Його зустріли
Безумного, мов те сердите море.
Співає голосно, вквітчав ся листом,
Болиголовом, рястом, нечуйвітром.
Там і кукіль і хміль і всякі трава,
Котрі в нас по полях ростуть плодючих.
Пошліте сотню люду, обшукайте
Усяку ниву, де буяє зілле,

І приведіть до мене.

(Виходить один офіцер).

Чи здоліє

Людська премудрість ум йому вернути?
Оддам за се усі мої клейноти.

Лікарь.

На се є ліки, ясна королево.
Король не знає сну, людської матки.
Ми вернем тихий сон йому зїллями,
Нехай замкне його гіркії очі.

Корделя.

О, бризніть із моїми слізми, краплі
Живущої й сцілющої води на нього
О, допоможіте, таємничі сили
Загоїти душі старечій рани! —
Знайдіть мені його, знайдіте, друзі,
Щоб дика лютість не порвала житні,
Котра не вміє правити собою.

Входить вістовик.

Вістовик.

Ось новина, пресьвітла королево:
Сюди іде на нас британське військо.

Корделя.

Се ми вже знаєм, і у повній справі
Ждемо його. — О дорогий мій тату!
Я тільки за твоє вступилась діло.
Тим над моїми слізми й змилосердивсь
Великодушний Франції владика.
Ні, не амбіція надута зброю
Вложила в руки нам, — лише прихильність,
Прихильність щира до отця старого
І помста за його сьвященне право...
Колиб мені його побачить скорше! (Виходять).

Сцена пята.

Сьвітлиця на замку в Ільостера.

Входять Регана та Освальд.

Регана.

Так військо братове вже вийшло?

Освальд.

Уже воно в поході, ясна пані.

Регана.

І сам гетманить?

Освальд.

Гетманить, та не вельми-то охочо.

Сестра ясної пані луччий воїн.

Регана.

Чи лорд Едмунд не говорив з Альбаном?

Освальд.

Ні, ясна пані.

Регана.

Про що сестра в листі до нього пише?

Освальд.

Не знаю, ясна пані.

Регана.

Поїхав він у вельми важній справі.
Зробили се ми по дурному з мужем,
Що в Ільостера повиривавши очі,
Зоставили живим. Куди прийде він,
Усі серця против нас підіймає.
Едмунд, я думаю, затим поїхав,
Щоб з жалоців до бідування батька
Скінчити жизнь його, як ніч понуру,
Та щоб провідати і про Французів.

Освальд.

З листом його наздоганяти треба.

Регана.

Ми рушим військом завтра. Зоставай ся
У нас. Тепер дороги небезпечні.

Освальд.

Не сьмію, ясна пані, бо міледі
Мені в сій справі остро наказала.

Регана.

Про що-б то їй писати до Едмунда?
Хиба-б не міг ти на словах звістити?
Се, видно, щось... не знаю, що й сказати.
Я буду добра до тебе, ось дай лиш
Мені, будь ласко, лист сей прочитати.

Освальд.

Ні, ясна пані, скорше я...

Регана.

Ось слухай!

Я знаю, що сестра не любить мужа.
Я добре знаю се. Тут гостювавши,
Вона так зиркала знай на Едмунда,
Так зиркала виразно... Ти, я знаю,
Її повірений.

Освальд.

Я, ясна пані?

Регана.

Я говорю не в проста. Так, я знаю певно.
Оце-ж тобі я раю, зваж сі речі!
Мій муж умер. Ми переговорили
З Едмундом, і мені він більш під пару,
Ніж твоїй пані. Знай же, догадай ся...
Оддай йому отсе, як де спіткавш.

А як сестра дознаєть ся, порадь їй,
Щоб розумом крутнула. Ну, прощай же.
Про зрадника сліпого як що вчуєш...
Той піjde в гору, хто його доїде.

Освальд.

Коли-б його зустріти, ясна пані,
Ви знали-б, за кого я бюсь.

Регана.

Прощай же.

(Відходить Освальд).

Сцена шеста.

Поле під Дувром.

Входять Гльостер та Едгар перевдягнений мужиком.

Гльостер.

Коли-ж дійду я до вершини скелі?

Едгар.

Ми вже на неї сходим. Чуйте, як важко?

Гльостер.

Мені здаєть ся, наче степ се рівний.

Едгар.

Се мабуть, пане, від очей болючих
Ослабли так у вас і інші чувства.

Гльостер.

А може й справді. Бо мені здаєть ся,
Що і в тебе перемінив ся голос,
Що ти говориш доладнійше й лучше.

Едгар.

Ви помиляєтесь. Опріч одежі
Анічогісінько у мене не змінилось.

Г л ь о с т е р.

Ти став неначе говорити лучче.

Е д г а р.

Сюди, добродію; отсе те місце...

Як страшно! Стіймо! В голові вертить ся,

Як оком кинеш в глибиню безмірню.

Ворони та галки, що грають о-пів бездни,

Здають ся завбільшки з хруща або з комашку.

У половині хтось окріп збирає,

А сам висить немов на павутині.

Страшне ремество! Звідсіля здаєть ся

Не більше голови своєї, бідний.

Рибалки, брідучи понад водою,

Мов миши лазять. Он де кораблице

Здоровий — наче човничок при ньому;

А човничок — немовби поплавочок,

Що ледви оком зуздриш. А той клекіт

По безчисленних каменяках хвилі

На сю високість навіть не доходить.

Ні, не дивитиму ся більше з кручі,

Щоб ще у голові не закрутилось,

Не потемнілоб ув очах. Не хочу

Летіти сторч у низ¹⁹).

Г л ь о с т е р.

А дай, я стану,

Де ти стоїш.

Е д г а р.

Ось дайте руку!

Тепер ви тільки на ступінь од краю.

За все, що є під сонцем, не схотів би

Підскочить тут.

Г л ь о с т е р.

Пусти мою вже руку.

Отсе тобі, мій друже, ще гаманчик,

І в нїм клейнод, для вбогого підмога.
Нехай боги і феї допоможуть
Тобі з сього добра розбогатїти.
Іди-ж собі тепер. Скажи „прощайте“,
І щоб я добре чув, як ти відходиш.

Е д г а р.

Щасти вам доля, пане!

Г л ь о с т е р.

О, колиб то!

Е д г а р (на бік).

Обманюючи так його роспуку,
Сцілю його.

Г л ь о с т е р.

О ви, боги потужні!
Зрікаюсь я сієї житї; перед вами
Я струшую з себе моє нещастє,
І не ропщу. Колиб я міг ще довше
Нести його, не впавши в суперечність
Із всемогуществом судеб небесних,
То мій недогарок і догорів би,
Ненавидна частиночка природи.
Коли ще жив Едгар, благословіте
Його, боги! Тепер, мій добрий друже,
Прощай! (Кидаєть ся тай падає на землю).

Е д г а р.

Нема мене. Прощайте, пане!
Та я не знаю, може-ж і уява
Безцінний житї скарб у нього вкрасти,
Коли вона не піддаєть ся кражі.
Будь справді там він, де йому здаєть ся,
Його покинулиб думки на віки. (Приступає).
Живий чи мертвий? Гов! озвітесь, пане!

Промовте слово!... Що, як він скінчив ся?...
Ні, оживає. Що, мій пане? Як вам?

Гльостер.

Геть! дай мені умерти.

Едгар.

Будь чим хочеш,
Хиба вже павутиною чи пірем,
Чи воздухом, — розбив ся б ти на друзки,
І мов яйце розплюснувсь, полетівши
З такої високости, як ся скеля.
А ти ще дишеш. Хоть бо ти й важенький,
Та не в крові: говориш; цілі кости.
Постав одна на 'дну хоть десять щогол,
Не досягнув би до тієї кручі,
З котрої впав еси. Що ти ще двшеш,
Се диво. А скажи-ж іще що небудь!

Гльостер.

Та чи таки-ж я справді впав?

Едгар.

А як же?

З самого верху крейдяної скелі.
Ось глянь у гору. Жайворонок горло
Нехай дере як хоче, з низу не почувш.
Ось тільки глянь.

Гльостер.

Ох! я очий не маю...

Невже-ж моя така злиденна доля,
Що закінчити ся не може й смертю?
Се-ж бо якась іще одрада в горю,
Що можна обманити гнів тирана,
І з волі гордої його сьміятись.

Едгар.

Давай лиш руку. Становись помалу!
А що? Да ти стоїш? Ще ноги цілі?

Гльостер.

Аж надто цілі.

Едгар.

Між дивами диво!
А що се від тебе пійшло по скелі?

Гльостер.

Се нещасливий горопаха, старець.

Едгар.

Мені ізвідсі з низу показалось,
Що в нього замість двох очий у лобі
Два повні місяці, що замість носа
Мов тисяча носів, а зверху роги
Крутились, мов те море в хуртовину.
Се був якийсь нечистий дух. Оттим-то,
Щасливий тату, думай, що ти вгоден
Богам пресьвітлим, що, собі на славу,
Спасли тебе з людської невозмоги.

Гльостер.

О, виджу, виджу! і од нині буду
Терпіти горе, поки скаже „годі“!
Тоді й умру. А те, що ти про нього
Питав, воно людиною здавалось,
Да тільки часто „злий дух“ промовляло.
Се-ж він мене й спровадив на те місце.

Едгар.

То й не журись... Що-ж се ще за людина?

(Входить Лір, фантастично убраний в дикі квітки).

Здоровий розум так не заквітчає
Свого владику.

Лір. Ні, вони не присікають ся до мене за чеканку: я сам король.

Едгар. О, як сей вид пронизує мені серце!

Лір. Тут природа бере гору над штукою. Ось тобі вербунковий задаток. Сей тїмаха орудує своїм луком мов опудало в садку. Виймай мені кравецького аршина!... Дивись, дивись! миш. Цитьте, цитьте!... Сей піджарений кришеник сира зробить своє діло... Ось моя рукавиця; спробую її на велетні... А подавайте протазан!... О, гарно летиш, пташко!... Ціляй, ціляй: гю!... А скажи-ж гасло.

Едгар. Пахущий майоран.

Лір. Проходь.

Гльостер. Я знаю сей голос.

Лір. Га! Гонеріля!... з білою бородою!... Вони лащили мене мов собаку, і казали мені, що біле волосє було в мене в бороді перше чорного. Відказували „так“ і „ні“ на все, що я казав!... „Так“ і „ні“, се не хороше богословіє. А як примочив мене раз дощ, та проняв вітер до дріжаків, та ще й грім не послушав мене, тоді я їх і побачив, нюхнув, чим вони пахнуть. Ге, на слово, невірні: казали мені, що я все, а воно брехня; не встою против трясці.

Гльостер.

Я памятаю добре сю говірку:
Чи не король се?

Лір.

Се король справдешній.

Спогляну, -- бачиш, як всі полякались?
Сьому дарую жизнь. Чим провинив ся?
Перелюбник...

Ні, ти не вмреш. Умерти за перелюб?
Ні, і горобчик скаче в гречку, й мушка,
І та перед очима в мене блудить.
Нехай же плодять ся. А он і Гльостер...
Його байстриук добрійший був до батька,
Аніж до мене дочки, що зачав я
На чесному, законнім ложі.
Працюй же, блуде, прихватковим робом:
Бо воїнства мені багато треба...
Спогляньте на сю гидкопиву паню:
Подумаєш, що в неї сніг у жилах.
Зачувши тільки слово „солодощі“,
Уже похитує поважно головою
І з сьвятости своєї шилить губи;
А й тхір до них, і коні так ве ласі,
Як випустять їх на весняну пашу.
Від пояса у низ вони центаври,
Дарма що у горі жіночий образ;
До пояса вони богам наслідде,
А дальше — чортиці. Там пекло, темрява:
там сірчана яма; палає, клекотить, смердить,
гниє... фі! фі! фі! пхе, пхе! Дай мені, добрий
аптекарю, унцію цибету, просвіжити мою уяву.
Ось тобі й гроші.

Гльостер.

О, дайте руку сю мені поцілувати!

Лір. Дай перше витру, бо смердить
мерцем.

Гльостер.

О, ти зруйноване природи диво!

Так і великий сьвіт сей до покидьки
Ізносить ся... Чи ти мене впізнаєш?

Лір. Я добре памятаю твої очі. Ти по-
зираєш на мене скрива? Ні, ні, суп ся як
хочеш, сліпий Купідоне, любити вже не буду...

Прочитай перш отсей визов : уваж тільки, яке в ньому перо !

Г л ь о с т е р .

Хоть би було тут кожде слово сонцем,
Не зуздрів би я і тоді нічого.

Е д і а р .

Не йняв я віри, що таке зчинилось,
Аж справді так, і серце рветь ся в мене.

Л і р . Читай.

Г л ь о с т е р . Як ! ямками ?

Л і р . Ого ! то й ти по мойому ? Ні очей у голові, ні грошей у капшуці ? Твоїм очам важко, а капшукови легко. Отсе-ж бачиш, як воно дієть ся на сьвітї.

Г л ь о с т е р . Бачу серцем.

Л і р . Чи ти сказивсь, чи що ? Чоловікови можна й без очей бачити, як воно дієть ся на сьвітї. Дивись ушима. Глянь, як оттой суддя гримає на того простодушного злодія. Ось нахили вухо : попереминою місця і вгадай тоді, в котрій руці в мене суддя, а в котрій злодій ?... Чи ти бачив, як хозяйський собака гавкає на старця ?

Г л ь о с т е р . Бачив, королю.

Л і р . І як неборак утікає від ца ? Вбачай же тут великий образ власти. Слухають люде й собаки, ак він у службі...

Гей, зупини криваву руку, кате !

Ну, за що ти січеш сю к...у ? Лучче

Січи себе самого : бо ти з нею

Зробив би залюбки той гріх великий,

Що за його катуєш. Тя-ж, лихварю,

Ти вішаєш обманщика. Крізь риззе

Дїраве всі дрібні провни видко,

А шати хутрянї усе вкривають.

Одягши гріх у щирозлотий панцир
Ізломить спис на ньому правосуддє,
Не вшкодивши йому. Надїнь же ряме,
То соломинкою його проколе карлик.
Нїхто не винен, нї, нїхто, кажу вам.
Всіх виправдать! Знай се від мене, друже.
Я запечатаю уста доносу.
Ти роздобудь собі скляні очі,
І мов політик, тільки вид показуй,
Що бачиш все, не бачивши нічого.
Ну-ж, ну, ну, ну! здійміть обувє з мене!
Боржій, боржій, оттак!

Е д і а р.

З дурницями премудрість в мішанині!
Здоровий розум у безумстві!

Л і р.

Коли мою оплакати хочеш долю,
Візьми у мене очі. Знаю, хто ти:
Ти Гльостер на імя. Терпіти мусиш.
З плачем на сьвіт ми появились, так то!
Сам знаєш, що почувши тільки воздух,
Ми зараз плакали, кричали. Слухай,
Скажу тобі я проповідь.

Г л ь о с т е р.

Ой леле!

Л і р.

Як ми родились, зараз заридали,
Що опинились між людьми дурними...
Бач, фабула яка?... А хитра справа:
Обуть у повсть цілого війська коні.
Попробую, та до зятїв підкрадусь...
Бий, бий, бий, бий, бий, бий!

Входить дворянин із прибічниками.

Д в о р я н и н .

Се він! Ох, ох! держіть його! Королю,
Дочка кохана ваша...

Л і р .

І на поміч

Ніхто не йде? То як же! се я бранець?
Природний дурень щастя... Не томіте-ж
Мене: за мене матимете викуп.
Та лікаря! У мізку в мене рана.

Д в о р я н и н .

Ви матимете всі вигоди.

Л і р .

Що-ж се?

Ніхто не йде на поміч? Всюди сам я?
Се чоловіка соляним ще зробить,
Щоб поливав квітки в саду очима
Та прибывав осінній нил.

Д в о р я н и н .

Королю...

Л і р .

Умру хоробрим,
Як той жених в наряді. Веселімось!
Ходім! Та-ж я король. Чи вам се звісно?

Д в о р я н и н .

Ви наш король; ми раді вам служити.

Л і р . Ну, то ще нічого не втеряно; а хо-
чете допевнитись, то допевняйтесь бігом.
Са, са, са, са. (Виходить, за ним прибічники).

Д в о р я н и н .

Було-б се гірко бачити й на старці,
На королі-ж — і словом не сказати!
Та ще у тебе є дочка: вона ізкупить

Природу з прокляття, яке ті дві
Накликали на неї бідолашну.

Едгар.

Чолом, добродію шановний!

Дворянин.

Ну, боржій же
Кажі, чого тобі від мене треба?

Едгар.

Ви чули, пане, що в нас буде битва?

Дворянин.

А вже-ж! се певна річ, се чує кожний,
Хто має слух.

Едгар.

Скажіть мені, будь ласко,
Далеко друге військо?

Дворянин.

Недалечко,
І йде спіхом на нас; ми що години
Ждемо сюди потуги головної.

Едгар.

Спасибі вам, добродію. Се й тільки.

Дворянин.

І наше військо рушило, хоть мусить
Ще тут загаяти ся королева.

Едгар.

Спасибі вам, добродію. (Виходить дворянин)

Гльостер.

Благі боги і вічні! о, візьміте
Мов дихання в мене, і не дайте

Ледачим думкам знов мене доводить
До смерти раньше, ніж мені судилось.

Едгар.

Ви гарно молитесь, тату.

Гльостер.

Хто-ж ви,

Добродію? хто ви такий, скажіть?

Едгар.

Найзлиденніший чоловік, котрого
Приборкала лихая доля і навчила
Печалями тяжкими знати жалість.
Давайте руку, проведу вас, пане
До захисту якого

Гльостер.

О, спасибі!

Нехай тобі благословення неба
На щастя посилає щастя!

(Входить Освальд).

Освальд.

Отсе добре!

От і обіцяна нагорода! Браво!
Твоя безока голова й родилась
На те, щоб я пішов у гору. Чуєш,
Старий, нещасний зраднику? Моли ся,
Та коротко. Бо я меча вже вийняв,
Щоб стратити тебе.

Гльостер.

Нехай же, друже,
Твоя рука збере на се всю силу.

(Едгар стає між ними).

Освальд.

Як сьмієш ти, хамло, обороняти
Об'явленого зрадника? Геть звідсі,

А то його фортуна бідолашня
Заразить і тебе. Геть, пріч від нього!

Едґар. Не покину я його руки без дальшого доводу.

Освальд. Покинь, рабе, а то смерть!

Едґар. Добрий пане, йдїть своєю дорогою, не чіпайте голоти. Колиб із мене можна було вихвастати житє, дак уже би два тижні назад ви вихвастали. Не підступайте до дїдуся, остережітесь: а то я поспитаю, що міцніще: чи ваш кістяк, чи моя ломака. Кажу вам по просту.

Освальд. Геть, гнояна купо!

Едґар. То я перелічу вам зуби, добродію. А нуте! Байдуже мені ваші вихиляси.

(Бють ся. Едґар звалює його з ніг).

Освальд.

Ти, рабе, вбив мене... Візьми-ж, ледащо,
Мою калитку. Хочеш быть щасливим,
Похорони мене, а сю цидулку,
Що знайдеш у мене, оддай Едмунду,
Едмунду, графу Гльостеру. Ти знайдеш
Його в британському... О рання смерте!

(Умирає).

Едґар.

Я знаю, хто ти, вслужливе ледащо.
Ти вірен був порокам господинї,
Як тільки може зло того бажати.

Гльостер.

Як! він умер?

Едґар.

Сїдайте, тату, відпочиньте...

Обшаримо лишень його кишенї.

Ще може лист, що він казав про нього,

Нам стане і в пригоді. Вже скінчив ся.
Жаль тільки, що не був хто инший катом!...
А ну, що там? Дозволь, мякенький воску,
І ви, звичаї, вибачте за се нам.
Дознаючись, що в ворогів на думці,
Ми розтинаем часом їм і серце:
То вже паперець можна розгорнути.

(Читає). „Згадай, як ми одно-одному кля-
лись. Матимеш не один случай прикінчити його.
Аби схотів, місце і час догоджуватимуть ще-
дро. Вернеть ся він побідителем, — не зро-
блено нічого. Тоді я бранка, і його ложе моя
темниця. Визволь мене з її гидкої темноти, і за
свою працю займи його місце.

„Твоя (жона, хотілось би мені сказати)
„прихильна послужниця
Гонеріля“.

О негасиме полумя жіноцтва!
На мужа доброго свого змовлятись,
Щоб із моїм злягти ся братом! — Ось де
В пісок тебе я закопаю, бідний
После перелюбників душолюбних.
А прийде слухний час, що ся цидулка
Здивує очі зрадженого дука.
Тепер йому як раз пора дознатись
Про смерть твою і про твоє посольство.

Г л о с т е р.

Король зійшов з ума, а мій ледачий
Розсудок все ще не піддав ся тузі:
Все чую ще, яка вона важенна.
О, лучче-б я також ізбожеволів!
Тоді з розсудком би розсталось горе
І в невідомости само про себе зникло.

(Оддабеки тулумбаси).

Е д і а р.

Давайте руку. Чую тулумбаси.
Ходімо, тату; приручу вас другу. (Виходять).

Сцена сема.

Намет у французькому таборі.

Лір на постелі спить; лікар, дворянин і інші на послузі.
Входять Корделя та Кент.

К о р д е л я.

О добрий Кенте! як я мушу жити,
І що мені робити на подяку
Тобі за добрість? Життя моя коротка,
І хоч що-б я робила, не віддячусь.

К е н т.

Хто признає заслугу, то вже й платить,
Ще й надто платить. Розказав я правду.
І не вменшив і не прибавив, — правда.

К о р д е л я.

Вбери ся ж лучче. Ся твоя одежа,
Се памятка тяжкого бідування.
Прошу тебе, покинь її.

К е н т.

Пробачте,
Кохана королево! Обявившись,
Я попсував би найважнійший задум.
Прошу, нехай мені се буде дяка,
Щоб ви не знали, хто я, поти, поки
Ми в двох із временем того не схочем.

К о р д е л я.

Нехай і так, мій добрий льорде. (До лікаря).
Як же

Король?

Лікарь.

Все спить ще, добра королево.

Корделя.

О ви, боги благії! о, загойте
Сю рану в зраженій його природі!
Розвійте перемішанії чувства
В отця, що став немов дитина!

Лікарь.

Чи вашому величеству угодно,
Щоб ми його збудили? Він слав довго.

Корделя.

Чиніть, що треба по науці вашій
І вашій власній волі. А одержу
Перемінили?

Лікарь.

Сон твердий був дуже,
То одіж всю понадівали сьвіжу.

Кент.

Зостаньтесь, добра королево, з нами,
Як збудимо його. Я не сумню ся,
Що він тепер потихшав.

Корделя.

Добре, добре. (Музика).

Лікарь.

Зволіте стати ближше. (До музики).
Голоснійше!

Корделя.

О, дорогенький тату! О здоровле!
Сповни мої уста твоїм бальзамом,
Щоб я, старенького поцілувавши,

Загоїла йому страшенні рани,
Котрими дві дочки його вразили!

К е н т.

О моя добра, дорога принцессо!

К о р д е л я.

Хоть би й не був еси отцем їм рідним,
Як їм не жаль біленького волосся!
Против буйних вітрів, рикання грому
І блискавиць страшного хрестування
Та виставляти се обличчє тихе!
Стояв ти в бурю, кинутий бідашко,
Під сим тонким, легеньким шоломочком?
І ворога мого лихий собака
В ту ніч коло мого багаття грів ся-б;
А ти, татусю бідненький, між свиньми
Та між безхатними людьми туляв ся,
На потерті гнилій? Ой леле, леле!
Се диво ще, як жизнь твоя не зникла
З умом!... Прокинувсь! Говоріть до нього.

Л і к а р ь.

Ні, ви самі заговоріть: се лучче.

К о р д е л я.

Як вам тепер, королю милостивий?
Як вашому величеству? чи лучче?

Л і р.

Не муч мене, не виривай з могили,
Ти праведна душе! Мене у цеклі
Привязано до колеса. Я плачу,
І колесо огненне поливаю,
Мов оливом розтопленим, сльозами.

К о р д е л я.

Чи знаєте ви, мій королю, хто я?

Лір.

Ти дух, а знаю. А коли ти вмерла?

Корделя.

Все ще далеко, ще далеко дуже.

Лікарь.

Ще не розбуркавсь. Нумо всі мовчати.

Лір.

Де був я? Де се я? Та се вже дніє?...

Я вмер би від журби, колиб хто инший

Так тяжко мучив ся передомною...

Не знаю, що й казати... Не забожу ся,

Що се моя рука... А ну, побачим:

Ся шпилька колеть ся. Колиб як небудь

Дознатись, що зо мною сталось!

Корделя.

Тату!

О, позирніть на мене і простріте

Благословлячи руку надо мною!...

Ні, не на вколішках, о, ні, королю!

Лір.

Прошу тебе, не насьміхайсь із мене!

Старий собі я та химерний дурень.

Живу на сьвітї більш осьми десятків,

Не більш, та і не менш ні на годину,

І, правду кажучи тобі сьвятую,

Лякаю ся, чи при собі я справді?

Менї тебе, здаєть ся, треба й знати,

Та і сього ось чоловіка; та сумню ся,

Бо не збагну ніяк, що се за одїж:

Ні, не згадаю, да й того не знаю,

Де ночував я. Ні, не сьмій ся з мене!

Бо як я муж, я думаю, що панї

Отся, що се мое дитя Корделя.

Корделя.

Се я, се я!

Лір.

То в тебе й сльози мокрі?
Так, далєбі. Прошу тебе, не плач бо!
Коли є в тебе яд для мене, вицю.
Я знаю, ти мене не любиш. Сестри
Твої, я згадую, мене скривдили.
У тебе є, у них нема причини.

Корделя,

Ніякої, ніякої!

Лір.

А де я?

У Франції?

Кент.

У власнім королівстві.

Лір.

Ні, не обманюйте мене!

Лікарь.

Спокійтесь, королево: біснування,
Як бачите, вже вилічене в ньому.
Та не нагадуйте часів недавних:
Ще небезпечно. Кличте проходитись
І не турбуйте більш нічим, аж поки
Се все уляжеть ся.

Корделя.

Чи зволите ви,
Королю мій, зо мною проходитись?

Лір.

Бувай зо мною терпелива, серце:
Забудь, прости старого та дурного.

(Виходять Лір, Корделя, лікарь і прибічники).

Дворянин. Чи правда пак, добродію, що дука Корнуваля таки вбито?

Кент. Найпевнійша.

Дворянин. Хто-ж гетьманить його людьми?

Кент. Кажуть, боковий син Гльостера.

Дворянин. А син його Едгар, вигнаний, кажуть, тепер із графом Кентом у Німеччині?

Кент. Говорять усячину. Час нам оглядітись. Потуги королівства наближають ся спішно.

Дворянин. Вирок сього суду буде, здасть ся, кривавий. Бувайте здорові, добродію.

(Виходить).

Кент.

Скінчу і я трудну мою задачу,
Гаразд, чи ні, по битві се побачу. (Виходить).

А К Т П Я Т И Й.

Сцена перва.

Британський табір під Дувром.

Входять з тулумбасами та з корогвам Едмунд, Регана, офіцери, воїни й інші.

Едмунд (до одного офіцера).

Спитайте в дука, чи він на своєму
Стоїть, чи може що надумав инше.
Він знай міняєть ся, в собі не певен.
Нехай своєю статочно явить волю.

(Офіцер виходить).

Регана.

Посла сестри мабуть біда спіткала.

Едмунд.

Мабуть, що так.

Регана.

Тепер, мій любий лворде,
Ви знаєте, як я про вас піклююсь.
Скажіте-ж, та по всій по щирій правді,
Ви любите сестру?

Едмунд.

Люблю шановно.

Регана.

І не шукали стежечки до місця,
Що тільки брат мій знає?

Едмунд.

Що за думка!

Вона вас баламутить.

Регана.

Ой, глядіте,
Чи не бували ви близенько з нею!
Близенько так, мов ви її на віки.

Едмунд.

Клянусь честю, ні, моя дукене.

Регана.

Вона мені гидка. Мій любий льорде,
Не приставайте з нею!

Едмунд.

Ні, не бійтесь...

Та ось вона сама з своїм супругом.

Входять Альбан, Гонеріля та воїни.

Гонеріля (стиха).

Я скорше втрачу битву, ніж дозволю
Сестрі нас розлучити із Едмундом.

Альбан.

Кохана сестро, наше привітання!
Добродію, король наш, як я чую,
Явив ся в Дувер до дочки своєї
Із іншими, котрих жорстокість наша
До крику довела і нарікання.
Хоробрим я не був іще ніколи,
Не будши чесним. Тим і підіймаюсь
Против сусіда, що до нас наринув,

Не против короля і тих нещасних,
Котрих самі ми підняли на себе.

Едмунд.

Се мовила ви благородно, князю.

Регана.

Та що нам з того?

Гонеріля.

Скупмо всі потуги
На ворога, а сі домашні наші бучі,
Тепер нам не до того.

Альбан.

Скличмо-ж раду,
Що нам і як у сій війні чинити.

Едмунд.

До послуг вам у вашому наметі.

Регана.

Ти з нами, сестро?

Гонеріля.

Ні.

Регана.

А краще-б з нами.

Прошу тебе, ходімо!

Гонеріля стиха.

Знаю, знаю

Сю загадку! о го! (Голосно). Іду, ходімо!

Входить Едгар перевдягнений за селянина.

Едгар.

Коли траплялось вам, яснійший князю,
З таким як я убогим розмовляти,
То вислухайте з пару слів од мене.

А л ь б а н.

Я вас наздожену. — Ну, що ти скажеш?

(Виходять Едмунд, Регана, Гонеріля, офіцери, воїни та
прибічники).

Е д г а р.

Ось прочитайте, князю, сю цидулку
До бою, і коли перемога ваша,
То визовіть мене трубою в поле.
Хоч і який я чоловік мізерний,
А виставлю бойця, що вам докаже
Все, що отут стоїть. Коли-ж не сила,
То ваша справа тим і закінчить ся
Тут на землі, скінчать ся і всі плутні.
Бувайте, князю, живі та щасливі!

А л ь б а н.

Стій, прочитаю.

Е д г а р.

Ні, не вільно ждати.

Коли настане час, зведіть герольду
Трубити визов, — я явлю ся в полі.

(Виходить).

А л ь б а н.

Ну, так прощай. Твій лист я прочитаю.

(Вертаєть ся Едмунд).

Е д м у н д.

Вже видко ворога: шикуйте лави.
Ось вам реєстр правдивий сил ворожих.
Коли-б ви тільки швидче наступили!

А л ь б а н.

Постигнемо в сам час. (Виходить).

Е д м у н д.

Обом сим сестрам

Я заприсяг, що буду їх кохати.

Одна одній не хоче няти віри,
Мов тій гадюці, що його вкусила.
Котру-ж із двох візьму тепер за себе?
Обох? одну? чи може ні одної?
Зостануться обидві — що за радість?
Візьму вдову — та скрутить ся від жалю,
А з нею, при живому чоловіці,
Що вдієш? Ну, нехай лише побем ся,
А після битви ти сама придумай,
Як відкараскатись тобі від нього.
А що він хоче пощадити Ліра
З Корделею, то се вже наше діло,
Щоб їм його прощення не чувати,
Аби попались нам у руки в полі.
Бо вже тепер шкода мені словами, —
Я зброєю оправдуватись мушу. (Виходить).

Сцена друга.

Поле між двома таборами.

За сценою боєва тривога. Входять з тулумбасами і корогвами Лір і Корделя з своїми потугами, та й виходять.

Входять Ільостер та Едгар.

Е д г а р.

Сюди, татусю; сядь у холодочку
Оттут під деревом, мов у гостині,
Молись, щоб правда восторжествувала.
Коли вернусь ізнов живий до тебе,
То принесу тобі одраду.

І л ь о с т е р.

О, нехай же

З тобою ходить благодать, мій пане!

(Едгар виходить).

Тривога, потім ретирада. Вертаєть ся Едгар.

Втікай! дай руку, діду! Утікаймо!
Король Лір втратив поле і піймав ся
В полон з дочкою. Руку, та втікаймо!

Г л ь о с т е р.

Ані ступня, добродію! І тут бо
Умре незгірше чоловік.

Е д і а р.

А що се?

Знов до сумних вернув ся думок, діду:
Свого відходу мусимо всі ждати,
Як і свого на сьвіт приходу. Треба
Доспіти, от у чому сила. Геть же!

Г л ь о с т е р.

І то-ж бо правда, пане. (Виходить.)

Сцена третя.

Британський табір під Дувром.

Входить побідителем з тулумбасами і корогвами Едмунд;
Лір і Корделя полонянами; отаман, офіцер і інші.

Е д м у н д.

Возьміть їх, одведіте, офіцери,
Та стережіте пильно, поки вирок
Їм виречуть їх височайші судді.

К о р д е л я.

Не перві ми, що в задумах найлучших
Найгіршу мусимо терпіти долю.
Я об тобі, придавлений королю,
Болію серцем, а без тебе вмілаб
Насуплену передразнити долю.
Чи ми побачимо ізнов сих дочок,
Сих любих сестер?

Лір.

О, ні, ні, ні, ні, ні!

Ходім, нехай ведуть нас у темницю.

Ми в двох співатимем пташками в клітці.

Попросиш у мене благословення —

Впаду на вколішки перед тобою

І умоляти-му мене простити.

Там будем жити та молитись Богу,

Співати та казки старі казати,

Метеликів ганяти золотеньких

Та слухати оповідання злиднів

Про те, що дієть ся в царських палатах,

І розмовляти з ними, хто у гору,

Хто в низ пійшов, хто в ласці, хто в неласці,

І візьмемо на себе знати тайне,

Мов шпітами нас небеса послали,

І перебудемо в темниці примхи

Та партії великих сього сьвіта,

Що-місячні приливи і одливи.

Едмунд.

Ведіть їх звідсі!

Лір.

На жертві такії,

Моя Корделю, пахощами сиплють

Самі боги. Ти знов моя дитина!

Хто нас у друге розлучити схоче,

Нехай багаття принесе із неба

І викурить нас, мов лисиць ізвідти.

Утри-ж очиці. Скорше всіх їх пранці

Переїдять із шкурами і мясом,

Ніж до плачу нас доведуть паскуди.

Ми скорше бачити мем їх погибель...

Ходім.

(Виходять Лір і Корделя під сторожею).

Е д м у н д.

Отамане, сюди, та слухай пильно.

Візьми отсе (подаючи папір), іди в темницю з ними.
Я й так підняв тебе, а як те зробиш,
Що тут стоїть написане, проложиш
Собі тропу до висшої фортуни.
Знай се, що люде й время одинакі,
А жалощі мечу не личять зовсім.
Питання твій наказ не дозволяє.
Або скажи: „зроблю“, або фортуни
Другими способами допевняй ся.

О т а м а н.

Зроблю, мільорде.

Е д м у н д.

Ну, так до роботи-ж,
І запиши себе щасливим потім.
Кажу тобі: як прочитаєш — зараз
Так, як рука моя там написала.

О т а м а н.

Не можу я возити воза, ані їсти
Вівса; людзьку-ж робити-му роботу.

(Виходить отаман).

Труби. Входять Альбан, Іонеріля, Ретана, офіцери і при-
бічники.

А л ь б а н.

Сьогодні ви, добродію, героєм
Були, та і фортуна вам служила.
У вас у бранцях наші супостати.
Ми потребуємо їх од вас, щоб з ними
Так обійтись, як буде треба
Для нашого впокою й їх поваги.

Е д м у н д.

Я розсудив, мій князю, нависного

Старого короля заслати в вежу.
Бо в старости його, а й надто більше
В царськiм титулі є щось чарівниче :
Народне серце горнеть ся до нього.
То ще колиб і наше власне військо
Не насторожило списи в ті очі,
Котрі повелівати ним повинні.
Заслав я разом з ним і королеву,
З тією-ж думкою самою. Завтра-ж
Вони обоє з'являть ся в тім місці,
Де ви свій суд призначте над ними.
Тепер ми всі в поту, усі криваві ;
Приятеля втерав приятель щирий.
І луччі битви воїн проклинає
В жару, як на собі біди дознає.
Та й пристойнішого нам треба місця,
Щоб короля судити й королеву.

А л ь б а н.

Сер, не прогнівайтесь, що в нашій справі
Я за підданого вважав вас, не за брата.

Р е г а н а.

Се дивлячись по нашій ласці буде.
Мені здаєть ся, требаб нас питати,
Перш ніж зайти у слові так далеко.
Він нашими потугами гетьманив,
Собою представляв мою персону,
А тим самим так високо поставлен,
Що має право й вашим братом бути.

Г о н е р і л я.

Чого ти так кипиш? Його заслуги власні
Вповажнюють його, а не надання.

Р е г а н а.

В моїх правах вповажнений від мене,
Рівен він і найвисшому по сану.

Гонеріля,
То тиб його своїм зробила мужем.

Регана.
Бувають жарти вноді й пророцтвом.

Гонеріля.
Ге, ге! скопилось трошки око в тебе.

Регана.
Чогось мені, дукене, занудило,
А тоб я відказала повним серцем.
Гетьмане, забирай мої потуги
І полонян, і все моє наслідде.
Орудуй ним і мною; піддаю ся.
Свидітель сьвіт, що я тебе зробила
Моїм владикою і мужем.

Гонеріля.
Справді?
Ти думаєш, ним володіти будеш?

Альбан.
Не маєш власти ти перебивати.

Едмунд.
Да й ти мені не перебеш, мій льорде.

Альбан.
Ні, переблю, полукровна личино.

Регана (до Едмунда).
Удар у бубни, докажи їм права!

Альбан.
Стій, слухай! Я тебе, Едмунде,
Ув'язнюю, як зрадника царського,
І золоту сю гадину з тобою.

(Показуючи на Гонерілю).

А що до ваших прав, прекрасна сестро,
Я против них стою, імям моєї жінки.
Вона посваталась за сього лорда,
І я, як муж, вас не пускаю заміж.
Коли ж охота, сватайтесь до мене,
Моя жона заручена вже з иншим.

Гонеріля.

Комедія!

Альбан.

Ти, Гльостере, при зброї. —
Трубите в труби. Як ніхто не вийде,
Щоб довести твою паскудну зраду,
Ось мій заклад! (кидаючи рукавицю) Я на твоєму
серці

Се доведу, не з'ївши крихти хліба,
Що ти не менш того, що я промовив.

Реґана.

Ой як мені недобре!

Гонеріля (стиха).

Не було б так,
То не няла б я і отруті віре.

Едмунд (кидаючи рукавицю).

А от мій обмін. Хто мене за зраду
Посуджує, той бреше, як ледащо.
Труби в свою трубу! хто вийде битись,
На ньому, на тобі й на кождім иншій
Я доведу мою чесноту й правду.

Альбан.

Герольде, гов!

Едмунд.

А гов сюди, герольде!

А л ь б а н.

Тепер на себе одного спускай ся :
Затяжці всі зятягнені на мене,
Моїм імям розпущені й з обозу.

Р е г а н а.

Е, як мене гніте моя хвороба !

А л ь б а н.

Та сеж вона нездужає. Ведіте
Її хоть до мого намету.

Входить герольд.

Герольде, повели в трубу трубити,
І прочитай отсе нам.

О т а м а н.

Затрубити! (Труба трубить).

Герольд (читає). „Коли хто значний чи поважний на військовім ристалищі схоче довести на Едмунді, так званому графі Гльостері, що він єсть многожди зрадник, нехай такий з'явить ся по трейтньому гуку труби. Він стоїть у своїй обороні“.

Едмунд. Труби! (Перва труба).

Герольд. І знов! (Друга труба).

Герольд. І знов! (Трейтя труба)

Зза сцени відгукуєть ся труба.

Входить Едгар, ввуружений; поперед нього трубайло.

А л ь б а н.

Спитайте в нього, що в його за задум?
Чого з'явив ся він на гук сей трубний?

Г е р о л ь д.

Хто ви такий? Імя й повага ваша?
Про що на виклик сей озвались?

Едгар.

Знайте,

Мое ім'я погублене. Зуб зради
Розгриз і затруїв його. Одакож
Я благороден, як і мій противник,
Що з ним я битамусь.

Альбан.

Хтож сей противник?

Едгар.

Хто тут за графа Гльостера говорить?

Едмунд.

Він сам. Що скажеш ти йому?

Едгар.

Щоб вийняв

Свій меч. Коли вразять мої слова
Твоє безвинне, благородне серце,
Нехай твій меч уступить ся за тебе.
А ось і мій. Послухай: маю право,
Моєї чести право, присяги моєї,
Професії моєї, об'явити,
(Хоть ти й могутній, молодий, величній,
Свого меча побідою прославив,
А щастє тільки що із печи вийняв,
А мужеством пишаєш ся хоробрим),
Що ти ледачий зрадник перед небом,
Перед отцем твоїм і рідним братом;
Що ти змовляєш ся тепер на дука,
Високославного твого владику;
Що ти від тімя та аж до підошов,
До порохів у тебе під ногами
З'огиджений, як жаба гряззю, зрадник.
А скажеш „ні“ — сей меч, отся правиця
І луччий дух мій скажуть, що ти брешеш.

Е д м у н д.

По розуму, я мусїв би спитати,
Хто ти такий; та що твоя постава
Така велична і така лицарська,
А річ твоя являє вихованне, --
Лишаю все, що на мою вигоду
Закони рицарства установили.
На голову тобі усі ті зради
Перекидаю, а на серце — брехні,
Котрими й пекло мусить гидувати.
Вони до мене й не прилипили; меч мій
Покаже, де їм вічно пробувати. —
Реві, трубо! гримайте, тулумбаси!

(Тривога. Бють ся. Едмунд падає).

А л ь б а н.

О, пощади, о, пощади бідолаху!

Г о н е р і л я.

Се, Гльостере, все змовини. Оружній
Закон не вимагає одвічати
Незнаному на визов. Се омана,
А не нобіда.

А л ь б а н.

Годі, годі, пані!

А то заткну вам рот отсим папером.
Візьміте, сер! Гидкий над всяке слово,
Читай свою гидку гидоту, пане. (До Гонерілі).
Не рви: воно мабуть тобі знайоме.

Подає лист Едмундови.

Г о н е р і л я.

Хоть і знайоме, то мої закони,
А не твої. Кому мене судити?

А л ь б а н.

Чудовище! ти сю цидулку знаєш?

Гонеріля.

Ти не питай у мене, що я знаю. (Виходить).

Альбан.

Ідіте за безумною, пильнуйте!

(Виходить один офіцер).

Едмунд.

В чім ти винив мене, в тому я вивен,
І більш, далеко більш... се час покаже.
Всьому кінець, мені також. Та хтож ти,
Що на мені одержав сю фортуна?
Коли ти благородний, я прощаю.

Едгар.

Ну, поміняймось милосердем!
Я по крові такий же благородний,
Як ти, Едмунде. А коли ще більше,
То більше й зло мені ти заподіяв.
Імя моє Едгар: я брат твій рідний.
Боги правдиві: з любих нам пороків
Вони нам роблять наших мук знаряде.
Твоє зачатте потайне, порочне,
Спокутував наш панотець очима.

Едмунд.

Ти правду кажеш. Колесо фортуни
Зробило новий круг, і я на споді.

Альбан.

І по самій твоїй ході я бачив,
Що царственне ти маєш благородство.
Нехай печаль мені розколе серце,
Коли тобі або отцю твому
Я мислив зло.

Едгар.

Достойний принце,

Я знаю се.

А л ь б а н.

Де ж ти отсе ховав ся?
Як ти дознавсь про лихо панотцево?

Е д і а р.

Дознав ся служачи йому, мій льорде.
От вам коротка повість... Як скінчить ся,
Нехай у мене й серце розірветь ся!
Втікаючи від кровожадних суддів,
Що по слідах моїх усюди гнались
(О люба живе! ти готова лучче
Що дня і що години смерти ждати,
Ніж зразу вмерти!), я сховавсь під рямом
Безумного, зробивсь таким злиденним,
Що нехтували мною і собаки,
І в цім-то риззі із отцем зустрів ся;
Побачив каблучки криваві в нього,
В котрих нема каміння дорогого...
Тоді я став поводити сліпому,
За нього старцював, спас од роспуки
І (шкода!) хто я єсть, не признавав ся.
Та вже ввуружившись і сумнячи ся,
Хоть і надіав ся узяти гору,
Я попросив благословення в нього,
І розказав про все моє скитанне.
Ой лелечко ж! його боляще серце,
Між радістю і горем опинившись,
Не мало вже снаги на крайні чувства.
Всьміхнулось до мене і розірвалось.

Е д м у н д.

Я зрушив ся твоїм оповіданнем,
І може ще добро із сього вийде;
Та бачу, ти ще хочеш щось казати.

А л ь б а н.

Коли ще печальнійше, то впини ся:
Бо й те, що чув, до сліз мене доводитьь.

Е д і а р.

І се здалось би найстрашнішим горем
Такому, що вхилиється від нього;
А друге перейшло усяку міру,
Посунулось аж до самого краю,
Дойшло до самої вершини муки.
Я голошу над ним, аж хтось приходить...
Він знав мене у злиднях, та цурався;
Тепер же, як дознавсь, хто сей злидений,
Обняв мене потужними руками,
І заривав так голосно, мов небо
Хотів своїм риданням розвалити.
Він кинув ся на панотцеве тіло,
І розказав про Ліра і про себе
Найжалібнішу, найсумнішу повість,
Яку коли людське чувало ухо.
Розказує, а туга виростає,
І струни серця починають рватись.
Аж ось труба у друге загриміла,
І я його покинув у знетямі.

А л ь б а н.

Та хтож се був?

Е д і а р.

Се був граф Кент, мій князю,
Вигнанець Кент. Перевдягом ходив він
За королем, йому ворожим, всюди,
І так йому вслуговував, бідасі,
Що й раб того робить пошкодував би.

Входить поспіхом дворянин із кривавим ножем.

Д в о р я н и н.

Рятуйте, пробі! о, рятуйте!

Е д і а р.

Що там?

А л ь б а н.

Та говори ж!

Е д г а р.

Що се за ніж кривавий?

Д в о р я н и н.

Ще він горячий, ще парує кровю.
Він прямо з серця!... О! умерла, вмерла!

А л ь б а н.

Хто вмер? та говори ж бо!

Д в о р я н и н.

Ваша пані,
Мій князю, ваша пані. Отруїла
Свою сестру: сама у тім призналась.

Е д м у н д.

З обоїми посватав ся я разом:
Тепер ми троє разом і побрались.

А л ь б а н.

Несіть же їх тіла, живі чи мертві!...
Сей суд небесний страхом нас проймає,
А жалощів до них у нас не має.

(Виходить дворянин).

Входить Кент.

Е д г а р.

Ось Кент іде.

А л ь б а н.

О! він се справді?
Нам время не дає тебе вітати
І так, як звичаї повелівають.

К е н т.

Прийшов я, щоб сказати королеви

І панови мойму добраніч вічну.
Де він?

А л ь б а н.

Се ж ми велику річ забули.
Едмунде, де король? і де Корделя?
Чи бачиш, Кенте, що тут склалось?
(Приносять тіла Іонерілі та Регани).

К е н т.

Ой леле! що се?

Е д м у н д.

Ви же мене любили!

Сестра сестру за мене отруїла,
А потім закололась.

А л ь б а н.

Так, так. Позакривайте їм обличчя!

Е д м у н д.

Я ледви дишу, а таки хотів би
Зробить добро против своєї вдачі.
Пошліть гонця як мога швидче в замок.
Я повелів Корделю й Ліра стратить.
Пошліть боржій!

А л ь б а н.

Бігом, бігом, о швидче!

Е д ґ а р.

До кого ж, князю? — Хто показ твій має?
Дай знак одміни.

Е д м у н д.

Гаразд, що догадавсь. Возьміте в мене
Меча... отаман там...

А л ь б а н.

Боржій як мога!

(Виходить Едгар)

Е д м у н д.

Він має від мене й жони твоєї...
Завісити Корделю у темниці,
Що ніби се вона сама з розпуки...

А л ь б а н.

Спасіть її боги!... Візьміте звідсі!

(Едмунда виносять).

Входить Лір із мертвою Корделею на руках; Едгар, офіцер
і інші.

Л і р.

Гей, кам'яні люде! скигліть, скигліть!
Коли б я мав такий язик і очі,
У мене з жалю й небо б розвалилось...
Вона на віки згасла... Знаю добре,
Хто мертвий, хто живий. Корделя мертва,
Так як сира земля. Подай лиш,
Ке зеркало: воно потускне зараз
Від подиху; тоді вона жива ще.

К е н т.

Чи се обіцяний кінець вселенній?

Е д г а р.

Чи образ гибелі її страшної?

А л ь б а н.

Вселенно розпадись! ізчезни, сьвіте!

Л і р.

Ще двиходить пірце! вона жива ще...
О, се ж мені всі муки нагородить,
Які коли я витерпів!

К е н т (на вколінках).

О мій королю!

Л і р.

Геть, я прошу тебе!

Е д і а р.

Се благородний

Ваш Кент, ваш друг.

Л і р.

О, прокляте усім вам!

Ви душогубці, зрадники до 'дного!
Я б спас її, тепер на віки мертва! —
Корделю, о Корделю! подожди бо!
Що ти сказала? га?... У неї голос
Усе тихесенький був та ніжненький:
Се річ у жєнщини безцінно люба...
Я вбив раба, котрий тебе завісив.

О ф і ц е р.

Він справді вбив його, мільорди.

Л і р.

Хиба не так, мій друже? Знав я пору,
Що від мого меча всі б заскакали.
Старий я став, клює мене недоля.
Хто ви такі? Кажіте, бо у мене
Не з луччих очі. Я скажу вам зараз.

К е н т.

Коли фортуна одного не любить,
А другого зненавидить, — ми бачим
З них одного тепер перед собою.

Л і р.

Щось потемно... Чи ти не Кент?

К е н т.

Він самий,
Слуга ваш Кент. А де слуга ваш Каюс?

Л і р.

Хороший хлопець був, сказати правду.
Було, без слова — трах!... Умер і струхнув.

Кент.

Ні, мій королю. Я ж бо й єсть той Каюс...

Лір.

Побачу зараз.

Кент.

Що за вами всюди
Ходив слідом по нещасливій стежці,
Як тільки ви занепадати стали.

Лір.

Вітаю, рад.

Кент.

А хто ж би більш, королю?
Все безодрадно, темно, все померло.
Обидві ваші старші дочки повбивали
Себе.

Лір.

Еге, так і мені здаєть ся.

Альбан.

Він сам не знає, що говорить. Шкода
До нього й признаватись.

Едгар.

Без ужитку.

Входить офіцер.

Офіцер.

Едмунд скінчивсь, мільорде.

Альбан.

Річ байдужня.

Ви льорди й друзі, знайте наші мислі.
Щоб успокоїть се велике горе,
Зроблю я все, що зможу. Поки живе
Похиле се величество, зречу ся
Всієї влади на його розвагу.

А вам вертають ся права з придатком

(До Едгара та Кента).

Нових гонорів, що ви заслужили.
Всі друзі матимуть свою відплату,
А вороги — заслуженую кару...
О, гляньте, гляньте!

Лі р.

Завішено й тебе, мій дурню бідний!
Ні, ні, нема на сьвіті більше жизні.
Чого ж живуть собаки, коні, миши,
А ти не дишеш зовсім? Ти не прийдеш
Ніколи вже, ніколи, о ніколи!
Будь ласко, розстебніть... Спасибі, пане...
Ви бачите? Спогляньте бо на неї...
Спогляньте на її уста... Дивітесь...
Дивітесь осьде!... (Умирає).

Е д г а р.

Він обомліває...

Королю, о королю!

К е н т.

Розірви ся,

О, розірви ся, серце!

Е д г а р.

Гляньте бо, королю!

К е н т.

Не мучмо духа: о! нехай вмірає.
Ненависний йому приятель буде,
Котрий його ще став би розчинати
На каторзі безжалісного сьвіта.

Е д г а р.

Він справді вже скінчивсь.

К е н т.

І то ще диво,
Як він видержував так довго муку!
Вже тільки крадькома живив ся жизню.

А л ь б а н.

Несіть його із відсі. Перве діло
Тепер у нас поспільне горювання. —
(До Кента та Едгара).

Душі моєї друзі, розділіте
Між себе в двох орудування царством,
Піддержуйте обмиту кровю землю.

К е н т.

Я лагоджусь, мій князю, у дорогу.
Зве пан мене; не мушу зупятитись.

А л ь б а н.

І ми під тягарем часу зігнулись :
Говоримо, що серце наше чує,
Не те, що випадало б говорити.
Найстарший з нас прийняв найбільше муки.
Не бачити нам молодим такого,
Не жити і на світі нам так довго.

(Виходять з погребовим маршем).

ПОЯСНЕННЯ.

1) Корнувалія, ріг Англії висунений найдалі на південний захід, заселена Кельтами; ще в Шекспірових часах панувала там кельтська мова. Альбанія — стара назва Шотландії.

2) *Ursa Major* — Велика Медведиця або Великий Віз — сузір'я, так само як Дракон, та тут ці назви символізують погані прикмети.

3) Хома (*Thom*) у Англії вживається як синонім чоловіка. Бедлям, популярне переіначене назви *Bethlehem*, назва лікарні для душевно недужих, дім божевільних.

4) Сарум, старе, давно опущене місто повисше Сольсбері: на його пущарах у Шекспірових часах випасано там великі стада гусий. Камлот, тепер Кемфорд (*Camelfort*) — старий зруйнований замок у Корнувалії, де по переказах жив колись легендарний кельтський король Артур.

5) В Шекспірових часах невлічаних божевільних викидали зі шпиталів і вони цілими купами волочилися по краю, являючи образ найстрашнішої нужди.

6) Турлигуд (*Turlugood*), первісно французьке *Turlurpin* — бичовник, звісна секта; її члени

ходили купами від села до села, чоловіки й жінки роздягнені до пояса та січучи кожде себе самого по плечех та грудях батогами до крови. В Англії так назвали себе мандровані жебраки, перекрутивши назву цемов на *thoroughly good* (наскрізь добрий).

7) *Hysterica passio* — гістерична, нервова слабкість, тут невдержний гнів і жалощі.

8) Куліш переклав сю пісеньку зовсім вільно; подаю тут пробу перекладу ближшого до оригіналу:

Як схочуть почувать штани,
Заким є дім над головою,
Спаршивіє і голова й вони, —
Біда тобі з гостиною такою.

А в кого серце не в грудях,
А хто його вмістив у пяти,
Як стане на бодяк, то скрикне: ах!
І буде знай товктись, не спати.

9) Пеліканські дочки — патяк на середньовікове віруванє, ще пелікан годує своїх дітий кровю з власних грудий, які розранює своїм дзьобом. Тут узято се в значіню огиди до дочок, що самі розранюють батькову грудь. В уяві ніби то божевільного Едгара слово „пелікан“ збуджує відгук популярної пісеньки, що в англійськїм починає ся віршем: „*Pillicock sat on pillicock-hill*“ (Піллікок сидів на піллікоковій горі). *Pillicock* від *pillion* — сідло, *djerга* і *sock* — когут, — сороміцьке прозвище.

10) В оригіналі: *Dolphin, my boy, boy, Se-sey, let him trot by!* — рефрен популярної баляди, зложеної на цосьміх французькому королеви.

Ніби то король навчає свого сина (дофен — коронний принц французький), що вибрався побивати Англічан і стрітив одного англійського рицаря, мовляв: сього не зачіпай, бо готов не злякати ся — і так при кожній дальшій стрічі.

¹¹⁾ Фліббертіджіббе (дословно, попсованою французщиною: такий, що літає довкола шибениці) — назва чорта. Ся назва так само як і дальші вжиті тут назви демонів, узята з книги дра Газнета „Поясненє найважніших ошуканств папістів,“ виданої 1603 р. Автор описував там заклинання чортів, уживані деякими Єзуїтами.

¹²⁾ Отсей віршик у оригіналі має форму заклинання (примівки). Сьв. Витовт, у оригіналі Swithold, перекручено зам. сьв. Віталій — патрон здорового сну і оборонець проти нічних мар та змор.

¹³⁾ Уривок із балади про рицаря Бевіса Гамптонського, що сім літ мучив ся в підземній вязниці морений голодом.

¹⁴⁾ Уступ із популярної балади про Чайльда Ролянда.

¹⁵⁾ Фратеретто — братчик, тут значить чорт. Середньовікове віруванє про ріжні занятя проклятих у пеклі було живе ще й за Шекспірових часів. У французького сатирика Рабле також находимо згадку, що Нерон у пеклі грає на скрипці, а Траян ловить рибу на вудку.

¹⁶⁾ Виривок із жартливої пісні про королеву Єлисавету (в оригіналі Bessy). Куліш переклав сі два рядки свобідно; в оригіналі не відповідає дівчина, а сам автор пісні:

Її човник діравий, небоже,
Тай сказати по правді не може,
Чом до тебе їй годі плисти.

17) Божевільним за часів Шекспіра завішувано на шиї великий ріг. Наближаючись до якого дому вони трубили в той ріг; до нього їм наливано плинної страви, заткавши вузкий кінець за тичкою. Ріг сухий значить стільки, що: його владивець голодний.

18) До чарів уживано лише сухого дерева.

19) Описана тут, розуміється, в сильнім прибільшеню, крейдяна скала коло Дувру називалася *Rounddown* (по нашому Овід) або Шекспірова скала. В 1843 р. при будові залізниці її розстріляно порохом.

